

Твининг проект финансиран од Европската унија:
„Понатамошно подобрување на системот за развој и имплементација
на Националната рамка на квалификации“

МК 13 IPA SO 02 15

ПРИРАЧНИК

за

РАЗВИВАЊЕ НА НОВИ КВАЛИФИКАЦИИ ЗА НАЦИОНАЛНАТА РАМКА НА КВАЛИФИКАЦИИ

Проектот е
финансиран од
Европската Унија

Министерство за образование и наука
Св.Кирил и Методиј 54, 1000 Скопје
Тел: (+389 02) 3248 500
Факс: (+389 02) 3248 500

Оваа публикација е изработена со поддршка на Европската унија. Содржината е одговорност само на твининг проектот „Понтамошно подобрување на системот за развој и имплементација на Националната рамка на квалификации“ и никако не ги одразува ставовите на Европската Унија.

МК 13 IPA SO 02 15

Твининг проект финансиран од Европската унија: „Понатамошно подобрување на системот за развој и имплементација на Националната рамка на квалификации“

ПРИРАЧНИК

за

РАЗВИВАЊЕ НА НОВИ КВАЛИФИКАЦИИ ЗА НАЦИОНАЛНАТА РАМКА НА КВАЛИФИКАЦИИ

2017

Меѓународни експерти:

Ан Марфи

Роксана Пирвиенска

Михаил Шитек

Андреј Журавски

Во соработка со националните експерти:

Наташа Јаневска, МОН

Нада Стоименова, МОН

Борчо Алексов, МОН

Аспасија Хаџишче, МОН

Предговор

Почитувани претставници на засегнатите страни од секторот на образование и обука,

Ви благодариме што соработувавте со нас при изготвувањето на Прирачникот за развивање нови квалификации.

За кого е наменет Прирачникот?

Прирачникот е напишан да се користи од страна на било кој поединец или понудувач на образовни услуги или, пак, сектор кој е вклучен во развојот на нови квалификации во согласност со Националната рамка на квалификации (НРК). Конкретно, овој Прирачник ќе биде особено од корист за практичари кој работат во стручното образование и обука, техничкото образование, пост-средното образование на возрасни и високото образование. Овој документ содржи помалку содржини за основното и гимназиското образование.

Како да го користите Прирачникот?

Прирачникот има **11 делови** со наслови и поднаслови наведени во **содржината**. Читателите може да кликнат на било кој дел од содржината, при што автоматски ќе бидат упатени до соодветниот дел во **он-лајн верзијата** на прирачникот.

Секој дел содржи упатувања до документи во **електронската архива на документи**. Целосната листа на документи и интернет линкови е дадена на крајот на Прирачникот.

Кој придонесе за Прирачникот?

Прирачникот е изготвен во рамките на проектот “Понатамошно подобрување на системите за развој и имплементација на Националната рамка на квалификации”, финансиран од Европската Унија.

Дополнително, добивме голема помош од страна на Одделението за НРК и Одборот за НРК, од страна на другите учесници во проектот, особено од ИПА проектот на Британскиот совет и проектот на Светската банка и одделни чинители вклучени во активностите на проектот. Исто така, беа земени предвид повратните коментари на Националните учесници за првиот нацрт на Прирачникот по семинарот одржан на 26 јануари 2017 година.

Вашите коментари се секогаш добредојдени!

Уредници: Ан Марфи, Роксана Пирвиенска

СОДРЖИНА

Предговор	2
СОДРЖИНА	3
Вовед	5
Поимник на термини.....	7
Листа на кратенки и акроними.....	15
ДЕЛ 1: Вовед во НРК	16
1.1 Кој ги развива квалификациите?	18
1.2 Структура на Националната рамка на квалификации (НРК)	20
1.3 Описи на нивоата од НРК	22
1.4 Тип на квалификација.....	30
1.5 Кредит систем на НРК.....	31
1.6 Стандарди на занимања	32
1.7 Стручни квалификации кои се доделуваат во системот на формално образование	32
1.8 Квалификации во образованието на возрасни	33
1.9 Регистар на квалификации на НРК	33
ДЕЛ 2: Предлагање на нов Стандард на квалификација.....	35
2.1. Утврдување на потребата од нова квалификација	36
ДЕЛ 3: ОБРАЗЕЦ ЗА СТАНДАРД НА КВАЛИФИКАЦИЈА	39
3.1 Структура на стандардот на квалификација според Законот за НРК	40
3.2 Објаснување на структурата на Стандардот на квалификација	43
Дел 4 — Развивање нови стандарди на квалификации	49
4.1 Фази во развивањето на нов Стандард на квалификација.....	50
4.2 Развивање нови квалификации во различните типови образование	56
4.2.1 Развивање квалификации во општо образование	56
4.2.2 Развивање на квалификации за 3-годишно СОО	57
4.2.3 Развивање на 4-годишни квалификации од техничкото стручно образование и обука.....	58
4.2.4 Развивање на квалификации од пост-средно образование	59
4.2.5 Развивање квалификации од образование на возрасни	61
4.2.6 Развивање на квалификации за високото образование	62
4.2.7 Развивање квалификации за стручно и професионално усовршување.....	62
ДЕЛ 5: Употреба на резултатите од учење во нови квалификации.....	65

5.1 Нивоа и описи на нивоата од НРК	66
5.2 Дизајнирање на стручна квалификација или квалификација во образованието на возрасни (образовна програма) според стандардите на НРК	70
5.3 Како моделот на резултати од учењето функционира при осмислувањето на квалификација	73
5.4 Како да се согласат резултатите од учењето со содржината на образовната програма, наставата, учењето и оценувањето	78
5.5 10 совети за пишување резултати од учењето во модули	79
ДЕЛ 6: Модули и семестри	81
6.1 Модули без семестри	82
6.2 Користење на кредити за дизајнирање на големината на модулите.....	82
6.3 Основен модуларен дизајн.....	83
6.4 Претходни, истовремени, опциони, изборни, заеднички модули, исклучоци и повторувања	83
6.5 Предности на модуларизацијата	84
6.6 Недостатоци на модуларизацијата	85
ДЕЛ 7: Квалификации за доживотно учење	87
7.1 Доживотно учење или едноставно учење како да се справиме со животот?	88
7.2 Врската помеѓу доживотното учење и квалификациите во национални рамки	88
7.3 Како најдобро можеме да ги искористиме рамките на квалификации за доживотно учење?	89
ДЕЛ 8:Признавање/Валидација на претходно неформално и информално учење (ППУ/ВНФИУ) засновано на резултати од учење поврзано со квалификации	92
8.1 Законодавство за ППУ / ВНФИУ	93
8.2 Формално, акредитирано учење и неформално, не-акредитирано учење	94
8.2 Методи на оценување за неформално, не-акредитирано учење	94
8.3 Критериуми за оценување на ВФНИУ	95
ДЕЛ 9 – Внесување на квалификациите во Регистарот на НРК	97
БИБЛИОГРАФИЈА.....	99
АНЕКСИ	99

Вовед

Националната рамка на квалификации (НРК) беше донесена со закон во 2013 година. Од тогаш се спроведува обемна работа за развивање на истата, со цел да се направат сите потребни подготовки за идните квалификации кои треба да се изготвуваат во согласност со Законот за НРК.

Новите квалификации од стручното образование и обука, техничкото стручно образование и обука, образованието на возрасни и високото образование во иднина ќе користат слични методологии. Од изготвувачите на нови квалификации, ќе се бара да користат многу нови алатки и техники. Главните алатки и техники кои ќе треба да се користат вклучуваат: нивоа на рамката, описи на нивоа; модули; резултати од учење и кредити.

Прирачникот е наменет да ги воведи практичарите во овие нови алатки и техники кои се користат при развивањето на нови квалификации.

Запознавање со новите алатки и техники на НРК

Алатките и техниките за развивање нови квалификации може да се сумираат во дијаграмот даден на следната страна.

Сето она што е содржано во сините полиња (нивоа на НРК; описи на нивоа; квалификации (назив, тип и ниво); модули и единици; резултати од учење и кредити; поставености за ВНФИУ/ ППУ) ги претставува новите барања/ услови за изготвување на програми во иднина.

Овој ПРИРАЧНИК ќе ги води изготвувачите на квалификации низ секое од барањата.

Кога сите овие елементи се користат заедно, тогаш претставуваат нова МЕТОДОЛОГИЈА за развивање на квалификации.

Прирачникот исто така содржи информации во врска со предложениот Регистар на квалификации на НРК и системот на кодирање.

Прирачникот содржи кратки информации за погледот кон новите квалификации низ призмата на доживотното учење.

Сепак, во Прирачникот, не постои посебен дел кој се осврнува на политики и процедури за осигурување квалитет, бидејќи таквите политики и процедури кои се однесуваат на целиот систем на НРК се наведени во посебни документи: Водич за осигурување на квалитет при развивањето на нови стручни квалификации во Националниот систем на квалификации, Процедура за осигурување на квалитете: Евалуација на нооразвиена квалификација и Евалуација на стандардот на квалификација во високото образование²⁸

Поимник на термини

Валидација

Формално одобрување на документ за квалификација

Вештини

Вештини се способност за примена на знаењето, извршување на задачите и решавање проблеми. Вештините се опишани како когнитивни (вклучување на употреба на логичко, креативно и интуитивно мислење) и практични (мануелна работа и употреба на методи, инструменти, алати и материјали). (Закон за НРК).

Описи на квалификации

Ова се изјави за резултатите од учење кои се однесуваат на знаење, вештини и компетенции.

Ова се мерливи индикатори за резултатите од учење поврзани со постигнатото знаење, вештини и компетенции.

Дескриптори на нивоа

Типот и комплексноста на знаењето, вештините, и компетенциите на одредено ниво на рамката на квалификации

Диплома

Јавен документ кој се издава за успешно завршување на одредена програма која води до квалификација

Доживотно учење

1. Под доживотно учење се активности на формално, неформално и информално учење во текот на целиот живот со цел подобрување на знаењето, вештините и компетенциите за лични, професионални и општествени потреби. (Закон за НРК, Член 2 и 7).
2. „Доживотно учење“ е облик на континуирано учење во текот на целиот живот заради усовршување, дополнување, продлабочување и осовременување на знаењето (Закон за високо образование, Член 2 и 9).

Дополнителни квалификации

Дополнителна квалификација е помало дополнување на оригиналната квалификација што вообичаено, но не секогаш, е на исто ниво со оригиналната квалификација. Тие обично се наменети за ажурирање и/или освежување на знаењето, вештините и компетенциите стекнати со првичната диплома/квалификација, или за продолжување на професионалниот развој (ППР). (Типови и намена на помали квалификации во Ирска, Ан Марфи, 2016)

Единица/Целина

Дел од програмата/курсот, исто со терминот „модул“

Европска рамка на квалификации

Претставува заедничка референтна рамка која ги поврзува системите на квалификации во различните земји и претставува инструмент за препознавање и разбирање на квалификациите. (Водич за опишување на нивото на квалификации од СОО, Министерство за образование и наука, ЦСОО и Британски совет, 2016).

Задолжителен модул

Модул кој мора успешно да се заврши

Знаење и разбирање

Знаење претставува збир на стекнати и систематизирани информации т.е. збир на теоретски и фактички информации (Водич за опишување на нивото на квалификации од СОО, Министерство за образование и наука, ЦСОО и Британски совет, 2016).

Изборен модул

Избор на модул од група на модули

Излезни квалификации (Exit qualifications)

Излезните квалификации нудат можност за поединци кои има постигнато одобрен број на кредити на одредено ниво да може да се отпишат од голема/целосна квалификација, но сепак да се стекнат со “помала” квалификација од истото поле или со сличен назив. (*Типови и намена на помали квалификации во Ирска*, Ан Марфи, 2016)

Информално учење

- a. Учење кое произлегува од секојдневните животни активности поврзани со работата, семејството или со слободното време. Тоа не е структурирано во однос на целите за учење, времето на учење или поддршката во учењето (*Документ Национална рамка на квалификации, Појдовни основи, март 2013*).
- b. Информално учење е учење кое произлегува од секојдневните животни активности поврзани со работата, семејството или со слободното време. Тоа не е структурирано во однос на целите за учење, времето на учење или поддршката во учењето (Закон за НРК, Член 2 и 23 и Извештај за поврзување на НРК со ЕРК и само-потврдување со Рамката на квалификации на ЕВОП, Министерство за образование и наука, 2016).
- c. Информално учење на возрастите означува активности во кои возрастите ги прифаќаат ставовите и позитивните вредности, вештините и знаењата од секојдневните искуства и други влијанија од својата околина. (Закон за образование на возрастни, Член 3).

Институција

Установа или друго тело кое е акредитирано да образува, обучува и оценува учесници кои стекнуваат квалификации. Институциите нудат формални и неформални програми кои водат до квалификации и издаваат јавен документ за истите.

Квалификација

Формален резултат од процесот на оценување и потврдување кој е стекнат кога одговорна институција потврдува дека поединецот ги има постигнато резултатите од учење согласно утврдени стандарди (Закон за НРК).

Квалификација за проодност

Квалификација која возмoжува проодност кон повисоко ниво.

Квалификации надвор од Регистарот

Предлог статус за квалификации кои не се обврзани да бидат вклучени во Регистарот.

Клучни компетенции

Збир од компетенции на одредено ниво, кои се потребни да ги задоволат личните, општествените и професионалните потреби на поединецот во процесот на доживотно учење. Постојат осум клучни компетенции: комуникација на мајчин јазик, комуникација на странски јазик, математичка, техничка и научна компетенција, граѓанска свест, информатичко-технолошка компетенција, претприемништвото, учење да се учи и културно изразување. (*Документ Национална рамка на квалификации, Појдовни основи, март 2013*).

Ко-задолжителен модул

Модул кој мора да се земе заедно со одреден друг

Код на квалификација

Единствен број кој и се доделува на една квалификација за да може истата да се внесе во Регистарот

Компетенција/компетенции

- a. Компетенција е квалитетот на стекнатото знаење и вештини, односно докажана способност за користење на знаењето и вештините во ситуации на учење или на работа (*Документ Национална рамка на квалификации, Појдовни основи, март 2013*).
- b. „Компетенции“ се збир на стекнатото знаење и вештини, односно докажана способност за користење на знаењето и вештините во ситуации на учење или на работа (*Закон за НРК*).

Кредит

- a. Квантитативна мерка за изразување на обемот на учењето врз основа на обемот на работа што им е потребен на учесниците со цел да ги постигнат очекуваните резултати од процесот на учење на даденото ниво (*Закон за НРК, Член 2 и 13*).
- b. Мерна единица за вреднување на работата која студентот во просек ја врши, односно оптоварувањето на студентот во кое се сметаат предавањата, семинарите, вежбите и други облици на организирана студиска работа. Кредитот му се доделува на студентот и се регистрира во неговото досие кога ќе ја исполни студиската обврска (*Закон за високо образование, Член 2 и 13*)

Кредитна вредност

Број на кредити кои се одредуваат за одреден модул/единица, или за целосна квалификација

Кредит систем

Систем за акумулирање и трансфер на кредити врз основа на транспарентноста на резултатите од учењето и процесите на учење (*Закон за НРК*).

Кредит трансфер

Процес преку кој на резултати од учење постигнати во еден систем или институција може да им се одреди вредност во друг систем или институција (*Закон за НРК*).

Критериуми на оценување

Збир на квалитети и атрибути кои се користат за да се измери успехот при тестирање/испитување.

Критериуми/услови за запишување/упис

Типови и нивоа на знаење и компетенции кои се потребни за учесникот да може да се запише на програма која води до квалификација

Курикулум

Предметите/содржината на курсот/програмата за учење која води до квалификација

Национална рамка на квалификации

- a. НРК претставува прегледна квалификации (Документ Национална рамка на квалификации, Појдовни основи, март 2013)).
- b. „Национална рамка на квалификации (НРК)“ е задолжителен национален стандард со кој се уредува стекнувањето и користењето на квалификациите и инструмент за воспоставување систем на квалификации стекнати со кои се даваат основите за видливост, пристап, проодност, стекнување и квалитет на квалификациите (Закон за НРК, Член 2).
- c. Националната рамка на квалификации е задолжителен единствен меѓународно препознатлив опис со кој се опишуваат сите меѓусебно поврзани квалификации и резултати од учење и се определуваат односите меѓу квалификациите. (Закон за НРК, Член 5).

Методи на оценување

Начини како се оценува учењето – вклучува испитувања, тестирања, практични тестови, задачи, есеи, тези, презентации.

Модул

А. Модул е независна единица на учење која е целосна или дел од образовна програма.

Б. Предметна единица во систем во кој секоја предметна единица носи одреден број на кредити (Документ Национална рамка на квалификации, Појдовни основи, март 2013)).

Надлежни органи

Надлежни органи, установи, тела и комисии за развивање, проверка, усвојување, признавање и класифицирање на квалификациите во Националната рамка на национални квалификации се: Националниот одбор за Националната рамка за квалификации, Министерството за образование и наука, Министерството за труд и социјална политика, Бирото за развој на образованието, Центарот за стручно образование и обука, Центарот за образование на возрасните и секторски комисии за квалификации (Закон за НРК, Член 15).

Називи на квалификации

Имиња/наслови на квалификациите одобрени од релевантната надлежна институција

Национална рамка на квалификации

- a. Националната рамка на квалификации е инструмент за воспоставување на систем на квалификации стекнати во одредена земја, со кој се дава основа за стекнување на квалификации, проодност и квалитет на квалификациите. (Документ Национална рамка на квалификации, Појдовни основи, март 2013, Закон за НРК, Член 2 и 1.).
- b. “Рамка на квалификации” се целите и појдовните основи за формирање на студиските програми и очекувањата од студентот, неговото разбирање, односно можноста за разбирање за време на учењето на секој циклус на високо образование (Learning Outcomes), прифатената национална структура на високообразовните квалификации (Framework for Qualifications), вклучувајќи го и признавањето на неформалното и формалното учење стекнато преку учење за време на целиот живот (Lifelong

Learning);(Закон за високо образование, Член 2 § 21).

Неформално учење

- a. Под неформално учење се подразбираат организирани активности на учење со цел унапредување на знаењето, вештините и компетенциите за лични, општествени и професионални потреби и најчесто не води до издавање јавен документ. (Закон за НРК, Член 2 и 22) .
- b. “Неформално учење” се курсеви, пролетни и зимски универзитети, програми за оспособување и други облици на учење, кои не се дел од студиските програми за стекнување на високо образование и за кои не се издава диплома; (Закон за високо образование, Член 2 и 16).
- c. Неформалното образование на возрасни се однесува на организирани процеси на учење кои се фокусираат на обучување на возрасните за различни работни места/задачи, различни општествени активности и за личен развој (Закон за високо образование, Член 3 и 2).

Нивоа на рамката

Нивоата претставуваат серија на последователни чекори на учење, изразени во однос на низа општи резултати, структурирани според збир на описи/дескриптори. (Закон за НРК).

Ниво на успех/достигнување

Фаза во Националната рамка на квалификации која учесникот успешно ја достигнал.

Обем на квалификација

За секоја квалификација се одредува обем, односно просечно вкупно потрошено време потребно за стекнување на одредена квалификација. Обемот на квалификациите, односно нивната кредитна вредност се определува со број на кредити.

Со кредитот се мери оптоварувањето на кандидатот кој што учи со оглед на времето кое е потребно за стекнување на една квалификација, односно за остварување на резултатите на учењето.

За секоја образовна програма, модул, наставен предмет или друга единица на учење и се доделува определен број кредити.

Просечното вкупно потрошено време за стекнување на одредена квалификација се искажува во ЕКТС (Европски кредит трансфер систем и акумулирање) за кредитите во високото образование, ЕЦВЕТ (Европскиот кредит трансфер систем за стручно образование и обука) за кредитите во стручното образование и обука и МКСОО (Национален кредит систем за општо образование) за кредитите во основното образование, гимназиското образование и општообразовните предмети во стручното образование и обука.

Еден ЕКТС кредит опфаќа 30 работни часа.

Еден ЕКВЕТ кредит опфаќа 25 работни часа.

Една година на редовно учење/студирање опфаќа до 60 кредити.

Образование на возрасни

Поле на образование и обука на возрасни надвор од СОО, ТОО и високо образование, регулирано со сопствени закони.

Образовна програма

- a. Образовна програма претставува документ во кој се прецизираат намената/ целите, резултатите од учењето/ компетенциите, содржината на наставната програма, пристапите на учењето и наставата (педагогија) и методите на оценување за програма на учење во образование и обука.

- б. Образовна програма преставува сет од документи наставен план и програм и испитна програма)

Образовни квалификации

Квалификации во училиште и секторот на високо образование

Одговара на намената

Соодветна на задачата која треба да ја извршува

Осигурување на квалитет

Процес или системна процеси усвоени на национално и/или институционално ниво со цел да се обезбеди квалитет на образовниот процес, образовните програми и квалификациите (*Водич за опишување на нивото на квалификации од СОО, Министерство за образование и наука, ЦСОО и Британски совет, 2016*).

Оценување

Процес на вреднување на знаењето, вештините и компетенциите според претходнодефинирани критериуми и резултати на учење, коевклучува писмени, усни и практичностестови, испити, проекти и портфолио.

Парцијална квалификација

Во националното законодавство квалификација која има помалку кредити од поголема/целосна квалификација се нарекува „парцијална“ квалификација. Ова не значи дека парцијалната квалификација мора да е дел од друга квалификација. Парцијалната квалификација може да е посебна квалификација, со специфична намена.

Признавање на претходно учење (ППУ)

Процес на вреднување на претходни квалификации и учење од искуство со цел поединецот да се запише, да добие можност за проодност, трансфер, да биде ослободен од одредени модули или да се стекне со целосна квалификација

Принципи на оценување

Идеите врз основа на кои се изготвува и спроведува оценувањето и врз основа на кои доделуваат оценки

Програма (образовна/студиска)

- а. Збир на образовни компоненти, засновани на резултатите од учењето, кои сепризнаваат за доделување на конкретна квалификација. (*Закон за НРК, Член 2 и 20*).
- б. Јавно признати програми за образование на возрастните се програми за формално образование кои ги донесува или одобрува надлежниот државен орган; (*Закон за образование на возрастни, Член 2 и 7*).
- в. Програмите се јавни документи коишто ги дефинираат образовните излези (знаење, вештини, компетенции) за одреден предмет или област, со кои се стекнуваат учесниците, кои ги развиваат за време на образовниот процес и кои ги потврдуваат на испити. Образовните излези (знаење, вештини и компетенции) во програмите се засновани на целите на наставните програми за соодветните предмети или области (*Извештај за поврзување на НРК со ЕРК и само-потврдување со рамката на квалификации на Европскиот простор за високо образование, МОН, 2016*).

Рамка на квалификации за Европската област на високото образование

Инструмент за одредување на нивоата на квалификации во системот на високо образование, со цел признавање и разбирање на квалификациите помеѓу различните национални рамки на квалификации, во Европскиот простор на високото образование.

Регистар на квалификации

Регистарот на НРК е база на податоци со отворен пристап каде што ќе се внесуваат сите квалификации кои ги исполнуваат НРК стандардите и барањата.

Резултати од учење

Резултатите од учење се изјави за тоа што знае, што разбира и што може да прави учесникот, како резултат на формалниот, неформалниот или информалниот процес на учење. Резултатите од учење се дефинираат во смисла на знаења, вештини и компетенции (самостојност и одговорност) (Закон за НРК).

Сертификат

Јавен документ кој се издава за успешно завршување на ниво на учење.

Слободен модул

Слободен избор на модул.

Стандард на занимање

Е документ кој ја опишува содржината на квалификацијата на одредено ниво и го одредува потребното знаење, вештини и компетенции кои поединецот треба да ги поседува за да биде способен да изведува работни задачи во рамките на занимањето.

Стандард на квалификација

Стандардизиран опис на квалификацијата. Документ кој ги содржи сите елементи кои сочинуваат една квалификација.

Струка/сектор

Квалификациите се групираат според секторот на кој му припаѓаат. Секторите на квалификации содржат потсектори, области и подобласти. Потсекторите, областите и подобластите ги дефинираат секторски комисии според содржината на работата, во согласност со потребите на пазарот на трудот, стопанството, општеството и образованието, како и при групирањето на квалификациите кои имаат иста или слична содржина.

Стручни квалификации

- а. Стручните квалификации се стекнуваат за дел од јавно донесени образовни програми, модули или курсеви, или со завршување на посебни програми за образование, по извршена проверка согласно закон. Овие квалификации претставуваат формално призната оспособеност за извршување на работи во рамките на едно или повеќе занимања на определено ниво на барања (Закон за НРК, Член 12 и 3).
- б. Стручните квалификации даваат доказ дека се постигнати помали групи на резултати на учење или комбинации на резултати на учење кои не ги задоволуваат барањата на постигањата за образовно ниво. (Закон за НРК, Член 12 и 4).
- в. Стручните квалификации добиени на неформален начин се оценуваат и потврдуваат од стручна комисија формирана од Секторските комисии од член 18 од овој закон. Стручното

оценување и потврдување значи евалуација на доказите и евалуација на практичните вештини и знаења. (Закон за НРК, Член 12 и 6).

Тип на квалификација

Главна група на квалификации според намената, видот на издадени документи, тип на програми и волумен. Во MQF постојат два вида на квалификации: образовни и стручни квалификации.

Типови јавни документи

Доказ за стекната квалификација на ниво на образование претставува свидетелство, уверение и диплома. (Закон за НРК, Член 9, 12 и 2).

Условен модул

Модул кој мора да се земе пред одреден друг модул со слична содржина

Формално учење

- a. Под формално учење се подразбира дејност обезбедена од страна на образовна установа или установа за обука која се спроведува според одредени одобрени програми, со цел да се унапредат знаењето, вештините и компететиите за што се издава јавен документ. (Водич за опишување на нивото на квалификации од СОО, Министерство за образование и наука, ЦСОО и Британски совет, 2016).
- b. „Формално учење“ е дејност обезбедена од страна на образовна установа или установа за обука која се спроведува според одредени одобрени програми, со цел да се унапредат знаењето вештините и компететиите за што се издава јавна исправа (Закон за НРК, Член 2 и 21).

Формално образование на возрасните

Означува дејност која се изведува согласно законите кои ја регулираат дејноста основно, средно и високо образование, доколку со овој закон поинаку не е уредено. Формалното образование на возрасните е институционализирано образование кое се спроведува во државни и приватни установи и институции како редовно и вонредно образование, според соодветни наставни планови и програми (Закон за образование на возрасни, Член 3 и 1).

Часови учење

Во ЕКТС системите „часови“ се однесува на времето поминато во напор за учење со цел да се достигнат одредени резултати од учење. 30 часа се помалку или повеќе еквивалентни на 1 ЕКТС кредит. 25 часа се приближно еквивалентни на 1 ЕКВЕТ кредит. Кредитите и часовите учење вообичаено не се мерат во денови.

Листа на кратенки и акроними

АВРМ	Агенција за вработување
БРО	Биро за развој на образованието
БС	Британски совет
ВНФИУ	Валидација на неформално и информално учење
ДЗС	Државен завод за статистика
ДИЦ	Државен испитен центар
ЕКВАВЕТ	Европско осигурување на квалитет за стручното образование и обука
ЕКВЕТ	Европски кредит систем за стручното образование и обука
ЕКТС	Европски кредит трансфер систем
ЕРК ДУ	Европска рамка на квалификации за доживотно учење
ЕТФ	Европска тренинг фондација
ЗК	Земја-корисник
МЕ	Министерство за економија
МКСОО	Национален кредит систем за општо образование
МОН	Министерство за образование и наука
НРК	Национална рамка на квалификации
МТСП	Министерство за труд и социјална политика
МФ	Министерство за финансии
НБРМ	Национална банка
НРК	Национална рамка на квалификации
ОАЕВО	Одбор за акредитација и евалуација на високо образование
ОДСЈ	Одбор за доверба и соработка со јавноста
ОК	Осигурување на квалитет
ППУ	Признавање на претходно учење
РУ	Резултати од учење
СБ	Светска банка
СГ ЕРК	Советодавна група на Европската рамка на квалификации
СЗ	Стандард на занимање
СК	Стандард на квалификација
СОО	Стручно образование и обука
ТСОО	Техничко стручно образование и обука
УЗР	Учење засновано на работа
ЦОВ	Центар за образование на возрасни
ЦСОО	Центар за стручно образование и обука

МК 13 IPA SO 02 15

Твининг проект финансиран од Европската унија: „Понатамошно подобрување на системот за развој и имплементација на Националната рамка на квалификации“

Прирачник

за

РАЗВИВАЊЕ НА НОВИ КВАЛИФИКАЦИИ ЗА НАЦИОНАЛНАТА
РАМКА НА КВАЛИФИКАЦИИ

ДЕЛ 1

Вовед во НРК

Автор: Роксана Пирвиенска

Во соработка со:

Наташа Јаневска, МОН

Нада Стоименова, МОН

Борчо Алексов, МОН

Аспасија Хаџишче, МОН

ДЕЛ 1: Вовед во НРК

Националната рамка на квалификации (НРК) беше усвоена во 2013-тата година кога Собранието на РМ го донесе Законот за национална рамка на квалификации. Таа беше развиена како „инструмент за комуникација меѓу засегнати страни и за реформирање на системот на образование и обука“. (Извештај за поврзување на Националната рамка на квалификации со ЕРК и само-потврдување кон рамката на квалификации на Европскиот простор за високото образование, Министерство за образование и наука, 2016, стр. 56)⁸.

НРК се заснова на следниве начела:

- **резултатите од учење** се искажуваат низ знаење и разбирање, вештини и компетенции;
- класифицирање на квалификациите во **нивоа и поднивоа**;
- преносливост на **кредитите**;
- споредливост со Европската рамка на квалификации (**ЕРК**);
- **осигурување на квалитет** во процесот на развој на квалификациите и стекнување на квалификациите;
- обезбедување на услови за еднаква **достапност на образование** во текот на целиот живот за стекнување и признавање на квалификациите;
- јакнење на конкурентноста на **националното стопанство** која се темели врз човечките потенцијали и
- изградба на систем на **вреднување на неформалното и информалното учење**.

Министерството за образование и наука и Министерството за труд и социјална политика се одговорни за развојот и имплементацијата на НРК. Двете министерства можат да даваат препораки за развојот на стандарди на квалификации, додека Министерството за труд и социјална политика ги усвојува стандардите на занимања. (Извештај за поврзување на Националната рамка на квалификации со ЕРК и самосертификација кон Рамката на квалификации на Европскиот простор за високото образование, Министерство за образование и наука, 2016, стр. 56).

1.1 Кој ги развива квалификациите во ЗК?

Со цел да се одговори на прашањето, потребно е да се прикаже разликата помеѓу **Стандард на квалификација** и **квалификација**. Дефинициите дадени подолу се дел од поимникот:

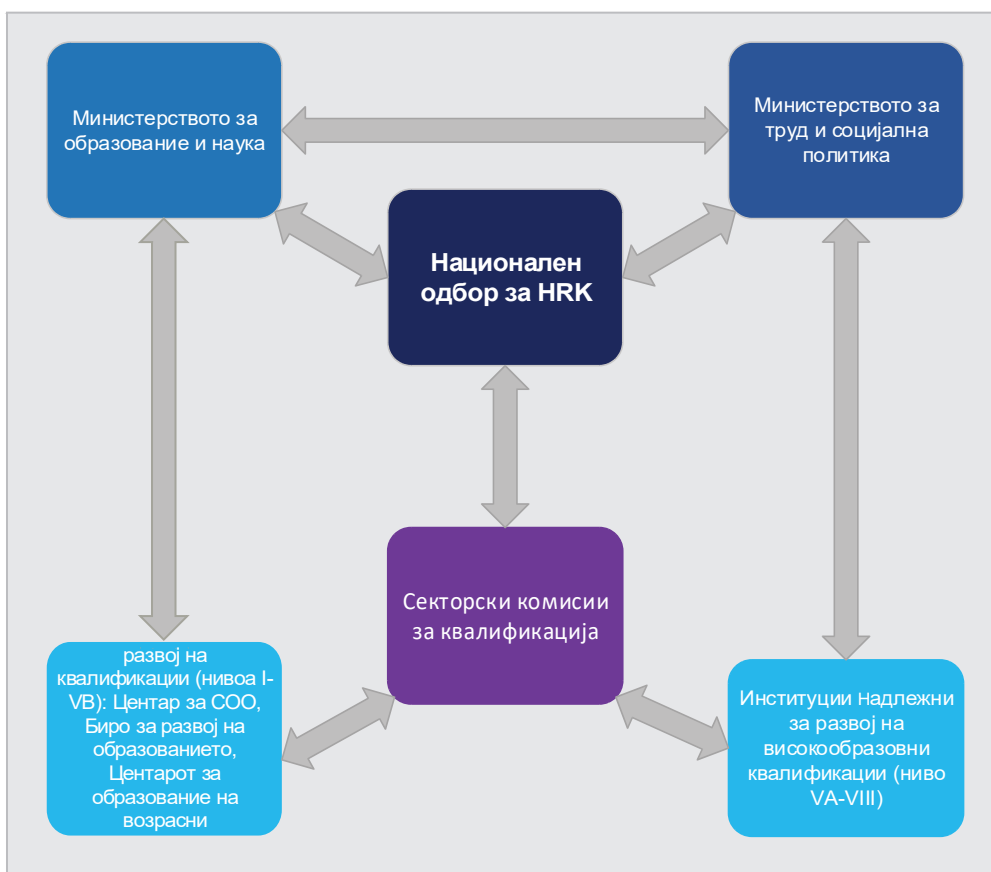
Стандард на квалификација	Квалификација
претставува стандардизиран опис на квалификацијата кој се состои од: • назив на квалификација, • тип на квалификација, • ниво и подниво на квалификација, • код на квалификација, • кредитна вредност на квалификација, • опис на квалификација и содржина на квалификација (критериуми за упис, број на задолжителни и изборни предмети или модули, резултати од учење, методи на оценување и критериуми на оценување на резултати од учење)	претставува формален резултат од процесот на евалуација и потврдување кој се стекнува кога одговорната институција потврдува/сертифицира дека поединецот ги има постигнато резултатите од учење согласно утврдените стандарди

Со други зборови, „квалификација“ е **она што му се доделува некому** (од страна на овластено тело и како резултат на процес на оценување), додека „Стандард на квалификација“ е **документ кој ги содржи сите елементи кои сочинуваат една квалификација**.

Концептот на „Стандард на квалификација“ беше воведен со Законот за Националната рамка на квалификации.

Треба да се нагласи дека Прирачникот се осврнува на Стандард на квалификација. Следствено, освен доколку не е напишано поинаку, секаде кадешто е споменат терминот „квалификација“, всушност се однесува на „Стандард на квалификација“ во скратена форма.

Слика1.1 Надлежни институции и тела за развој и имплементација на НРК

Извор: Извештај за поврзување на Националната рамка на квалификации со ЕРК и само-потврдување кон рамката на квалификации на Европскиот простор за високото образование, Министерство за образование и наука, 2015, стр. 74).

Стандардите на квалификации ги развиваат:

- Центарот за стручно образование и обука¹, Центарот за образование на возрасни² и Бирото за развој на образование³ - квалификациите од I до V-B ниво на квалификации; (5Б)
- високообразовните установи - квалификациите од ниво V-B/V-A (5Б/5А) до ниво VIII (8).

Други важни тела во националниот систем на квалификации се Националниот одбор за Националната рамка на квалификации и Секторските комисии за квалификации. Националниот одбор за Националната рамка на квалификации е одговорен, помеѓу другото и за:

- распоредување на постојните и новите квалификации во НРК,
- предлага развој на нови квалификации или подобрување на постојните квалификации до

1 ЦОО развива квалификации кои се доделуваат во рамките на средното стручно образование на нивоа II-IV од НРК.

2 Центарот за образование на возрасни во соработка со социјалните партнери развива квалификации кои се доделуваат во рамките на образование то возрасни на нивоа II – VA од НРК. Во соработка со високообразовните институции развива квалификации на ниво.

3 Бирото развива квалификации кои се доделуваат во основното и гимназиското образование на ниво I и IV од НРК.

надлежните институции,

- воспоставување на Секторски комисии за квалификации.

Секторските комисии за квалификации се одговорни, меѓу другото, и за:

- анализирање и оценување на постојните квалификации,
- разгледување на предлози за воведување на нови квалификации,
- предлагањена секторски и потсекторски квалификации за сите нивоа,
- давање мислења за усогласеност на стандардите и инструментите за оценување со Стандардите на занимање и Стандардите на квалификации.

Повеќе информации за одговорностите на надлежните органи на Национален систем на квалификации може да се најдат во *Извештајот за поврзување на НРК со ЕРК и само-потврдување на рамката на квалификации на Европскиот простор за високото образование*.

1.2 Структура на Националната рамка на квалификации (НРК)

НРК е организирана во осум нивоа, од кои три нивоа - V, VI и VII - се понатаму поделени во поднивоа А и Б. НРК ја следи структурата на Европската рамка на квалификации (ЕРК), како што е прикажано во Табела 1.1 подолу.

Табела 1.1. Споредба меѓу нивоата на Националната рамка на квалификации и ЕРК

НРК		I	II	III	IV	V		VI		VII		VIII
						V-Б	V-A	VI-Б	VI-A	VII-Б	VII-A	
ЕРК		1	2	3	4	5		6		7		8

Извор: Извештај за референцирање на Националната рамка на квалификации со ЕРК и самосертификација кон Рамката на квалификации на Европскиот простор за високото образование, Министерство за образование и наука, 2015, стр. 74).

Секое ниво на НРК соодветствува со **тип на образование** (Табела 1.2).

Секој тип исто така носи одреден број **кредити**.

Табела 1.2. Број на кредити кои се стекнуваат од нивоа и поднивоа на квалификациите во НРК и споредливост со нивото на ЕРК

НРК ниво	Подниво	Општо образование	Формално стручно образование и обука	Неформално образование и обука	Високо образование	ЕРК ниво
VIII/8					Докторски студии (мин. 180 ЕКТС кредити)	8

НРК ниво	Подниво	Општо образование	Формално стручно образование и обука	Неформално образование и обука	Високо образование	ЕРК ниво
VII/7	VII-A				Магистерски академски студии (од 60 до 120 ЕКТС кредити)	7
	VII-B				Специјалистички студии (60 ЕКТС кредити)	
VI/6	VI-A				Универзитетски студии (240 ЕКТС кредити) Стручни студии (240 кредити)	6
	VI-B				Универзитетски студии (180 ЕКТС кредити) Стручни студии (180 ЕКТС кредити)	
V/5	V-A				Стручни студии (од 60 до 120 ЕКТС кредити) Кратки стручни студиски програми во рамките на првиот циклус	5
	V-B		Постсредно образование - специјалистичко образование и мајсторски испит (од 60 до 120 ЕКВЕТ кредити)	Постсредно образование - специјалистичко образование и мајсторски испит (од 60 до 120 ЕКВЕТ кредити)	Постсредно образование (од 60 до 120 ЕКВЕТ кредити)	
IV/4	Гимназиско образование (240 МКОО ³ кредити)		Четиригодишно техничко образование (240 ЕКВЕТ кредити)	Неформално образование за стекнување на квалификација или дел од квалификација (ниво на сложеност - IV, согласно со стандардите на занимања)		4
III/3			Стручно образование за занимања (во траење од три години) (180 ЕКВЕТ кредити)	Неформално образование за стекнување на квалификација или дел од квалификација (ниво на сложеност - III, согласно со стандардите на занимања)		3

НРК ниво	Подниво	Општо образование	Формално стручно образование и обука	Неформално образование и обука	Високо образование	ЕРК ниво
II/2			Стручно оспособување (во траење до две години) (од 60 до 120 ЕКВЕТ кредити)	Неформално образование за стекнување на квалификација или дел од квалификација (ниво на сложеност - I и II, согласно со стандардите на занимања)		2
I/1	Основно образование			Функционална писменост и нумерички вештини		1

Извор: Закон за НРК (2013)⁷, член 10 и Извештај за поврзување на НРК со ЕРК и самопотврдување на рамката на квалификации на Европскиот простор за високото образование (МОН, 2015, пп. 58-62).

Треба да се наведе дека квалификациите од средното уметничко образование, иако ги нема во Табелата 1.2, според Законот за НРК, им е одредено ниво IV.

Во структурата на НРК погоре може да се види дека постои заедничко ниво во поглед на постсредното образование, стручното образование, неформалното образование и високото образование на ниво V-Б/5Б. Ова е многу корисно подниво од многу причини, посебно за стручна обука и за доживотно учење. Квалификацијата на ниво V-Б/5Б може да биде развиена и обезбедена од било кој од секторите или пак да е развиена во меѓусекторска соработка .

Со ова на НРК ѝ се дава дополнителна флексибилност брзо да одговори на барањата на невработените и на потребите на пазарот на трудот за преквалификација или доквалификација

Исто така рамката е корисна за понатамошен професионален развој.

1.3 Описи на нивоата од НРК

За секое ниво и подниво на квалификација од НРК постојат описи на ниво. Овие описи го дефинираат типот и обемот на знаењето, вештините и компетенциите за секој вид на квалификација.

Описите на нивоата од НРК се групирани во три категории:

- i. знаење и разбирање,
- ii. вештини
- iii. компетенции.

Овие описи се земаат предвид при осмислувањето и развојот на резултатите од учењето за новите квалификации.

Описите на нивоата од НРК се детално прикажани во **Табела 1.3** подолу.

Табела 1.3 **Дескриптори на нивоа на НРК кои се однесуваат на знаење, вештини и компетенции**

НРК ниво	Под-ниво	Знаење и разбирање	Вештини	Компетенции	Кредити	ЕРК ниво
	VIII 8	Покажува систематско разбирање на полето на истражување и совршено познавање на методи и вештини за истражување во рамките на тоа поле во согласност со највисоките меѓународни стандарди; Поседува знаење стекнато со сопствено истражување или работа со кое дава значаен придонес во професионалното и научното поле на истражување, но и во сродните на него полиња.	Покажува способност да толкува, дизајнира, применува и адаптира суштински предмет на истражување со научен интегритет; Го користи своето знаење како основа за оригинални идеи и истражувања кои ги надминуваат постојните граници на знаење, развивајќи нови знаења, вреднувани на ниво на национални и на меѓународни рецензирани публикации; Способност за критичка анализа, оценување и синтеза на нови и сложени идеи, неопходни за решавање на сложени проблеми во полето на истражување; Способност за независно иницирање и учествово национални и во меѓународни истражувачки мрежи и настани со научен интегритет; Способност за независно иницирање на истражувачки и развојни проекти, преку кои ќе генерира ново знаење и вештини за развој на истражувачкото поле; Се очекува да биде способен да сепромовира во академски и професионални рамки и во технолошкиот, општествениот или културниот развој во општество засновано на знаење; Може да комуницира со своите колеги, пошироката академска заедница и соопштеството во целина во рамките на својата област на експертиза;	Презема максимална одговорност за резултатите од својата сопствена работа, но и за работата на останатите во групата. Презема одговорност за раководење со комплексни процеси, со истовремена грижа за професионалниот развој на поединецот и на групата во целина;	Барем 180 ЕКТС кредити	8

НРК ниво	Под-ниво	Знаење и разбирање	Вештини	Компетенции	Кредити	ЕРК ниво
VII 7	VII A 7A	Покажува знаење и разбирање за научнополе на проучување (или студирање) кое сенадградува врз првиот применувајќи методологии соодветни за решавање сложени проблеми, како на систематски, така и на креативен начин, што обезбедува основа или можност за оригиналност во развивањето и/или примената на автономни идеи во контекст на истражувањето; Покажува високо ниво на професионална компетентност во едно или во повеќе специфични научни полиња; Поседува знаење од една или повеќе предметни области кои, во дадените научни полиња, се засноваат на реномирани меѓународни истражувања во тоа научно поле, како и способност за поврзување на проширено и продлабочено знаење во сродни професии или научни полиња.	Способност за критичко, независно и креативно решавање проблеми со одредена оригиналност нови или во непознати средини и во мултидисциплинарен контекст, поврзани со полето на студирање; Способност за синтетизирање и интегрирање на знаењето и за справување со сложени прашања, систематски и креативно; Способност за оценување и селекција на научните теории, методологии, алатки и општи вештини од предметните области, и поставување на нови анализи и решенија на научна основа. Способност за препознавање на личната потреба за понатамошно знаење и способност за независно и самостојно делување пристекнувањето нови знаења и вештини во општествени рамки; Способност за размена на заклучоци и предлози со аргументирање и со рационално поткрепување на истите, како со стручни, така и со нестручни лица, јасно и недвосмислено;	Покажува значителна одговорност за сопствените и заедничките резултати, за водење и иницирање активности; Способност за солидно проценување дури и при нецелосни и ограничени информации, но кои вклучуваат личните, општествените и етичките одговорности при примената на стекнатото знаење и проценка; Способност за преземање одговорност за моштен професионален развој и усовршување, како сопствен, така и за групата со која соработува.	60 до 120 ЕКТС кредити	7

НРК ниво	Под-ниво	Знаење и разбирање	Вештини	Компетенции	Кредити	ЕРК ниво
VII 7	VII B 7B	Покажува знаење и разбирање за научнополе на проучување (или студирање) кое сенадградува врз првиот циклус, рименувајќи методологиите соодветни за решавање сложени проблеми, како на систематски, така и на креативен начин, што обезбедува основа или можност за оригиналност во развивањето и/или примената на автономни идеи во контекст на истражувањето; Покажува високо ниво на професионална компетентност во едно или во повеќе специфични научни полиња; Поседува знаење од една или повеќе предметни области кои, во дадените научни полиња, се засноваат на реномирани меѓународни истражувања во тоа научно поле, како и способност за поврзување на проширено и продлабочено знаење во сродни професии или научни полиња.	Способност за критичко, независно и креативно решавање проблеми со одредена оригиналност нови или во непознати средини и во мултидисциплинарен контекст, поврзани со полето на студирање; Способност за синтетизирање и интегрирање на знаењето и за справување со сложени прашања, систематски и креативно; Способност за оценување и селекција на научните теории, методологии, алатки и општи вештини од предметните области, и поставување на нови анализи и решенија на научна основа. Способност за препознавање на личната потреба за понатамошно знаење и способност за независно и самостојно делување при стекнувањето нови знаења и вештини во општествени рамки; Способност за размена на заклучоци и предлози со аргументирање и со рационално поткрепување на истите, како со стручни, така и со нестручни лица, јасно и недвосмислено;	Покажува значителна одговорност за сопствените и заедничките резултати, за водење и иницирање активности; Способност за солидно проценување дури и при нецелосни и ограничени информации, но кои вклучуваат личните, општествените и етичките одговорности при примената на стекнатото знаење и проценка; Способност за преземање одговорност мошне професионален развој и усовршување, како сопствен, така и за групата со која соработува.	60 ЕКТС кредити	7

НРК ниво	Под-ниво	Знаење и разбирање	Вештини	Компетенции	Кредити	ЕРК ниво
VI 6	VI A 6A	Покажува знаење и разбирање во научното поле на студирање кое се надградува врз претходното образование и обука, вклучувајќи и познавање во доменот на теоретски, практични, концептуални компаративни и и критички перспективи во научното поле со одветна методологија; Разбирање на одредена област и познавање на тековните прашања во врска со научните истражувања и новите извори на знаење; Покажува знаење и разбирање за разни теории и методологии неопходни за пошироката област на истражување.	Може да го примени знаењето и разбирањето на начин што покажува професионален пристап во работата или професијата; Покажува способност за идентификација, анализа и решавање проблеми; Способност за пронаоѓање и поткрепување аргументи во рамките на професијата или полето на студирање; Способност да прибира, анализира, оценува и презентира информации, идеи и концепти од соодветни податоци; Способност да оценува теоретски и практични прашања, да дава објаснување за причините и да избере соодветно решение. Презема иницијатива да ги идентификува потребите за стекнување понатамошно знаење и учење со висок степен на независност. Способност да општи и расправа за информации, идеи, проблеми и решенија, кога критериумите за одлучување и опсегот на задачата се јасно дефинирани како со стручна, така и со нестручна јавност;	Презема одговорност за сопствените резултати и поделена одговорност за колективните резултати; Способност за независно учество, со професионален пристап, во специфични научни и интердисциплинарни дискусии. Донесува соодветна проценка земајќи ги предвид личните, општествените, научните и етичките аспекти;	240 ЕКТС кредити	6

НРК ниво	Под-ниво	Знаење и разбирање	Вештини	Компетенции	Кредити	ЕРК ниво
VI 6	VI B 6B	Покажува знаење и разбирање во научнополе на студирање кое се надградува врз претходното образование и обука, вклучувајќи и познавање во доменот на теоретски, практични, концептуални компаративни и и критички перспективи во научното поле до соодветна методологија; Разбирање на одредена област и познавање на тековните прашања во врска со научните истражувања и новите извори на знаење; Покажува знаење и разбирање за разни теории и методологии неопходни за пошироката област на истражување.	Може да го примени знаењето и разбирањето на начин што покажува професионален пристап во работата или професијата; Покажува способност за идентификација, анализа и решавање проблеми; Способност за пронаоѓање и поткрепување аргументи во рамките на професијата или полето на студирање; Способност да прибира, анализира, оценува и презентира информации, идеи и концепти од соодветни податоци; Способност да оценува теоретски и практични прашања, да дава објаснување за причините и да избере соодветно решение. Презема иницијатива да ги идентификува потребите за стекнување понатамошно знаење и учење со висок степен на независност. Способност да општи и расправа за информации, идеи, проблеми и решенија, кога критериумите за одлучување и опсегот на задачата се јасно дефинирани како со стручна, така и со нестручна јавност;	Презема одговорност за сопствените резултати и поделена одговорност за колективните резултати; Способност за независно учество, со професионален пристап, во специфични научни и интердисциплинарни дискусии. Донесува соодветна проценка земајќи ги предвид личните, општествените, научните и етичките аспекти;	180 ЕКТС кредити	6

НРК ниво	Под-ниво	Знаење и разбирање	Вештини	Компетенции	Кредити	ЕРК ниво
V 5	V A 5A	Покажува знаење и разбирање во полето на студирање или работа кое се надградува врз општотосредно образование поткрепено со стручналитература; Поседува специјалистичко теоретско и стручно знаење и разбирање на одделни основни теории од потесна научна и стручна област; Поседува ограничено знаење од современите текови во областа во која работи или студира кое дава поддршка на полетона работа или професија, можност за личен развој и основа запонатомшни студии за да сезаврши првиот циклус.	Применува вештини кои се засноваат на разбирање на теоретските принципи и на нивната примена во решавањето на проблемите и во извршувањето на сложени и специфични задачи во полето на работа и учење, со избор и употреба на релевантни податоци, методи, постапки, техники, инструменти, уреди, алати и материјали; Има вештини за учење за да може да преземе понатамошни проучувања со определен степен на независност; Поседува способност да општи и расправа со целни групи од потесната професија или област на учење, со колеги, претпоставени и клиенти.	Има повисок степен на лична и деловна одговорност и вреднување на сопствената работа и работата на групата врз основа на критериумите во областа на трудот; Способен е за пренесување на знаења на другите, организирање, информирање и контрола на сопствената работа и работата на другите. Презема одговорност за сопствените резултати, но и поделена одговорност за активностите, резултатите и работењето на останатите во групата.	60 до 120 ЕКТС кредити	5
V 5	V Б 5Б	Покажува знаење и разбирање во полето на студирање или работа кое се надградува врз општотосредно образование поткрепено со стручналитература; Поседува специјалистичко теоретско и стручно знаење и разбирање на одделни основни теории од потесна научна и стручна област; Поседува ограничено знаење од современите текови во областа во која работи или студира кое дава поддршка на полетона работа или професија, можност за личен развој и основа запонатомшни студии за да сезаврши првиот циклус.	Применува вештини кои се засноваат на разбирање на теоретските принципи и на нивната примена во решавањето на проблемите и во извршувањето на сложени и специфични задачи во полето на работа и учење, со избор и употреба на релевантни податоци, методи, постапки, техники, инструменти, уреди, алати и материјали; Има вештини за учење за да може да преземе понатамошни проучувања со определен степен на независност; Поседува способност да општи и расправа со целни групи од потесната професија или област на учење, со колеги, претпоставени и клиенти.	Има повисок степен на лична и деловна одговорност и вреднување на сопствената работа и работата на групата врз основа на критериумите во областа на трудот; Способен е за пренесување на знаења на другите, организирање, информирање и контрола на сопствената работа и работата на другите. Презема одговорност за сопствените резултати, но и поделена одговорност за активностите, резултатите и работењето на останатите во групата.	60 до 120 ЕКТС кредити	5

НРК ниво	Под-ниво	Знаење и разбирање	Вештини	Компетенции	Кредити	ЕРК ниво
IV	4	Познава концепти, принципи и процеси од учените предмети и области; Поседува систематични теоретски и стручни знаења во рамките на определено подрачје на трудот или учењето, кои вклучуваат анализирање и поврзување на фактите и теоретските принципи при извршување на работата, а во исто време овозможуваат натамошно учење.	Поседува различни когнитивни, практични и креативни вештини, засновани на теоретски знаења и принципи, неопходни за учењето и работа и решавање на проблеми во променливи услови во одредено подрачје на трудот или учењето; Оспособен е да прибира, анализира, селектира и да употребува релевантни информации од различни извори, алатки, методологии, техники и материјали во областа на учењето; Оспособен е да изведува сложени постапки и да употребува методи, инструменти, алати, постројки и материјали во работата; Комуницира и соработува со групата во променливи услови.	Самостојно ја планира, организира и ја води својата работа и врши надзор на зедничката работа; Самостојно извршува сложени задачи и решава проблеми, прилагодувајќи го своето однесување, во согласност со дадените насоки, во променливи услови; Одговорен е за сопствената работа, работата на групата, во насока на вреднување на резултатите од работата и унапредување на квалитетот, во согласност со однапред утврдени стандарди и критериуми.	240 ЕКВЕТ или МКСОО кредити	4
III	3	Поседува теоретски и систематски усвоени стручни знаења, факти, принципи, процеси и општи концепти за одделно подрачје на трудот или учењето, а во исто време овозможува натамошно учење.	Поседува практични и креативни вештини кои овозможуваат решавање на познати (предвидливи) и помалку познати (непредвидливи) ситуации; Извршува на работи и задачи кои се со средна сложеност, помалку стандардизирани и релативно прегледни; Користи различни уреди, алатки, опрема и материјали во процесот на производството и во услугите; Комуницира и соработува со групата.	Планира, подготвува, организира и ја вреднува својата работа, врз основа на однапред дадени овластувања, во рамките на делокругот на својата работа; Извршува работи, кои не се секогаш однапред дефинирани, со одреден степен на самостојност и одговорност.	180 ЕКВЕТ кредити	3

НРК ниво	Под-ниво	Знаење и разбирање	Вештини	Компетенции	Кредити	ЕРК ниво
II	2	Поседува основни теоретски и стручни знаења потребни за познавање на подрачјето на трудот и може да ги примени при извршувањето на едноставни работни задачи, а во исто време овозможуваат натамошно учење.	Поседува практични и креативни вештини за извршување едноставни или помалку сложени и однапред дефинирани работи во познати услови и предвидливи ситуации. Користи едноставни методи, алати, инструменти, уреди и материјали врз основа на детални упатства; Комуницира и соработува со одделни лица.	Работи самостојно во познати услови под повремен надзор и со ограничена одговорност за извршување на работните задачи; Остварува едноставна комуникација и соработка со дел од вработените во познати ситуации.	60 до 120 ЕКВЕТ кредити	2
I	1	Поседува основно знаење за функцијата на одредени предмети и појави со можност да ги примени во практиката и другите дисциплини, а во исто време овозможува и натамошно учење.	Поседува основни вештини за извршување едноставни работи; Користи едноставни методи, алати и инструменти со упатства и под надзор; Поседува општи правила на комуникација.	Извршува едноставни задачи под директен надзор; Презема одговорност за извршување едноставни задачи.		1

Извор: Извештај за поврзување на НРК со ЕРК и само-потврдување со рамката на квалификации на Европскиот простор за високо образование (МОН 2015, стр. 58-59).

1.4 Тип на квалификација

Типот на квалификација опишува како треба да биде групирана квалификацијата според нејзината цел, тип на издаден документ и програмата која води кон квалификацијата, како и нејзиниот обем (вредност во кредити).

Во Законот за НРК постојат **два типа квалификации**:

- **квалификации на ниво на образование,**
- **стручни квалификации** (Закон за НРК, член 11).

Во Извештајот за поврзување на Националната рамка на квалификации со ЕРК и само-потврдување кон Рамката на квалификации на европскиот простор за високо образование (МОН, 2015) се понатаму објаснети овие категории. Се вели дека:

Квалификација на ниво на образование - претставува квалификација стекната во рамките на формалниот образовен систем со потребниот обем на квалификација и документирана со **диплома/ уверение**. Квалификациите на ниво на образование се стекнуваат со завршување образование за јавно донесени образовни програми и со достигнување на потребните резултати од учењето. Овие квалификации имаат за цел да овозможат продолжување на образованието, вработување и личен

развој. Тие овозможуваат пристап до вертикално напредување во формалниот образовен систем.

Стручна квалификација – претставува квалификација која се стекнува за дел од јавно донесени образовни програми (модули, курсеви, итн.), со завршување на посебни програми за образование на возрасни, или со признавање на неформално учење. Достигнатите резултати од учењето се документираат со **уверение**. Тие содржат компетенции кои се од значење за пазарот на трудот претставени во рамките на еден или повеќе стандарди на занимањата. Овие квалификации имаат за цел да овозможат вработување и личен развој. По својата природа, овие квалификации, во основа, не овозможуваат пристап до вертикално напредување во формалниот образовен систем. Стручните квалификации може да се стекнат за сите нивоа и поднивоа од НРК, освен за ниво VIII.

Табела 1.3. Класификација на квалификациите

	Тип на квалификација	
	Квалификација на ниво на образование	Стручна квалификација
Цел	Продолжување на образованието или влегување на пазарот на труд	Влегување на пазарот на труд или личен развој
Тип на документ	Уверение или диплома	Уверение

Извор: Извештај за поврзување на НРК со ЕРК и само-потврдување на рамката на квалификации на Европскиот простор за високото образование (МОН, 2015. стр. 64).

Би сакале да напоменеме дека поради самата природа на квалификациите од основно образование, како и на оние од гимназиско и средно уметничко образование, истите не се предмет на овој Прирачник.

1.5 Кредит систем на НРК

Кредит системот е дефиниран како „систем за акумулирање и трансфер на кредити врз основа на транспарентноста на резултатите од учењето и процесите на учење“ (Закон за НРК, член 2, став 12).

Постојат три типа кредит системи:

- 1) **ЕКТС** (Европски кредит трансфер систем и акумулирање) во високото образование; при што еден ЕКТС кредит се дефинира како еквивалент на **30 работни часа учење**
- 2) **ЕКВЕТ** (Европски кредит трансфер систем за стручно образование и обука) во стручното образование и обука; при што еден ЕКВЕТ кредит се дефинира како еквивалент на **25 работни часа учење**
- 3) **МКСОО** (Национален кредит систем за општо образование) во основното образование и гимназиското образование; еден МКСОО кредит се дефинира како **25 работни часа** со времетраење од по **45 минути** (Извештај за поврзување на Националната рамка на квалификации со ЕРК и само-потврдување кон Рамката на квалификации на Европскиот простор за високото образование, (Министерство за образование и наука, 2016, стр. 63).

Како што беше претходно прикажано во Табела 1.3 погоре, секое ниво од НРК исто така го наведува

и бројот и типот на кредити (ЕКТС, ЕКВЕТ или МКСОО) кои се доделуваат за квалификациите на секое ниво.

Кредити исто така се доделуваат и за МОДУЛИ/ ЕДИНИЦИ. Модулите/ единиците може да опфатат кредити од 5 ЕКТС/ЕКВЕТ кредити до 20 или 30 кредити во зависност од дизајнот на квалификацијата. Во **Дел 6** од овој Прирачник повторно се разгледува употребата на кредитите во модуларизацијата на програмите за квалификација.

1.6 Стандарди на занимања

Законот за НРК предвидува дека стручните квалификации треба да се засноваат на еден или повеќе стандарди на занимања (член 12, став 5). Тие се користат и за развој на образовни квалификации и образовни програми во стручното образование и обука.

Стандардот на занимање, според Поимникот, се дефинира како „**документ** кој што ја пропишува содржината на квалификацијата (работните активности) на определено ниво на барања и ги определува потребните знаења, вештини и способности (работни компетенции) што едно лице мора да ги поседува за вршење типични работи во занимањето.”

Стандардите на занимања ги предлагаат правни лица, а се усвојуваат од Министерството за труд и социјална политика, по претходно мислење од Министерството за образование и наука (а со новите измени Секторските комисии за квалификации)

Досега се одобрени приближно 120 стандарди на занимања, достапни на веб страницата на Центарот за стручно образование и обука.⁴ Сакаме да напоменеме дека е изработена Методологија за развивање на стандарди на занимање која е усвоена од Министерството за труд и социјална политика и се наоѓа на веб страната на ЦСОО

1.7 Стручни квалификации кои се доделуваат во системот на формално образование

Квалификациите кои се доделуваат во училишта, дури и ако се стручни по својата природа, се сметаат како „квалификации на ниво на образование“ според нивниот тип.

Квалификациите кои се под надлежност на стручни тела и други органи (како стручни комори и министерства, освен Министерството за образование) се сметаат како „стручни квалификации“ според типот.

Затоа, важно е да се прави разлика меѓу овие квалификации кога станува збор за квалификации од стручното образование и обука и од образованието на возрасни.

Квалификациите од стручното образование и обука може да се однесуваат на квалификации кои се доделуваат во рамките на формалниот систем за стручно образование и обука. Тие се стекнуваат преку:

- 1) стручна обука која трае до 2 години (2-годишно СОО),
- 2) стручна обука за занимања која трае 3 години (3-годишно СОО),
- 3) техничко образование кое трае 4 години (4-годишно ТСОО).

4 <http://www.csoo.edu.mk/images/DOCs/2017/metstndzanim17.pdf>

ЦСОО развива образовни програми и наставни планови. Според Законот за средно стручно образование⁸ терминот *стручни квалификации* се однесува на квалификации кои се доделуваат во пост-средното образование, кое цели кон обезбедување на подетална обука за одредено работно место. Постсредното образование се нуди со помош на наставни планови и програми за:

1) **Специјалистичко образование** – положувањето на испит резултира со добивање Диплома за специјалистичко образование, по завршување на програмата за специјалистичко образование. Испитите ги развива Центарот за стручно образование и обука во соработка со Стопанската комора на ЗК, како и со други релевантни институции, а ги усвојува Министерството за образование и наука.

2) **Образование за мајсторство** - по завршување на програмата за мајстори (овозможена од Занаетчиската комора), кандидатот полага Мајсторски испит. Положувањето на испитот резултира со добивање Диплома за завршен Мајсторски испит.

Според *Законот за стручно образование и обука*, постсредното образование може да го нудат акредитирани јавни и приватни институции, на пр. средни училишта, високи стручни школи специјализирани установи за постсредно образование и установи за постсредно образование во рамките на коморите, организации на работодавачи, здруженија на работници и компании. Во моментот, тоа се нуди само од страна на средни стручни училишта.

1.8 Квалификации во образованието на возрасни

Квалификациите кои се доделуваат во рамките на образованието на возрасни се уредуваат со *Законот за образование на возрасни*.

Постојат два главни типа на квалификации во образованието на возрасни:

1) **Квалификации во образованието на возрасни доделени во формалното образование** - програмите за овие квалификации ги носат или одобруваат релевантни државни органи (јавно признаени програми). Формалното образование на возрасни се однесува на активности кои се нудат во согласност со законите за основно, средно и високо образование;

2) **Квалификации во образованието на возрасни доделени во неформалното образование** (организираны процеси на учење фокусирани на обука на возрасни за работно место, за различни социјални активности или за личен развој) - програми („специјални програми“⁹).

Она по што овие програми се разликуваат од редовните училишни програми е тоа што програмите најчесто се засноваат на практика и тука се става помал акцент на теоретски и општи вештини. Програмите најчесто ги нудат комерцијални тела и занаетчии (*Извештај за идентификација на постојните квалификации земајќи ги предвид сите нивоа од НРК, 2016, стр. 39*).

1.9 Регистар на квалификации на НРК

Една од најважните алатки во системот на квалификации на ЗК е Регистарот на Националната рамка на квалификации. Регистарот на НРК е база на податоци со отворен пристап каде што ќе се внесуваат сите квалификации кои ги исполнуваат НРК стандардите и барањата. Ќе има еден регистар за сите типови на квалификации. Тоа ќе создаде единствена можност за институциите (училиштата, високообразовните институции, понудувачите на образовни услуги) да ги објават своите понуди, за учениците, студентите и барателите на работа да ја планираат својата кариера и за работодавачите правилно да ги обликуваат своите процеси за вработување.

По развивање на нова квалификација од соодветна институција (Центар за стручно образование и

обука или Центар за образование на возрасни или Биро за развој на образованието или други тела (понудувачи на образовани услуги, комори)), признаено нивото од НРК и одобрена од страна на Националниот одбор за НРК, таа се вклучува во Регистарот на НРК (*Постапка за развој на квалификации*, Министерство за образование и обука и Британски совет, 2015, стр. 4-5).

Барање за запишување на квалификација во Регистарот може да поднесе правно лице или физичко лице (*Закон за НРК*, член 21, став 1). Како што беше споменато на почетокот, ќе има еден Регистар за сите квалификации и сите ќе го следат истиот образец. Според член 20 став 3 од Законот за НРК, Регистарот може да се состои од 4 подрегистри, според тип на образованието:

- за високообразовни квалификации – кој го води Министерството за образование и наука; во моментот, подрегистарот е во форма на список кој вклучува околу 1350 квалификации;
- за општообразовни квалификации – кој го води Министерството за образование и наука; списокот на квалификации во моментот вклучува околу 150 квалификации стекнати во основни и средни училишта;
- за стручни квалификации - кој го води Центарот за стручно образование и обука; списокот на квалификации во моментот вклучува околу 22 стручни квалификации;
- за квалификации стекнати од неформалното образование – кој го води Центарот за образование на возрасни; во моментот вклучува околу 150 квалификации стекнати со образование на возрасни.

Квалификациите кои се вклучени во Регистарот на НРК се ревидираат на секои 4 години.

Податоците од Регистарот се поднесуваат до **Државниот завод за статистика**.

Тековната верзија на Регистарот на НРК беше развиена од страна на Министерството за образование и наука во соработка со Европската фондација за обука.⁵

(Footnotes)

1 Национален кредит систем за општо образование

2 Повеќе информации може да се најдат на:
http://mrk.mk/wp-content/uploads/2014/09/Zakon_za_nacionalna_ramka_2014.pdf

5 Законот за средно стручно образование и обука може да го погледнете на: <http://mon.gov.mk/images/documents/zakoni/Zakon%20za%20struchnoto%20obrazovanie%20i%20obuka%202014.pdf>

МК 13 IPA SO 02 15

Твининг проект финансиран од Европската унија: „Понатамошно подобрување на системот за развој и имплементација на Националната рамка на квалификации“

Прирачник

за

РАЗВИВАЊЕ НА НОВИ КВАЛИФИКАЦИИ ЗА НАЦИОНАЛНАТА
РАМКА НА КВАЛИФИКАЦИИ

ДЕЛ 2

Предлагање/ иницирање на нова квалификација

Автори: Роксана Пирвиенска, Михаил Шитек

Во соработка со:

Наташа Јаневска, МОН

Нада Стоименова, МОН

Борчо Алексов, МОН

Аспасија Хаџишче, МОН

ДЕЛ 2: Предлагање на нов Стандард на квалификација

2.1. Утврдување на потребата од нова квалификација

Првиот чекор во подготовката за развивање нов Стандард на квалификација е да се утврди **потребата** од самата квалификацијата. Пред да започне развојот на квалификацијата треба да се анализира потребата од развивање на нов Стандард на квалификација.

Во овој дел треба да се опише :

- целта на новата квалификација,
- нејзината релевантност за економијата и општеството,
- односот помеѓу предложената квалификација и националните стандарди на занимања, и
- нејзиниот однос со квалификациите кои се веќе внесени во Регистарот.

Стандардот на квалификација треба да содржи јасно дефинирана цел која соодветно ја опишува причината зошто е развиена квалификацијата, како и опфатот на можности што ги нуди истата за учениците по завршување на образованието (*Национален стандард за опис на квалификации за стручно образование и обука*, Британски совет, 2016 година).

1. Цел на новата квалификација

НРК признава две категории / типови на квалификации: **квалификации на ниво на образование** и **стручни квалификации**. Типот на квалификацијата ја опишува природата, поставеноста и целта на квалификацијата.

Целта на квалификацијата е тесно поврзана со прашањето за преносливост на кредитите и проодност во образованието, како и проодност кон вработувањето, а двете се задолжителен дел од описот на квалификациите. При дефинирање на целта на квалификацијата, треба да се разгледа хоризонталната и вертикалната проодност. Новите стручни квалификации обично се поврзани со класификации на занимања и можностите за вработување на поединецот како носител на квалификацијата (*Национален стандард за опис на квалификации за стручно образование и обука*, Британски совет, 2016 година).

Еден од клучните аспекти на осигурување на квалитет е квалификацијата да одговара на целта. Овој критериум треба да се оценува и во фазата на развој и во фазата на евалуација.

2. Релевантност за економијата и општеството

Обезбедувањето информации за тековните и идните потреби на пазарот на трудот, потребните компетенции и нивните промени е во надлежност на Министерството за труд и социјална политика (чл. 17 од Законот за НРК). Потребите и трендовите на пазарот на трудот, исто така, се анализираат од страна на Секторските комисии за квалификации (член 19). Меѓутоа, барање за вклучување на квалификација во Регистарот – кога се развива-може да поднесе високообразовната институција, правно или физичко лице кои треба да ја образложат потребата за квалификацијата. Можноста

за поднесување предлог за квалификација помага да се осигури дека системот за квалификации одговора на барањата на пазарот на труд и општествените потреби. При разгледувањето на релевантноста на квалификациите за економијата и општеството треба да се земат предвид постојната понуда на вештини, трендови на пазарот на трудот и предвидената побарувачка. Во однос на **побарувачката од вештини**, може да се наведат статистички податоци и други докази (студии, извештаи или други публикации) или стратешки документи (стратегии за развој на национално и секторско ниво, на пример, “Стратегија за стручно образование и обука во контекст на доживотно учење 2013-2020⁵ и нејзиниот Акционен план) со цел да се поткрепи аргументот. Обично, потребата за квалификацијата е поткрепена со промена во содржината на работните места во занимањата, појава на нови занимања, промени во прописите, потреба да се стимулираат промени во секторот, или да се олесни мобилноста на работната сила.

Во однос на **понудата на вештини**, треба да се земат предвид капацитетите и интересот на понудувачите на обука/ образование, имајќи предвид дека вештини можат да се стекнат во формалното, неформалното и информалното учење (т.е. преку активности кои се поврзани на работа) и една од целите на НРК е да го олесни признавањето на различни видови на учење. Корисни докази за побарувачката на вештини и постојната понуда на вештини можат да обезбедат следните заинтересирани страни: работодавачите и коморите, агенциите за вработување, образовните институции, кои може да се користат во процесот на опишување на потребата за нова квалификација. Овде вреди да се напомене дека е корисна ISCO класификацијата која е прилагодена на националниот контекст од страна на Министерството за труд и социјална политика, која се користи во статистиките за вработување. Откако ќе се формираат Секторските комисии за квалификации, тие можат да играат улога во прибирање и анализа на потребните информации.

Релевантноста на квалификациите треба да се разгледува од аспект на националните, регионалните или локалните економии и од гледна точка на корисниците кои имаат корист од квалификациите. НРК особено ја нагласува перспективата на корисникот. Затоа, треба да се даде опис на опфатот на можностите што таа му ги нуди на кандидатот по завршувањето, на пример типични можности за образование и/или професионална кариера (*Национален стандард за опис на квалификации за стручно образование и обука. Упатство за пишување*, Британски совет, 2016 година)

3. Однос со други квалификации и национални стандарди на занимања

Утврдувањето на нови стандарди на квалификации треба да се гледа во контекст на пошироките цели на НРК, кои треба да формираат кохерентна и транспарентна структура на квалификации со јасно утврдени меѓусебни односи. Утврдувањето на потребата за квалификации од оваа перспектива треба да одговори на прашањето како новата квалификација ќе се разликува од другите квалификации и како тие се поврзани со стандардите на занимања?

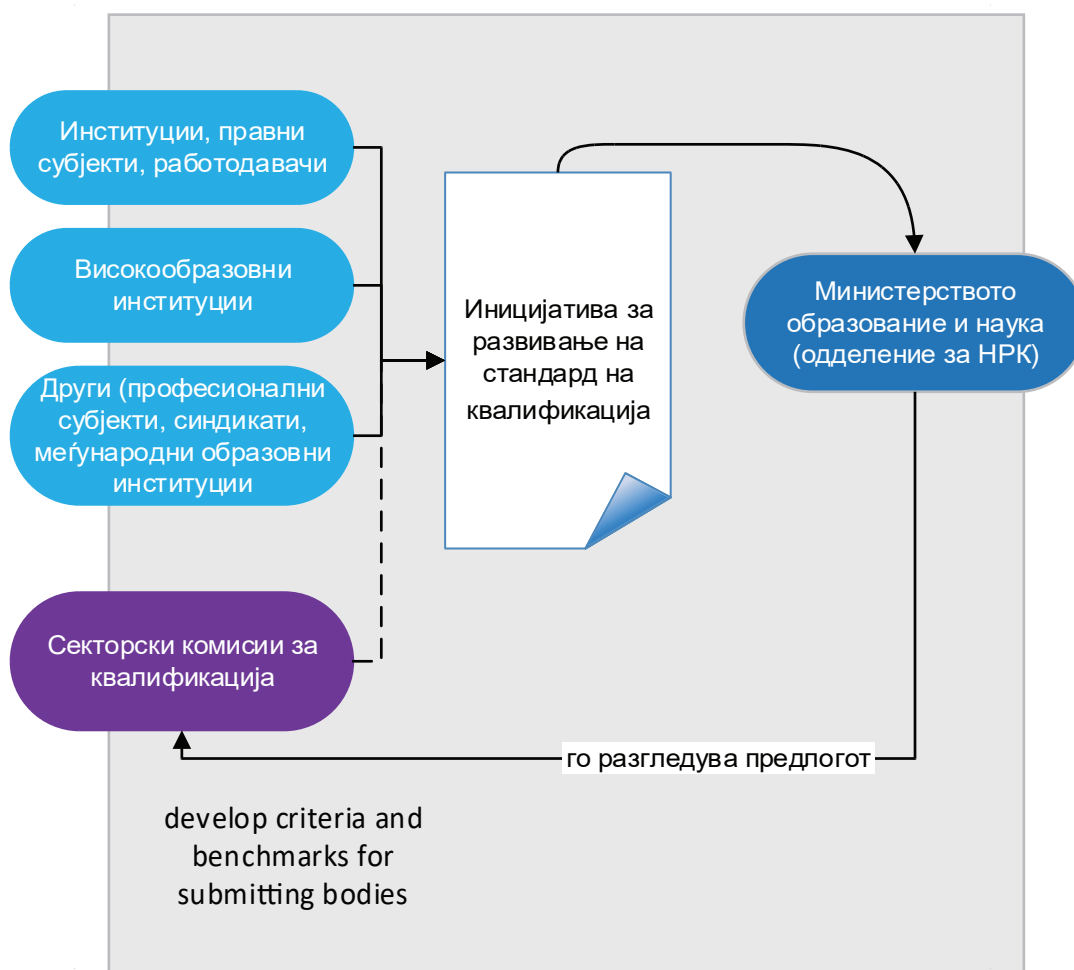
Во принцип, потребите на пазарот на трудот можат да доведат до создавање на нов Стандард на занимање, врз основа на кој, се развиваат нови квалификации (*Процедура за развој на квалификации*, Министерство за образование и наука и Британски совет, 2015)⁶. Развојот и ревизијата на националните стандарди на занимање е начин за зголемување на релевантноста на квалификациите на пазарот на трудот. Соодветно на тоа, поголемиот дел од квалификациите ќе се развиваат врз основа на веќе постоечките стандарди. Една квалификација за стручно образование и обука треба да биде поврзана со најмалку едно занимање (*Национален стандард за опис на квалификации за стручно образование и обука. Упатство за пишување*, Британски совет, 2016 година) и модулите во стручното образование и обука може да се однесуваат на повеќе од еден сектор. Сепак, една квалификација може да се однесува на два или повеќе стандарди.

Исто така може да се развива Стандард на квалификација за која што не постои Стандард на занимање, доколку тоа е оправдано со анализите на постојните стандарди на занимања. За таа цел е потребно да се направи поврзување на квалификацијата со одредени сектори за цели на креирање на код за квалификацијата.

Покрај односот на новата квалификација со националните стандарди на занимања, треба да се оцени и односот со другите веќе признати квалификации. Во образованието за возрасни, тоа значи, споредба со квалификациите стекнати во формално стручно образование и обука. Првичната оценка на односите ќе биде потврдена со утврдување и усогласување на нивото на квалификацијата во следните фази на процедурата за донесување на квалификацијата.

При споредба со постојните квалификации треба да се земе предвид тековниот процес на усогласување на постојните квалификации и утврдувањето и усогласувањето на нивоата. Исто така, треба да се земе предвид дека постојните квалификации само приближно може да се споредат и усогласат со нивоата и описите на нивоа во НРК. Покрај ова, пазарот на труд не се состои само од оние кои што туку влегуваат во него, туку и од оние кои ги стекнале своите образовни и професионални квалификации во минатото.

Слика1.1Процес на поднесување предлог за нов Стандард на квалификација

Може да ја разгледате на: http://www.seecel.hr/UserDocImages/Documents/VET%20STRATEGY%20AND%20ACTION%20PLAN_EN.pdf

МК 13 IPA SO 02 15

Твининг проект финансиран од Европската унија: „Понатамошно подобрување на системот за развој и имплементација на Националната рамка на квалификации“

Прирачник

за

РАЗВИВАЊЕ НА НОВИ КВАЛИФИКАЦИИ ЗА НАЦИОНАЛНАТА
РАМКА НА КВАЛИФИКАЦИИ

ДЕЛ 3

ОБРАЗЕЦ за развивање на нова квалификација

Автор: Роксана Пирвиенска

Во соработка со:

Наташа Јаневска, МОН

Нада Стоименова, МОН

Борчо Алексов, МОН

Аспасија Хаџишче, МОН

ДЕЛ 3: ОБРАЗЕЦ ЗА СТАНДАРД НА КВАЛИФИКАЦИЈА

Сите квалификации вклучени во Националниот систем на квалификации треба да бидат засновани на резултати од учење и опишани согласно Стандард на квалификација, како што е воведено со *Законот за НРК (2013)* во Член 6.

“Стандард на квалификација” е поширок концепт од квалификација (точка 1.1).

3.1 Структура на стандардот на квалификација според Законот за НРК

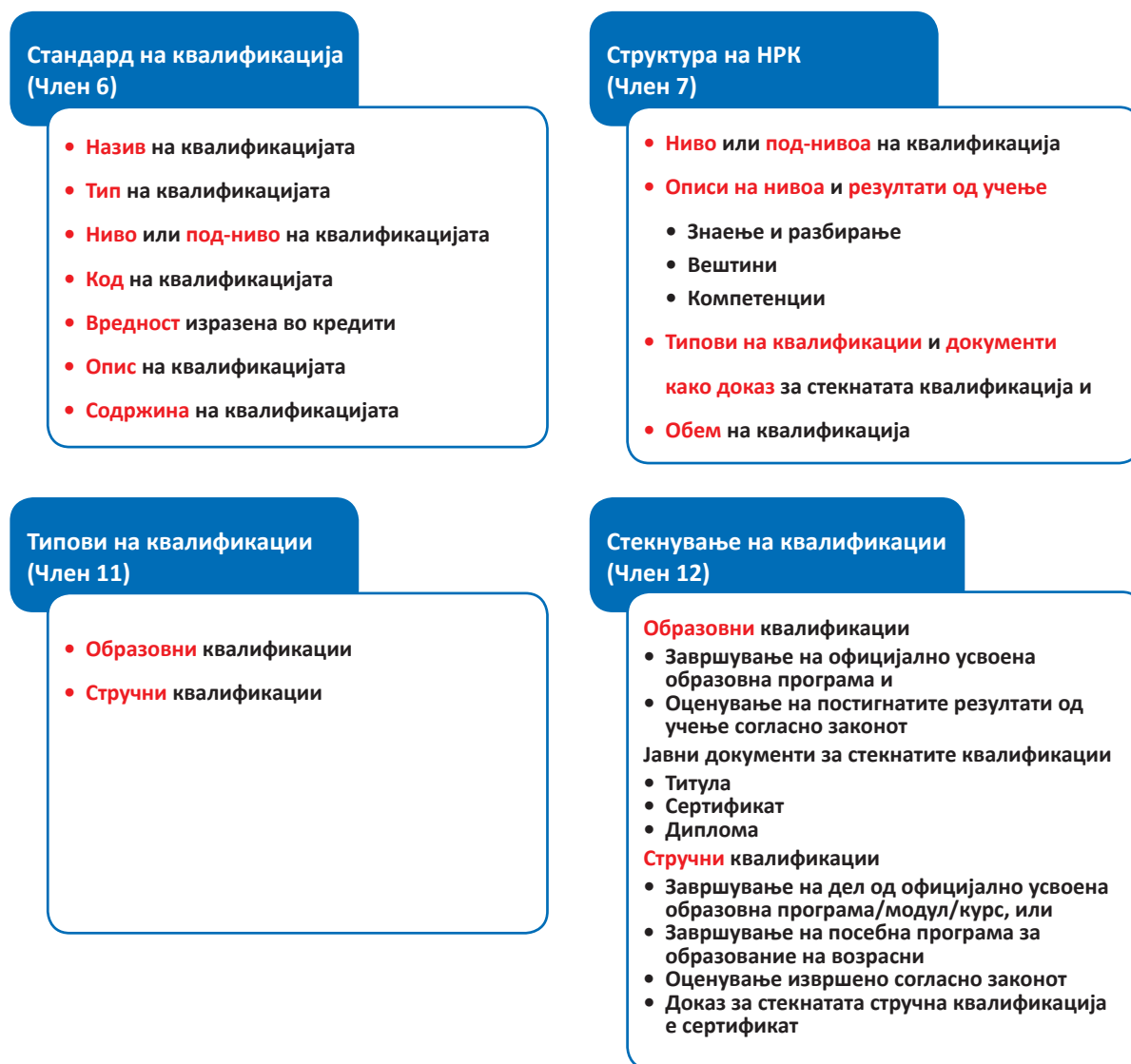
Законот за НРК во Член 6 ги набројува елементите кои треба да бидат вклучени во квалификацијата. Тоа се следните:

1. назив,
2. тип,
3. ниво или под-ниво,
4. код,
5. вредност во кредити,
6. опис,
7. содржина на квалификацијата:
  - критериуми за упис,
  - број на задолжителни и изборни предмети/модули,
  - метод на верификација,
  - критериуми за верификација на резултатите од учењето.

Иако резултатите од учење не се наброени во Член 6 како посебна категорија, тие се дел од описот на квалификацијата (Член 2 алинеа 17 од *Законот за НРК*). Тие се основата на квалификацијата (*Законот за НРК*, член 2 и 9).

Слика 3.1 ја претставува законската основа за структурата на стандардот на квалификација и како тој е поврзан со НРК, типот на квалификациите, начините на стекнување на квалификации, институциите одговорни за развивање на квалификации и секторите на квалификации.

Слика 3.1 Шематски приказ на структурата и процесите на НРК

Извор: Извештај за поврзување на НРК со ЕРК и само-потврдување кон рамката на квалификации на Европскиот простор за високото образование, МОН, 2016, стр. 70.

Повеќе информации за **типот на квалификацијата** може да се видат во Член 11. Таму е наведено дека има два типа на квалификации во НРК: **образовни** (го одразуваат нивото на образование) и **стручни квалификации**. Потоа повеќе се објаснува во Член 12:

- „Квалификациите на **ниво на образование** се стекнуваат со завршување на образование за јавно донесени образовни програми и достигнувања на излезните резултати од истите, по извршена проверка пропишана со закон. Квалификациите, според опфатот на општото и стручното знаење и на компетенциите, овозможуваат личен и професионален развој, односно можност за продолжување на образованието или за вклучување на пазарот на трудот (вработување). (Член. 12 и 1)
- “**Стручните квалификации** се стекнуваат за дел од јавно донесени образовни програми, модули или курсеви, или со завршување на посебни програми за образование, по извршена проверка

согласно со закон. Овие квалификации претставуваат формално призната оспособеност за извршување на работи во рамките на едно или повеќе занимања на определено ниво на барања.

- (Член. 12 и 3).

Информациите за осумте **нивоа од НРК** може да се најдат во Член 2 став 16 и Член 7, додека информациите за шестте **под-нивоа** се во Член 9. Дополнително, Член 24 се осврнува на еквивалентноста на постојните квалификации со НРК во однос на нивните нивоа.

Кодот на квалификациите е образложен во Член 20 (во делот за Регистарот на квалификации), каде се вели дека “за секоја одобрена квалификација се определува код според типот, нивото, обемот, секторот и институцијата каде се стекнува квалификацијата”.

Кредитната вредност на квалификацијата е објаснета во Член 8 и определена за специфични квалификации и НРК нивоа – во Член 10. Тоа беше презентирано во Дел 1 од овој документ (види: табела 3). Член 2 ги обезбедува следните дефиниции:

- „Кредит систем“ е систем за акумулирање и трансфер на кредити врз основа на транспарентноста на резултатите од учењето и процесите на учење; - (Член. 2 став 12).
- “Кредит“ еквантитативна мерка за изразување на обемот на учењето врз основа на обемот на работа што им е потребен на учесниците со цел да ги постигнат очекуваните резултати од процесот на учење на дадено ниво“ - (Член. 2 став 13).
- „Кредит трансфер“ е процес преку кој на резултатите од учење постигнати во еден систем или институција може да им се одреди вредност во друг систем или институција; - (Член. 2 став 14).

Во врска со **описот на квалификацијата**, *Законот за НРК* ја нуди следната дефиниција: „Описи на квалификации“ се мерливи показатели за резултатите од учење кои се однесуваат на стекнатите знаења, вештини и компетенции“ - (Член 2 став 17).

Содржината на квалификацијата во целост не е објаснета во Законот, но неколку од нејзините елементи се следниве:

- „Модул“ е независна единица на учење која претставува заокружена целина или дел од образовна програма; (Член 2 став 15)
- „Оценување“ е процес на вреднување на знаењето, вештините и компетенциите според претходно дефинирани критериуми и резултати на учење, кое вклучува писмени, усни и практични тестови, испити, проекти и портфолио; (Член 2 и 18).
- Структурата на квалификациите опишана во Законот за НРК е почетна точка за развивање нови квалификации – ги набројува сите неопходни елементи. Сепак, дополнителни информации за елементите на квалификации и насоката како да се развиваат може да се најдат во други документи. Тие се елаборирани подолу.

3.2 Објаснување на структурата на Стандардот на квалификација

Информациите за потребата од нова квалификација во оваа фаза мора да бидат доволни да ги опишат минимум барањата, бидејќи тие подоцна ќе се отсликуваат во различни програми. Поради тоа, корисно е, информациите да се стандардизираат. Стандардизација на форматот на квалификација – нејзиниот образец – може да се види во повеќе земји.

Во текот на годините, беа изготвени неколку видови обрасци на квалификации⁷. Финалната верзија на Образецот на Стандард на квалификација⁸ беше усвоена од страна на Министерот за образование и наука.

Табела 3.1 Национален стандард на опис на квалификација

Назив на квалификација				
Код на квалификација				
Тип на квалификација				
Ниво на квалификација				
Сектор на квалификација ¹				
Стандард (и) на занимање на кој се базира квалификацијата ²				
Опис на квалификацијата со образложение				
Клучни компетенции				
Обем (вкупно кредити и времетраење)				
Критериуми за влезиле упис				
Листа на задолжителни модули за квалификација или предмети	Код	Назив	Часови	Кредити
Вкупен број на часови и кредити				
Листа на изборни модули на квалификација или предмети	Код	Назив	Часови	Кредити
Вкупен број на часови и кредити				
Резултати од учење				
Начин на проверка и критериуми на проверка на резултатите од учењето				
Вид на завршна, јавна исправа (диплома/сертификат)				
Институција која ја издава јавната исправа ³				
Проодност				
Дата на усвојување на Стандардот на квалификација				
Дата на ревизија				

Пополнувањето на образецот на Стандардот на квалификација се врши според Методологијата за развој на квалификации (Проект „Skills“, 2017)⁸

⁷ Одлука бр 12-4641/1 од 04.04.2017.

⁸ може да се најде на веб страните: http://www.csoo.edu.mk/index.php?option=com_frontpage&Itemid=91 и <http://mrk.mk/?lang=mk>

Табела 3.2. Водич за пополнување на нов Стандард на квалификација

Назив на квалификација	Се навбедува називот на квалификацијата, насловот кој се појавува на јавниот документ. Називот на квалификацијата мора да биде краток, јасен и прецизен. Треба да биде препознатлив и недвосмислен. Квалификациите од различни тип, ниво и обем не треба да имаат ист назив.
Код на квалификација	Целта на кодирањето е Стандардот на квалификацијата да има јасна, недвосмислена и неповторлива ознака (изворна, оригинална). Кодот го сочинуваат одреден број на карактери кои упатуваат на секторот, потсекторот, подрачјето, потподрачјето, типот и нивото на квалификацијата. Покрај кодот на квалификацијата, во Стандардот на квалификацијата, се внесува и код на задолжителните и изборните модули. Кодот се доделува по усвојувањето на Стандардот на квалификацијата.
Тип на квалификација	Се наведува типот на квалификација кој го опишува карактерот на квалификацијата, начинот на стекнување и намената на квалификацијата. Типот на квалификација може да се разбере како дефинирање на одредена група на квалификации кои имаат структурни сличности. Постојат два типа на квалификации: • Квалификации на ниво на образование (образовно ниво) • Стручни квалификации
Ниво на квалификација	Нивоата (и поднивоата) на квалификацијата ја означуваат сложеноста и ширината на стекнатите компетенции, а се опишуваат со збир на мерливи показатели, искажани преку знаења, вештини и компетенции (резултати од учењето)
Сектори на квалификации⁴	Се наведуваат Секторите на квалификации на кои им припаѓа квалификацијата, согласно дефинираните сектори во Законот за НРК: 1 Геологија, рударство и металургија 2 Градежништво и геодезија 3 Графички сектор 4 Економија, право и трговија 5 Електротехника 6 Здравство и социјална заштита 7 Земјоделство, рибарство и ветеринарство 8 Лични услуги 9 Машинство 10 Сообраќај, транспорт и складирање 11 Текстил, кожа и слични производи 12 Угостителство и туризам 13 Хемија и технологија 14 Шумарство и обработка на дрво 15 Спорт и рекреација 16 Уметност Ова се однесува за образовните квалификации стекнати во стручното образование и обука и стручните квалификации, додека за квалификациите во високото образование, се впишува научната област која се дефинира според Фраскати класификацијата.

Табела 3.2. Водич за пополнување на нов Стандард на квалификација

Стандарди на занимање⁵	Се наведуваат релевантните Стандарди на занимања. Ова се однесува за образовните квалификации стекнати во стручното образование и обука и стручните квалификации. Квалификациите можат да се базираат на еден или повеќе Стандард(и) на занимање . .
Опис на квалификации и нивна оправданост	Описот на квалификацијата претставува приказ и основа за утврдување на нивоата на знаења, вештини и компетенции со кои се стекнува индивидуата низ процесот на учење во рамките на квалификацијата и образложение за потребата од развивање на квалификација. Се опишува : - целта на новата квалификација, - нејзината релевантност за економијата и општеството, - односот помеѓу предложената квалификација и националните стандарди на занимања, и - нејзиниот однос со квалификациите кои се веќе внесени во Регистарот. Описот треба да биде јасен и прецизен.
Клучни компетенции	Се однесува на клучните компетенции кои се поврзани со целосна или делумна квалификација. Тие треба да се наведат за да можат да бидат разбрани од бизнис секторот и индустријата. Клучните компетенции се збир на компетенции кои треба да ги задоволат личните, социјалните и професионалните потреби на поединецот во процесот на доживотно учење во квалификацијата или дел од квалификацијата. Клучни компетенции треба да се комбинација од знаење, вештини и ставови соодветни за професионалниот контекст и тие треба да се поврзани со резултатите на учење .
Обем (вкупно кредити и времетраење)	Се внесува времетраењето на процесот на учење и бројот на кредити потребни за стекнување на квалификација. Кредитот е мерна единица за вреднување на активностите кои треба да ги оствари индивидуата за постигнување на резултатите од учење. Кредитите се преносливи.
Критериуми за влез или упис	Се внесуваат критериумите за стекнување на квалификацијата. Општите услови или критериуми за упис кои произлегуваат од важечките прописи и специфичните (посебните) услови.

Табела 3.2. Водич за пополнување на нов Стандард на квалификација

Листа на задолжителни модули за квалификации или предмети	Се наведуваат сите задолжителни модули или предмети за стекнување на квалификацијата. За секој задолжителен и изборен модул или предмет треба да се наведе код - составен од букви и бројки.
Вкупен број на часови и кредити	Се внесува бројот на кредити за задолжителните модули.
Листа на изборни модули за квалификации или предмети	Се наведуваат сите изборни модули или предмети за стекнување на квалификацијата.
купен број на часови и кредити	опишано погоре.
Резултати од учење	Се внесуваат знаењата, вештините и компетенциите кои се изразуваат преку резултатите од учење. Резултатите од учење се точни и јасни описи на она што индивидуата треба да знае, разбира и умее да направи по завршувањето на процесот на учењето. Дефинираните резултати од учење мора да ги исполнуваат следните критериуми: • да бидат воочливи (да се набљудуваат) • да бидат мерливи • да бидат остварливи (индивидуата мора да биде во состојба да ја изведе активноста предвидена со резултатот од учење пред оценувачот) Резултатите од учење треба да: • бидат јасни, очигледни и мерливи. • ги одредуваат наставните методи, техники и стратегии на учење и поучување, како и формите на проверка на постигањата на учениците. • не бидат многубројни (нивниот број зависи од опфатот на занимањата и времетраењето на образованието) • започнуваат со зборовите: индивидуата е способна да..... следува набројувањето на резултатите на учење. • се користат активни глаголи • се избегнуваат непрецизни глаголи (на пр. знае, разбира, научи, запознава, да биде свесен за нешто) • користат едноставен јазик (пократки реченици) • користат глаголи во контекст на нивото. • се дефинираат на ниво на образовна програма/квалификација, а потоа на ниво на наставни предмети, програми, курсеви, модули итн. • ги опфаќаат трите подрачја (когнитивното, афективното и психомоторното)

Табела 3.2. Водич за пополнување на нов Стандард на квалификација

Начин на проверка и критериуми за проверка на резултатите од учењето	Се внесуваат критериумите за проверка на постигањата на резултатите од учењето. Критериумите за проверка претставуваат јасни и недвосмислени стандарди за нивото на постигнувањата во однос на секој резултат од учењето. Ако резултатите од учењето се дефинирани во форма на изјави за тоа што се очекува индивидуата да знае, разбира и/или да е способен да покаже на крајот од процесот на учење, тогаш пак критериумите за проверка претставуваат јасни показатели како се прикажуваат/демонстрираат постигнувањата од учењето. Критериумите за проверка обично се состојат од два дела: • активен глагол кој означува дејство, како на пример, демонстрира, толкува, прави разлика или дефинира и • содржина која треба да укажува што индивидуата знае и/или може да направи по завршување на процесот на учење. Критериумите за проверка треба да бидат дефинирани: 1. концизно, јасно и недвосмислено за да се избегне недоразбирањето 2. со разбирлив јазик за индивидуата, наставниците/обучувачите и работодавачите и 3. да овозможат мерење или оценување на валиден и сигурен начин. Критериумите за проверка, исто како и резултатите од учење, треба да бидат дизајнирани во однос на сите три подрачја на учењето: когнитивно, афективно и психомоторно. Критериумите за проверка започнуваат со исказот „Ученикот може да...“. Критериумите за оценка мора: • да го проверат знаењето, вештините и компетенциите, • да се во согласност со видовите инструменти за оценка за таа квалификација, • го специфицираат стандардот кој ученикот треба да го достигне за да покаже дека ги достигнал резултатите од учење од тој модул, • се поврзани со поединечен резултат на учење на јазик кој е усогласен со РО, • се доволно детални за да овозможат реална, валидна и конзистентна оценка дека е достигнат резултатот од учење.
Вид на завршна јавна исправа (диплома/сертификат)	Се внесува соодветниот вид на јавната исправа (диплома, сертификат) која ја добива индивидуата по стекнување на квалификацијата на соодветното ниво и со која се потврдува дека ги има постигнато резултатите од учење согласно утврдени Стандарди.

Табела 3.2. Водич за пополнување на нов Стандард на квалификација

Институција која ја издава јавната исправа	Се наведува видот на институција каде што се стекнува квалификацијата и формата на акредитација што ја поседува давателот на образовната услуга (Основно училиште, средно училиште, високообразовна институција, понудувач на образование на возрасни) Квалификации во рамките на НРК може да ги обезбедуваат само даватели на образовни услуги што се акредитирани од МОН.
Проодност	Се опишуваат патеките на напредување што им се отворени на индивидуите по нивното стекнување на одредена квалификација. Индивидуите треба да имаат можност да напредуваат вертикално, од едно ниво во друго во рамката, но и хоризонтално во рамките на едно ниво или директно да влезат на пазарот на труд.
Датум на донесување на стандардот на квалификација	Се внесува датумот кога е одобрен Стандардот на квалификација од страна на Националниот одбор на Националната рамка на квалификации, по претходно мислење од Секторската комисија на која припаѓа квалификацијата.
Датум на последна ревизија	Датумот на ревизија се однесува на датумот кога Стандардот на квалификација ќе треба да се ревидира од страна на соодветната Секторска комисија.

Повеќе информации за резултатите од учење и како тие се пишуваат, може да се најдат и во следниве документи:

- **Дел 5** од овој Прирачник,
- *Извештај за поврзување на НРК со ЕРК и само-потврдување кон рамката на квалификации на Европската област на високо образование* (МОН, 2016, стр. 78-79),
- Дел 2 и 3 од *Практични совети за пишување резултати од учење – Прирачник* (Бахтовска, 2011),
- *Водич за опишување на нивоата на квалификациите од СОО* (МОН и Британски совет, 2016, стр. 23-25),
- *Процедура за развој на квалификации* (МОН и Британски совет, 2015, стр. 4)

МК 13 IPA SO 02 15

Твининг проект финансиран од Европската унија: „Понатамошно подобрување на системот за развој и имплементација на Националната рамка на квалификации“

Прирачник

за

РАЗВИВАЊЕ НА НОВИ КВАЛИФИКАЦИИ ЗА НАЦИОНАЛНАТА
РАМКА НА КВАЛИФИКАЦИИ

ДЕЛ 4

Процес на развивање на нови квалификации

Автори: Михаил Шитек, Андреј Журавски

Во соработка со:

Наташа Јаневска, МОН

Нада Стоименова, МОН

Борчо Алексов, МОН

Аспасија Хаџишче, МОН

Дел 4 — Развивање нови стандарди на квалификации

Во овој дел од Прирачникот, во кој е опишан процесот на развивање квалификации, нагласени се задачите и одговорностите на одредени институции во секоја фаза од процесот. Наведени се деловите од Прирачникот кои се однесуваат на конкретни задачи во оваа процедура. Повеќе информации можете да најдете во интернет архивата со документи за кои се дадени линкови на крајот од Прирачникот.

Дел 4 започнува со опис на 5-те фази на развивање на квалификација и даден е преглед како се развиваат квалификации во 6 образовни сектори: општо образование, стручно образование и обука, техничко стручно образование и обука, пост-средно образование, образование за возрасни, како и високото образование.

4.1 Фази во развивањето на нов Стандард на квалификација

Процесот на развивање на квалификации е регулиран со *Законот за Национална рамка на квалификации (НРК)*. Изготвени се *Препораки и нацрт законски акти за ревидирање на постојното законодавство* кои даваат насоки за фазите на развивање на нов Стандард на квалификација.

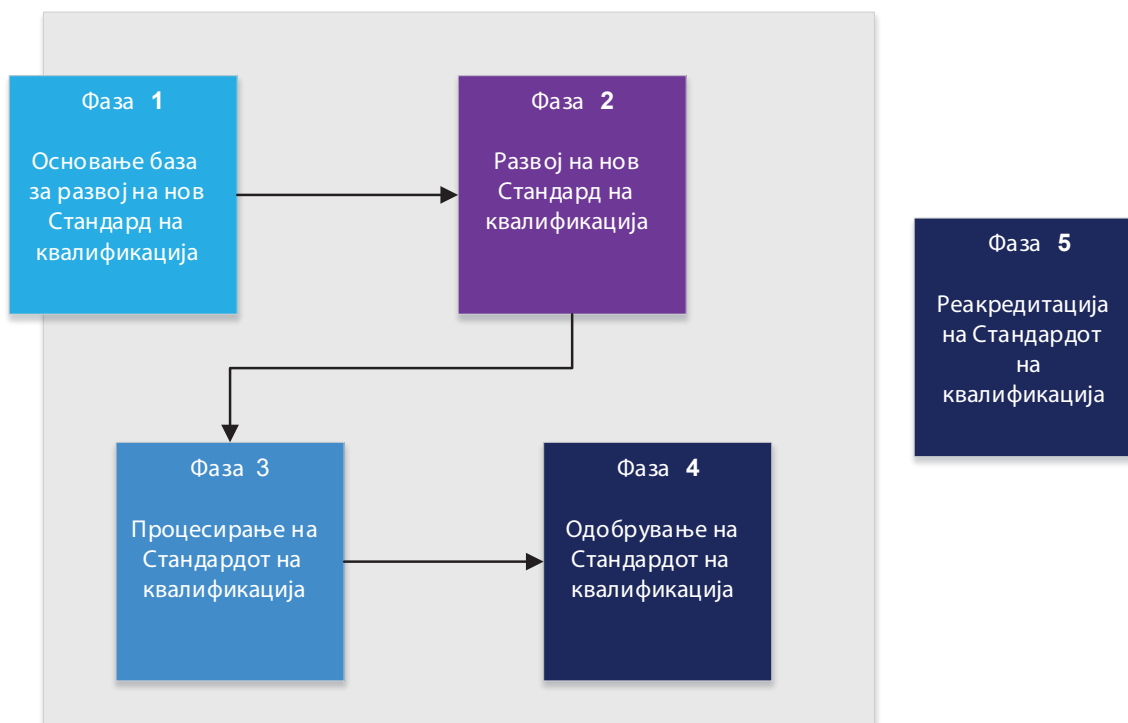
Една од најважните карактеристики на Националната рамка на квалификации е нејзината отвореност за сите типови квалификации, на сите образовни нивоа: општо образование, стручно образование и обука (3-годишно или 4-годишно), пост-средно образование, високо образование и образование на возрасни. Како што е наведено во Прирачникот, општите правила за развивање на стандарди на квалификации во НРК се исти за сите споменати типови образование. Сепак, тоа не значи дека сите типови ќе бидат унифицирани или еднакви. НРК е флексибилна и прилагодлива алатка која ги почитува традиционалните разлики меѓу квалификациите, особено оние поврзани со институционалните аспекти на развивањето на квалификации. Покрај процедурите за развивање нови стандарди на квалификации, овој дел дава краток преглед на главните карактеристики на различните нивоа на образование и има за цел да посочи како пристапот кон развивање нови стандарди на квалификации може да се разликува.

Треба да се забележи дека повеќето од процедурите во врска со развојот на стандарди на квалификации, опишани во националните закони и стратешки документи предвидуваат активна и важна улога на Секторските комисии за квалификации

Слика 4.1 ги претставува 5-те фази на развивање стандарди на квалификации.

Слика 4.1 — 5 фази на развивање квалификации.

Извор: Процедура за развивање квалификации (МОН и Британски совет, 2015)

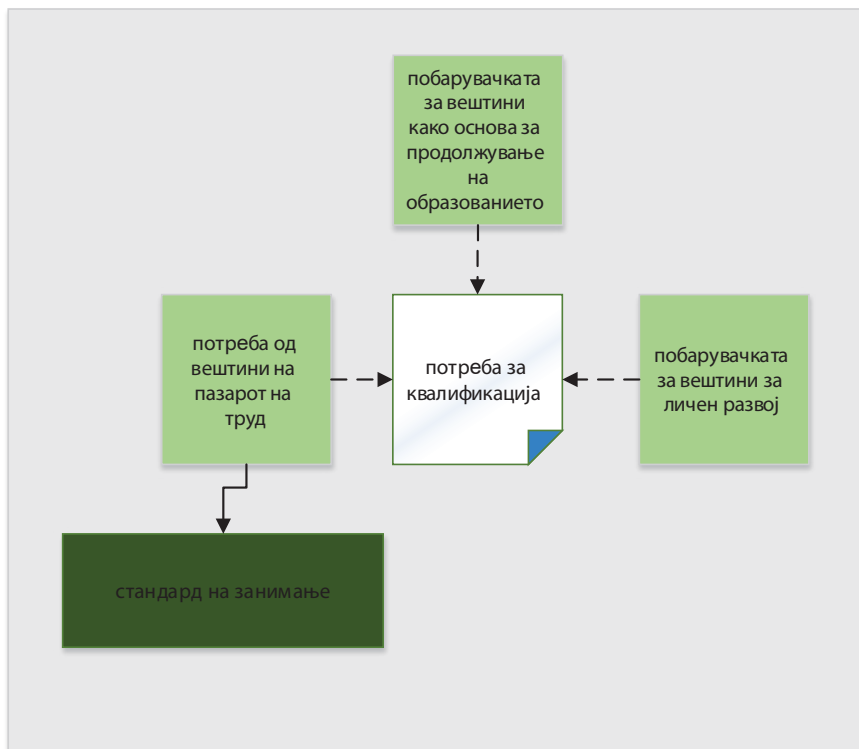
Развивањето на Стандард на квалификација е сложен процес заоснован на соработка помеѓу различните засегнати страни. Работната група која го развива конечниот опис на стандардите на квалификација може да ги вклучува следниве учесници: претставници на институции за политики релевантни за одреден вид на обука (ЦСОО, ЦОВ, БРО, итн.), работодавачи, понудувачи на образование и обука.

Фаза 1– Основа за развивање на нов Стандард на квалификација

Потребите на пазарот на трудот го претставуваат клучниот контекст во развојот на стандардниот на занимање. Тие се директно поврзани со сите видови на стручно образование (2-годишни, 3-годишни, 4-годишни квалификации за средно стручно образование и обука, квалификациииод пост-средно, квалификации од образование за возрасни). Други фактори кои можат да послужат како основа за развој на нов Стандард на квалификација се: контекстот на понатамошно учење (особено, доживотно учење), развивањето на „меки вештини“ или социо-економскиот контекст, кој е особено важен во контекст на квалификациите кои се однесуваат на ученици со посебни потреби.

Главната идеја за Фаза 1 од развојот на Стандардите на квалификациите е прикажана на Слика 4.2.

Слика 4.2 — Основа за развивање на Стандард на квалификација

Извор: дијаграм засновна на процедурите опишани во Процедурата за развој на квалификација (МОН и Британски совет, 2015) и Закон на НРК

Потребите на пазарот на труд обично се одразени во стандардите на занимање. Новите стандарди на квалификации може да се засноваат на нови или постојни Стандарди на занимања. Стандардите на квалификации од стручното образование и обука и образованието на возрасни мора да бидат поврзани со постојни Стандарди на занимање при развивањето. Во пракса, стандардите на квалификација обично се однесуваат на еден Стандард на занимање, но исто така може да се однесуваат на два или повеќе Стандарди на занимање..

Стандардите на квалификации во основно, гимназиско и високото образование не се развиваат врз основа на Стандард на занимање.

Методологијата за развој на нови стандарди на занимања вообичаено ги одразува потребите на пазарот на труд преку вклучување на работодавачите во нивното изготвување. Изработката на Стандард на занимање е процес што се одвива во две фази.

Прва фаза: Изработувачот на Стандардот на занимање мора да го анализира занимањето за кое се изработува стандардот.

Таа опфаќа анализа на занимањето и функционална анализа.

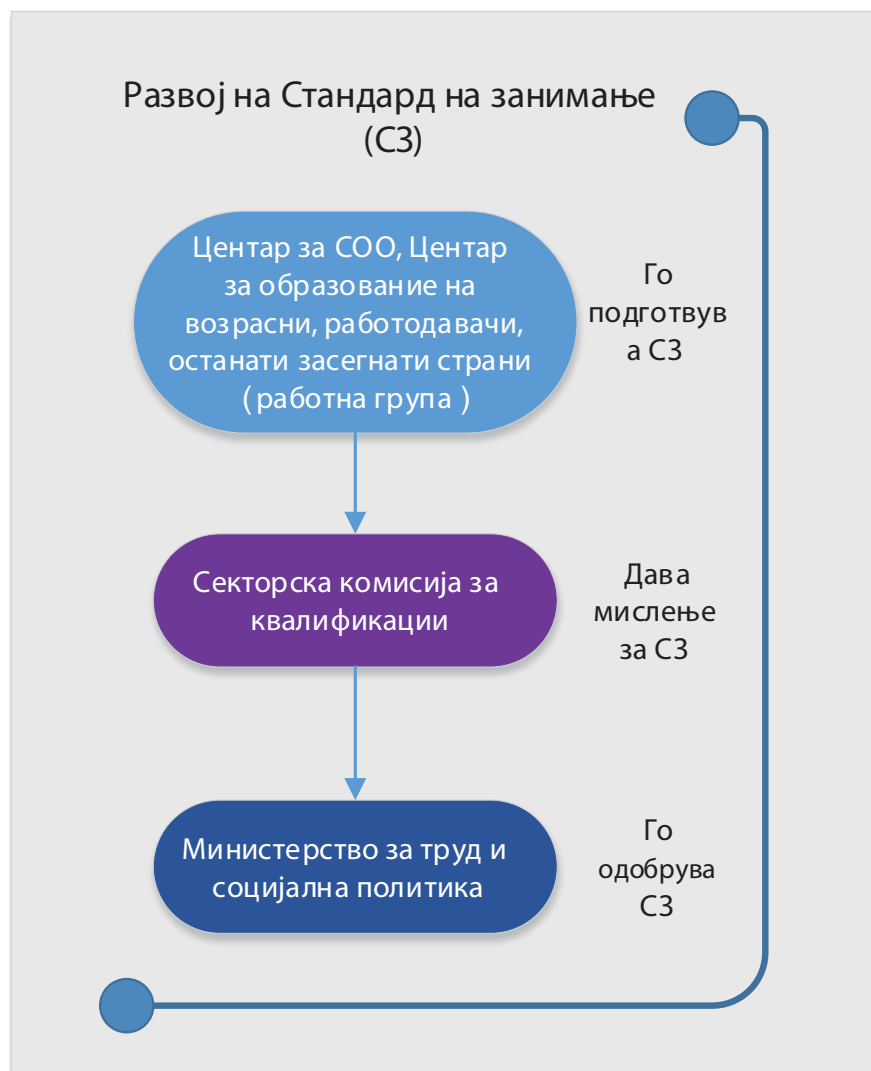
Анализа на занимањето е метод кои се опишува што работат луѓето на работа, односно се идентификуваат клучните функции на занимањето.

Функционалната анализа се фокусира на функцијата или активностите што едно лице се очекува да ги работи како дел од неговата работа, а не на задачите што ги извршува работникот.

Втора фаза: Развивање/опис на Стандардот на занимање.

Развиен е Образец за Стандард на занимање⁹ и изготвена *Методологија за развој на стандарди на занимања*¹⁰. Процесот на развивање на стандарди на занимања е прикажан на Слика 4.3.

Слика 4.3—Развивање на стандардите на занимање

Извор: Процедурата за развој на квалификации (МОН и Британски совет, 2015)

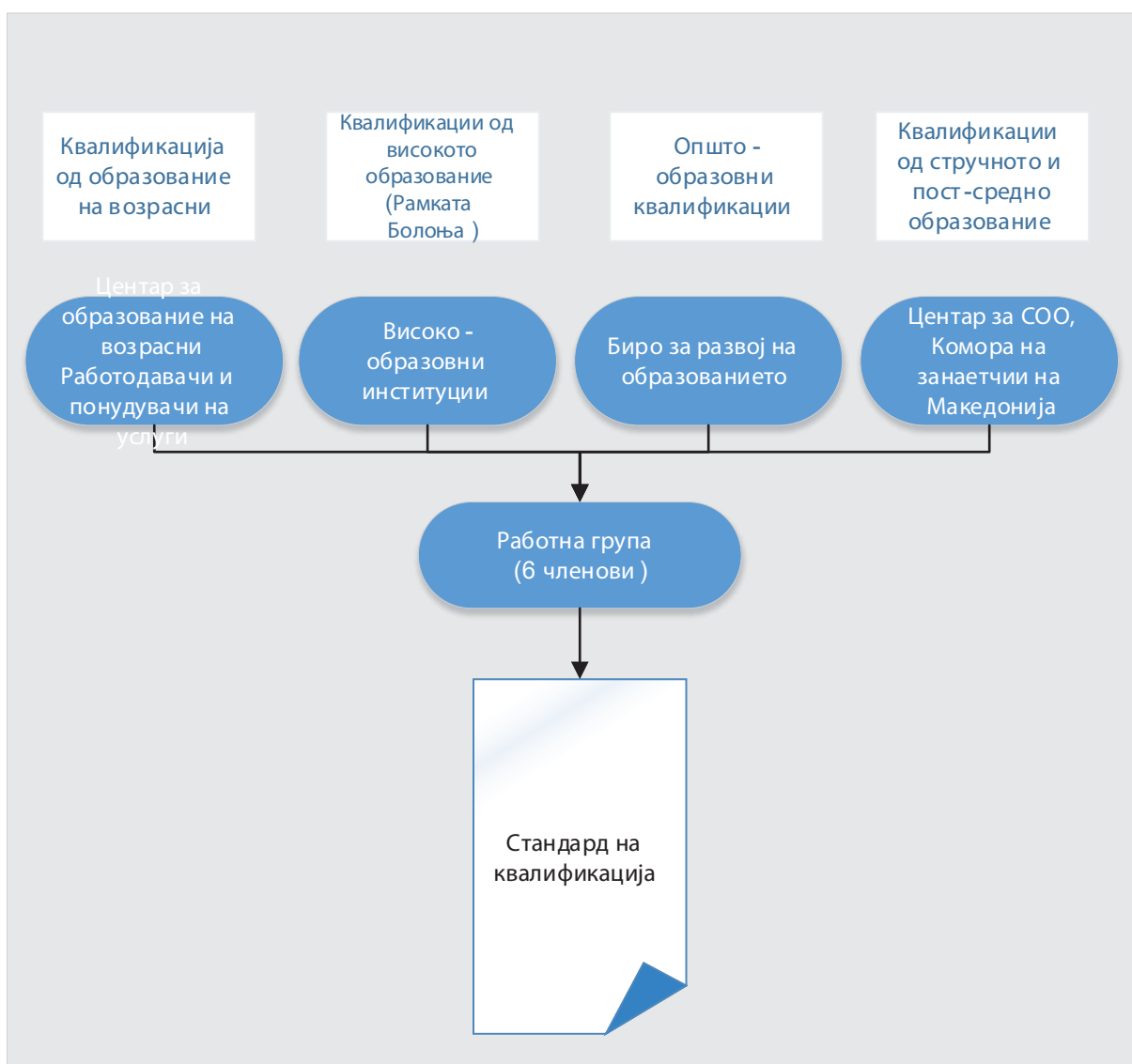
9 Решение бр. 12-4641/1 од 04.04.2017

10 <http://www.csoo.edu.mk/images/DOCs/2017/metstndzanim17.pdf>

Фаза 2 – Развивање на Стандард на квалификација

Фаза 2 се фокусира на подготовка на стандард на квалификации и поради тоа е најважната фаза во целиот процес. Во оваа фаза се формира работната група за развој на Стандард на квалификација. Работната група се состои од страна претставници на ЦСОО, ЦОВ и БРО (врз основа на член 6 од *Законот за НРК*). Во оваа работна група се вклучуваат и претставници од работодавачите и коморите. Елементите во оваа фаза треба да бидат во согласност со *Законот за НРК*. Откако Стандардот на квалификација ќе се развие, ЦСОО, правното или физичкото лице преку одделението за НРК во Министерството за образование, го доставува истиот до Секторската комисија за квалификација на разгледување.

Слика 4.4—Развивање на Стандард на квалификација за СОО

Извор: Процедурата за развој на квалификации (МОН и Британски совет, 2015)

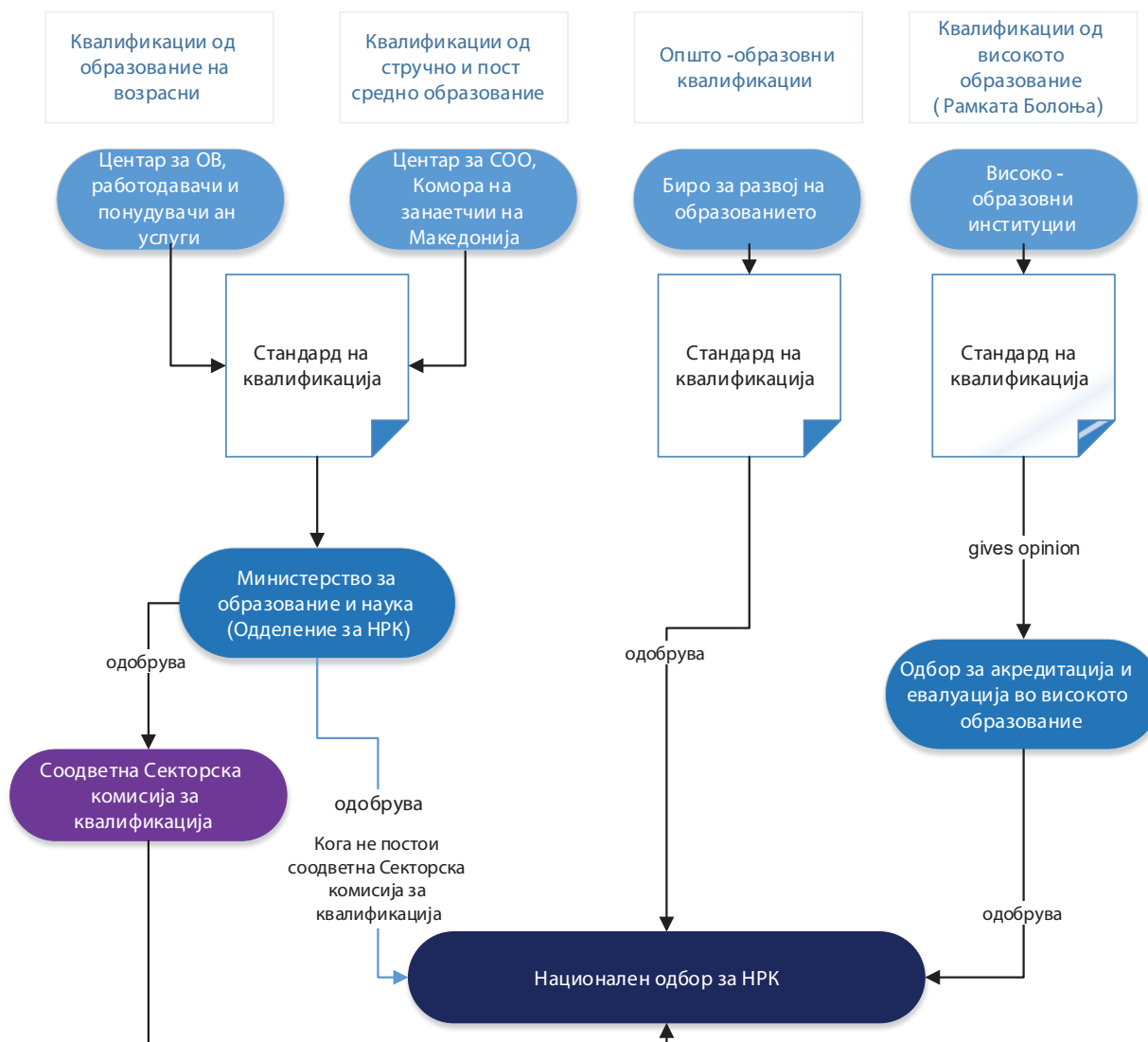
Фаза 3: Понатамошно постапување по Стандард на квалификација

Предлогот на Стандард на квалификација со образложението за неговата оправданост, преку одделението за НРК се испраќа до Секторската комисија за квалификации (освен за стандарди на квалификации во општо-образовното и високото образование). Секторската комисија за квалификација го разгледува предлогот и одлучува дали ќе го прифати, одбие или пак побара измени на предлогот.

Со *Законот за НРК* е предвидено дека во случај на спор Националниот одбор за НРК е тело за медијација.

Националниот одбор за НРК ја превзема улогата на Секторската комисија за квалификации во случаи на одобрување на стандарди на квалификации во општо-образовното и високото образование.

Слика 4.5— Одлучување по поднесената иницијатива

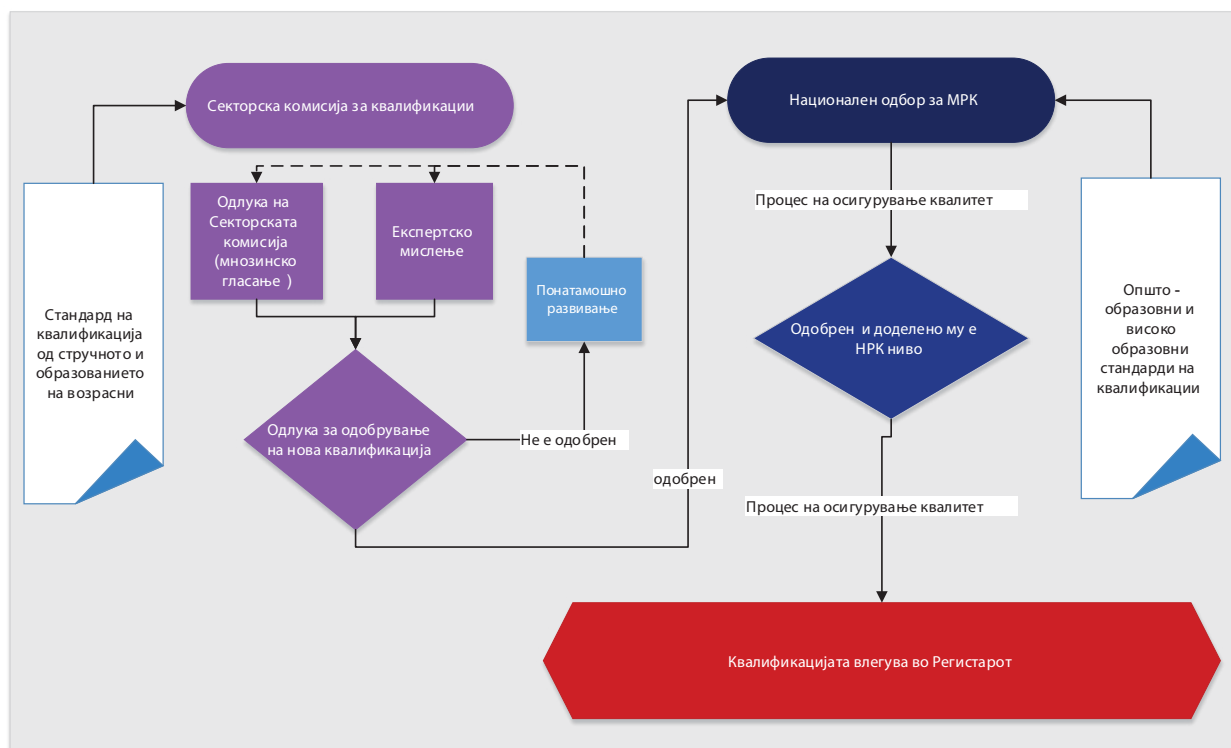

Извор: Процедурата за развој на квалификации (МОН и Британски совет, 2015)

Фаза 4 – Одобрување на стандардот на квалификација

Во фаза 4, Секторската комисија со позитивното мислење, преку одделението на НРК го препраќа до Националниот одбор за НРК за одобрување. Националниот одбор за НРК донесува одлука за одобрената квалификацијата и го одредува ниво од НРК на истата. Новата одобрена квалификација се запишува во Регистарот (откако ќе заврши процедурата).

Слика 4.6 Одобрување на Стандардот на квалификација

Фаза 5 – Ревизија на стандардот на квалификација (реакредитација)

Секој Стандард на квалификација треба да се ревидира на секои 4 години.

4.2 Развивање нови квалификации во различните типови образование

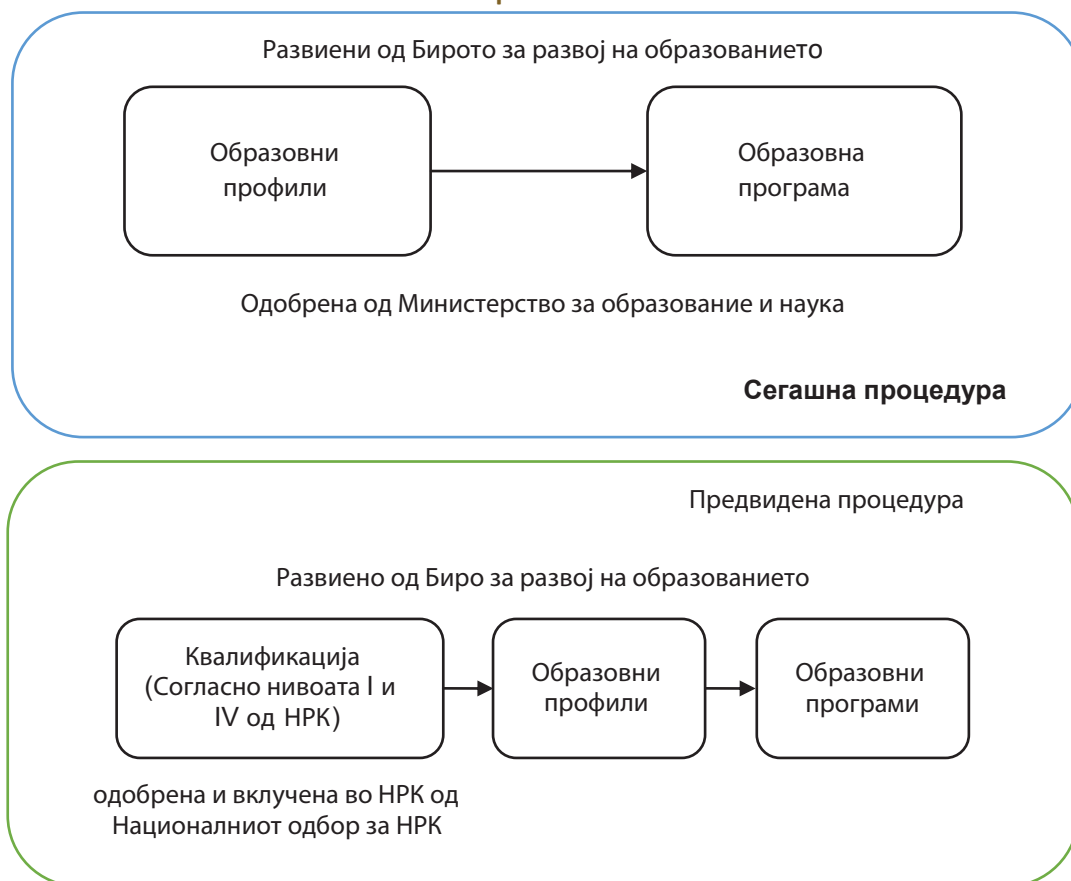
4.2.1 Развивање квалификации во општо образование

Квалификациите од општото образование се доделуваат врз основа на *Законот за основно образование*¹¹ и *Законот за средно образование*⁸. Постојат две главни фази на општото образование: 9-годишно основно образование, задолжително за сите ученици, и 4-годишното гимназиско образование за оние кои не учествуваат во средното стручно образование.

Овие два главни типа на образование се предмет на прилагодување на постојните квалификации.

11 Службен весник на РМ, бр.. 44/1995, 24/1996, 34/1996, 35/1997, 82/1999, 29/2002, 40/2003, 42/2003, 67/2004, 55/2005, 113/2005, 35/2006, 30/2007, 49/2007, 81/2008, 92/2008, 33/2010, 116/2010, 156/2010, 18/2011, 42/2011, 51/2011, 6/2012, 100/2012, 24/2013, 41/2014, 116/2014, 135/2014, 10/2015, 98/2015, 145/2015 and 30/2016.

Слика 4.8 — Модел за развивање на квалификација во основното и средното гимназиско образование

Одобрено од Министерство за образование и наука Извор:

Извештај за идентификација на постојните квалификации во однос на сите нивоа на НРК 2016 година, стр. 28-29) и Препораки и нацрт законски акти за ажурирање на постојното законодавство, 2016, стр. 20-22)

4.2.2 Развивање на квалификации за 3-годишно СОО

Квалификациите од 3-годишно стручно образование и обука се доделуваат на дипломирани ученици од средните стручни училишта, кои го имаат положено завршниот (теоретски и практичен) испит и се имаат стекнато со диплома за завршен испит. Овие квалификации имаат стручна цел поврзана со одредено занимање.

3-годишно стручно образование и обука во моментов се реформира. Предвидено е сите нови квалификации да бидат прилагодени на основните барања на НРК и затоа тие треба да се опишат од аспект на резултати од учење. Предвидено е и моделот за развој на стандарди на квалификации за 3-годишно стручно образование и обука во однос на институционалните и/или организациските процедури да биде ист како во случајот со 4-годишното стручно образование и обука.

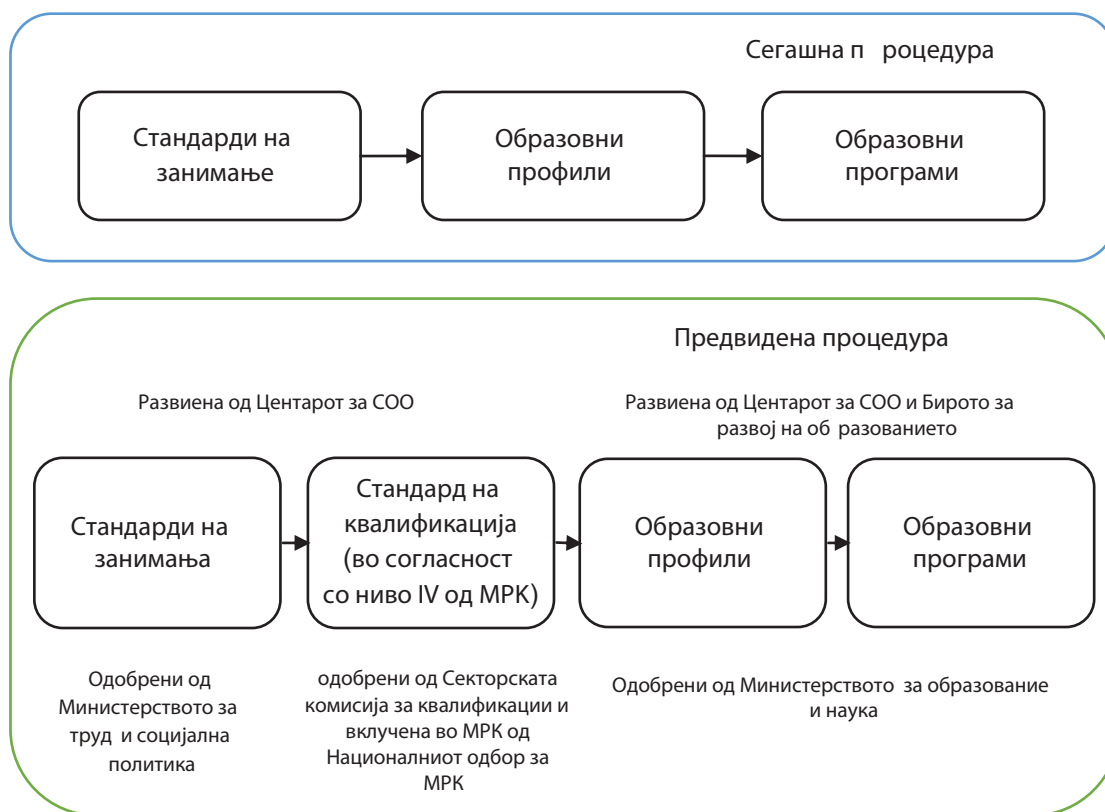
Во согласност со *Законот за стручно образование и обука*, постојат и програми за 2-годишно стручно образование и обука (стручно оспособување) а Тие, исто така, ќе следат истите правила и процедури, како квалификациите од 3-годишното стручно образование и обука.

4.2.3 Развивање на 4-годишни квалификации од техничкото стручно образование и обука

Најпопуларниот тип на стручно образование е 4-годишното техничко стручно образование (ТОО) што е всушност еден тип средно образование. Овој тип на образование спојува стручен дел (како во 3-годишното средно стручно образование) со општ дел. Дипломираните ученици на крајот ќе се здобијат со диплома за државна матура, доколку сакаат да го продолжат образованието (високо образование).. и диплома за завршен испит доколку се ориентирани кон пазарот на труд. Во моментов, 4-годишното средно стручно образование е во процес на реформирање.

Слика 4.9 — Модел за развивање 3 и 5 годишни квалификации од стручното образование и обука, развиени од Центарот за стручно образование(СОО) и обука и Бирото за развој на образованието, а одобрени од Министерството за образование и наука

Слика 4.9 — Модел на развивање на квалификации од 3-годишно и 4-годишно СОО, развиен од страна на ЦСОО и БРО, одобрен од МОН

Во моментов, за 4-годишното ТОО се важни следниве документи :

- стандарди на занимање - тие се создадени за 16-те сектори со цел да може да се поврзат со образовни профили, наставни планови (табели со предмети и бројот на часови, вклучувајќи ги задолжителните и изборните предмети)
- стандард на постигање на учениците (за оценување на секој предмет). Овде не се користат резултати од учење.

-
- испитни програми се дополнителни документи за предмети кои се достапни во рамките на завршниот испит за средното образование. Во овие документи не се користат резултатите од учењето (*Извештај за идентификација на постојните квалификации на сите нивоа на НРК, 2016, стр. 29*).

Доделувањето на нивоа на квалификации според НРК во 4-годишното стручно образование и обука се детално опишани во *Прирачникот за опишување на нивоата на квалификации за средно стручно образование, Министерство за образование и наука, Центар за стручно образование и обука и Британски совет (2016, стр. 20-37)*.

4.2.4 Развивање на квалификации од пост-средно образование

Нивото V-Б од Националната рамка на квалификации се однесува на квалификации кои се доделуваат во пост-средното образование. Ова е специјалистичко ниво на образование што ги продлабочува и проширува компетенциите стекнати за време на средното образование. Овој тип на образование се смета за тип на стручно образование. Квалификациите стекнати во пост-средно образование се доделуваат, воглавно, врз основа на Законот за стручно образование и обука.⁸

Постојат два главни типа на квалификации во пост-средно образование:

- Квалификации за мајстор (занаетчиство),
- квалификации доделени врз основа на специјалистички програми.

Квалификации за **мајстор** се доделуваат од страна на Занаетчиската комора, додека специјалистичките програми ги спроведуваат разни институции.

Слика 4.10 — Модел за развивање квалификации од пост-средното образование

Двете, квалификации (специјалист и мајстор) треба да бидат засновани на стандарди на занимања.

4.2.5 Развивање квалификации од образование на возрасни

Квалификациите во образованието за возрасни се доделуваат врз основа на Законот за образование на возрасни⁹ и неколку други документи. Во Слика 4.2.6 дадена е процедурата за развивање на квалификации за образованието на возрасни. Постојат два главни типа на програми за образование на возрасни: оние засновани на потребите на пазарот на трудот, следствено на тоа, и на стандарди на занимање и оние кои имаат за цел обезбедување на специфични, вообичаено, меки вештини, кои не се директно поврзани со потребите на пазарот на труд.

Слика. 4.11 Модел за развивање на квалификации од образованието на возрасни

Квалификациите за образование на возрасните вообичаено ги развиваат акредитирани понудувачи на образовни услуги, но исто така и работодавачите, како посебни програми и програми за специфични вештини и при нивното изготвување треба да се почитуваат НРК и ЕРК стандардите.

Потребната содржината на програмите за образование на возрасни е дефинирана во *Законот за образование на возрасните* (чл. 19).

Специјалните програми (програмите за образование на возрасни) треба да се напишани врз основа на резултатите од учење и претходно изработен Стандард на квалификација.

4.2.6 Развивање на квалификации за високото образование

Од 2003 година, ЗК е полноправна членка на Болоњскиот процес и Европскиот простор за високото образование. Затоа, „ова вклучува примена на резултатите од учење, поголема соодветност и подобра интеграција на пазарот на труд, вклучување на релевантните засегнати страни, имплементацијата на ЕКТС кредити и механизми за обезбедување транспарентно осигурување квалитет“ (*Извештај за идентификација на постојните квалификации за сите нивоа на НРК, 2016, стр. 38*). Постојат четири циклуси на високото образование:

- краток циклус на студии,
- прв циклус на студии,
- втор циклус на студии,
- трет циклус на студии.

Табела 4.1 ги претставува типите на високо образование со типот на јавните документи кои се доделуваат на дипломираните студенти и нивното соодветно ниво во Националната рамка на квалификации.

Табела 4.1 — Квалификации во високо образование

Циклус	Тип на студии	ЕКТС кредити	Назив на јавен документ	Звање	Ниво на квалификацијата според НРК
Прв циклус на студии	Краток циклус на студии	60-120 (на ниво VA)	Уверение		VA
	Универзитетски студии	180-240	Диплома во одредена област	дипломиран	VIA
	Стручни студии	180-240		дипломиран	VIB
Втор циклус на студии	Универзитетски студии	60-120	Диплома за магистерски студии	магистер	VIIA
	Стручни студии	60-120	Специјалистичка диплома	специјалист	VIIБ
Трет циклус на студии	Докторски студии	мин. 180	Диплома	Доктор на науки	VIII

Слика 4.12 — Модел за високообразовни квалификации

Студиските програми ги развиваат соодветните високообразовни институции и ги пишуваат користејќи резултати од учење. Клучна институција во високото образование е Одборот за акредитација и евалуација на високото образование, кој е одговорен за акредитација на студиските програми и високообразовните институции. Одборот го одразува мислењето на сите засегнати страни во високото образование, особено учеството на работодавачите, кое има за цел да осигура дека студиските програми се релевантни на потребите на пазарот на труд.

4.2.7 Развивање квалификации за стручно и професионално усовршување

Универзитетите и високите стручни школи можат да организираат различни програми на стручно, односно професионално усовршување имајќи го предвид концептот за доживотно учење. Таквите програми се организираат заради усовршување, дополнување, продлабочување и осовременување на знаењето по стекнување на високообразовна квалификација. Таа не претставува студиска програма согласно *Законот за високото образование*.

Програмите за стручно и професионално усовршување ги развиваат соодветните високообразовни институции и ги пишуваат користејќи резултати од учење. Основа за изготвување на програмите е Стандард на квалификација кој се одобрува од страна на Секторската комисија за квалификации.

Квалификацијата се стекнува со успешно завршување или исполнување на обврските од програмата за стручно и професионално усовршување, која ја одобрува Националниот одбор за НРК.

По завршување на програмите за стручно, односно професионално усовршување се стекнува со сертификат кој го издава универзитетот односно високата стручна школа.

МК 13 IPA SO 02 15

Твининг проект финансиран од Европската унија: „Понатамошно подобрување на системот за развој и имплементација на Националната рамка на квалификации“

Прирачник

за

РАЗВИВАЊЕ НА НОВИ КВАЛИФИКАЦИИ ЗА НАЦИОНАЛНАТА
РАМКА НА КВАЛИФИКАЦИИ

ДЕЛ 5

Употреба на резултатите од учење во нови квалификации

Автори: д-р Ан Марфи

Во соработка со:

Наташа Јаневска, МОН

Нада Стоименовска, МОН

Борчо Алексов, МОН

Аспасија Хаџишче, МОН

ДЕЛ 5: Употреба на резултатите од учење во нови квалификации

Овој дел од Прирачникот има за цел да ги подготви изготвувачите на квалификации да ги употребуваат резултатите од учење во дизајнирањето на новите квалификации. Се состои од четири дела, и тоа:

5.1: Објаснување на нивоата и описите на нивоата на НРК

5.2: Изготвување на квалификација од стручното образование или квалификација од образованието на возрастни според националните стандарди на НРК

5.3: Како моделот на резултатите од учењето влијае во развивањето на квалификацијата

5.4: Како да се усогласат резултатите од учењето со содржината на образовната програма, наставата, учењето и оценувањето.

Изработени се неколку водичи на поддршка за понудувачите на образовни услуги, како и за другите заинтересирани страни, за подобро разбирање и спроведување на промените кои се потребни со воведување на НРК и со воведување на пристапот на резултати од учењето во развивањето на квалификации. Универзитетите исто така имаат развиено Водич за употреба на резултатите од учењето во високото образование. (Прирачник за опишување на нивоата на квалификации од СОО, МОН, ЦСОО и Британски совет, 2016; Практични совети за пишување резултати од учење – Прирачник, Бахтовска, 2011; Резултати од учење во наставните планови во СОО. Компаративна анализа на 9 европски зема, Цедефоп, 2010²³; Користење резултати од учење, Европска рамка на квалификации: Забелешка 4, Европска унија, 2011²⁴).

Системот на квалификации во ТСОО/СОО е во процес на реформирање и изготвени се национални стандарди на занимања со цел да се усогласат со промените во професионалниот свет. Давателите на обука во рамките на ТСОО/СОО кои нудат програми поврзани со новите стандарди ќе бидат обврзани во иднина да ги пишуваат своите образовни програми согласно новите стандарди.

Понудувачите на образование за возрастни исто така ќе ги пишуваат новите квалификации согласно НРК стандардите.

И понудувачите на СОО и образование на возрастни ќе бидат обврзани да пишуваат квалификации на соодветното ниво од НРК земајќи ги предвид описите за секое ниво од Рамката согласно НРК стандардите.

5.1 Нивоа и описи на нивоата од НРК

НРК опфаќа 8 нивоа и 6 поднивоа поврзани со описите на нивоата.

Сите резултати од учењето треба да ги земат предвид нивоата на квалификации од рамката со цел да постои заедничко разбирање меѓу засегнатите страни, учениците и корисниците на квалификациите.

Табела 5.1 — Број на кредити стекнати од нивоа и под-нивоа на НРК и нивната споредливост со ЕРК

НРК ниво	Подниво	Општо образование	Формално стручно образование и обука	Неформално образование и обука	Високо образование	ЕРК ниво
VIII/8					Докторски студии	8
VII/7	VII-A				Магистерски академски студии (од 60 до 120 кредити)	7
	VII-B				Специјалистички студии (60 кредити)	
VI/6	VI-A				Универзитетски студии (240 кредити) Стручни студии (240 кредити)	6
	VI-B				Универзитетски студии (180 кредити) Стручни студии (180 кредити)	
V/5	V-A				Стручни студии (од 60 до 120 кредити) Кратки стручни студиски програми во рамките на првиот циклус	5
	V-B		Постсредно образование (специјалистичко образование и мајсторски испит)	Постсредно образование (специјалистичко образование и мајсторски испит)	Постсредно образование (од 60 до 120 кредити)	
IV/4	Гимназиско образование (240 кредити)		Четиригодишно техничко образование (240 кредити)	Неформално образование за стекнување на квалификација или дел од квалификација (ниво на сложеност - IV, согласно со стандардите на занимања)		4

НРК ниво	Подниво	Општо образование	Формално стручно образование и обука	Неформално образование и обука	Високо образование	ЕРК ниво
III/3			Стручно образование за занимања (во траење од три години) (180 кредити)	Неформално образование за стекнување на квалификација или дел од квалификација (ниво на сложеност - III, согласно со стандардите на занимања)		3
II/2			Стручно оспособување за занимања (во траење до две години) (од 60 до 120 кредити)	Неформално образование за стекнување на квалификација или дел од квалификација (ниво на сложеност - I и II, согласно со стандардите на занимања)		2
I/1	Основно образование			Функционална писменост и нумерички вештини		1

Извор: Закон за НРК (2013), член 10.

Описите на нивоата даваат детали за следните три области:

- 1 Знаење и разбирање:** и теоретско и/или фактичко и примена на тоа знаење.
- 2 Вештини:** вклучувајќи и когнитивни (мисловни вештини) и практични. Вештините вклучуваат когнитивни вештини (вклучувајќи ја употребата на логичко, интуитивно и креативно мислење) и практични вештини (вклучувајќи мануелни вештини и употреба на методи, материјали, алатки и инструменти).
- 3 Компетенции:** способност да се прават нештата согласно стандардот или примена на вештини во стручен контекст или контекст на занимање, вклучувајќи и самостојност и одговорност.

Описите на нивоата даваат детали за видот на знаењето и разбирањето, вештините и компетенциите кои се очекуваат од **учесникот** по завршување на програмата за учење на конкретното ниво.

Тие можат да се користат и за да се опише нивото на **модулите** или единиците од програмите.

Описите на нивоата исто така се употребуваат за проценка на учењето на лицето од искуството, од работата, од внатре компаниската обука и од неформалното учење преку процес кој го опишуваме како **признавање на претходното учење или валидација на неформалното и информалното учење**.

Целосниот збир на описи на нивоа за НРК е даден во **Дел 1** од овој Прирачник.

Ако се погледнат описите на нивоата за ниво V-Б/5Б и V-А/5А подолу, може да се оцени дека овие нивоа на квалификација може да бидат достапни низ стручното образование и обука, пост-средното образование, образованието на возрасни и високото образование.

Знаење

Покажува знаење и разбирање во полето на студирање или работа кое се надградува врз општото средно образование поткрепено со стручна литература.

Поседува специјалистичко, теоретско и стручно знаење и разбирање на одделни основни теории од потесна научна и стручна област.

Поседува ограничено знаење од современите текови во областа во која работи или студира кое дава поддршка на полето на работа или професија, можност за личен развој и основа за натамошни студии за да се заврши првиот циклус од високото образование.

Вештини

Применува вештини кои се засноваат на разбирање на теоретските принципи и на нивната примена во решавањето на проблемите и во извршувањето на сложени и специфични задачи во полето на работа и учење, со избор и употреба на релевантни податоци, методи, постапки, техники, инструменти, уреди, алати и материјали.

Има вештини за учење за да може да преземе натамошни проучувања со определен степен на независност.

Поседува способност да комуницира и расправа со целни групи од потесната професија или област на учење, со колеги, претпоставени и клиенти.

Компетенции

Има повисок степен на лична и деловна одговорност и вреднување на сопствената работа и работата на групата врз основа на критериумите во областа на трудот.

Способен е за пренесување на знаења на другите, организирање, информирање и контрола на сопствената работа и работата на другите.

Презема одговорност за сопствените резултати, но и поделена одговорност за активностите, резултатите и работењето на другите во групата.

5.2: Дизајнирање на стручна квалификација или квалификација во образованието на возрасни (образовна програма) според стандардите на НРК

За целите на овој дел од Прирачникот, образовната програма се дефинира како во продолжение:

Образовна програма претставува документ во кој се прецизираат намената/ целите, резултатите од учењето/ компетенциите, содржината на наставната програма, пристапите на учењето и наставата (педагогија) и методите на оценување за програма на учење во образование и обука.

Образовна програма претставува сет од документи наставен план и наставна програма и испитна програма)

Така, при дизајнирање на образована програма за стручна квалификација или квалификација во образованието на возрасни, треба да постои логички тек низ 12 чекори.

Чекор 1: Дајте ѝ работен назив на квалификацијата.

Чекор 2: Именувајте го **нивото** како што е наведено во Законот за НРК.

Чекор 3: Ако квалификацијата е поврзана со **Стандард на занимање**, наведете го стандардот

Чекор 4: Наведете зошто новата квалификација е потребна во овој момент.

Чекор 5: Наведете што треба да знае „завршениот студент/ученик“, што треба да разбира и да биде способен да прави откако ќе ја стекне квалификацијата (*профил на завршен студент/ученик*).

Чекор 6: Наведете ги очекуваните резултати од учењето кои ученикот треба да ги има постигнато на крајот од своето учење. Ова се севкупните резултати од учењето за програмата и тие можат да бидат наведени во општи рамки.

Чекор 7: Потоа наведете ги модулите/ единиците од програмата со претставување на деталните резултати од учењето. Збирот модули од резултатите од учењето треба да ги дополнува резултатите од учењето на целата програма кои се очекуваат за квалификацијата.

Чекор 8: Напишете ја содржината на наставната програма за да се согласува со очекуваните резултати од учењето.

Чекор 9: Одлучете се за најдобрите начини за предавање на наставната програма со цел да се постигнаточекуваните резултати од учењето.

Чекор 10: Одлучете како студентите ќе учат: лаборатории, предавања, проекти, есеи, итн.

Чекор 11: Одлучете како ќе бидат оценувани резултатите од учењето во модулот.

Чекор 12: Договорете ги критериумите за оценување во поглед на оценувањето и доделување на

оценките.

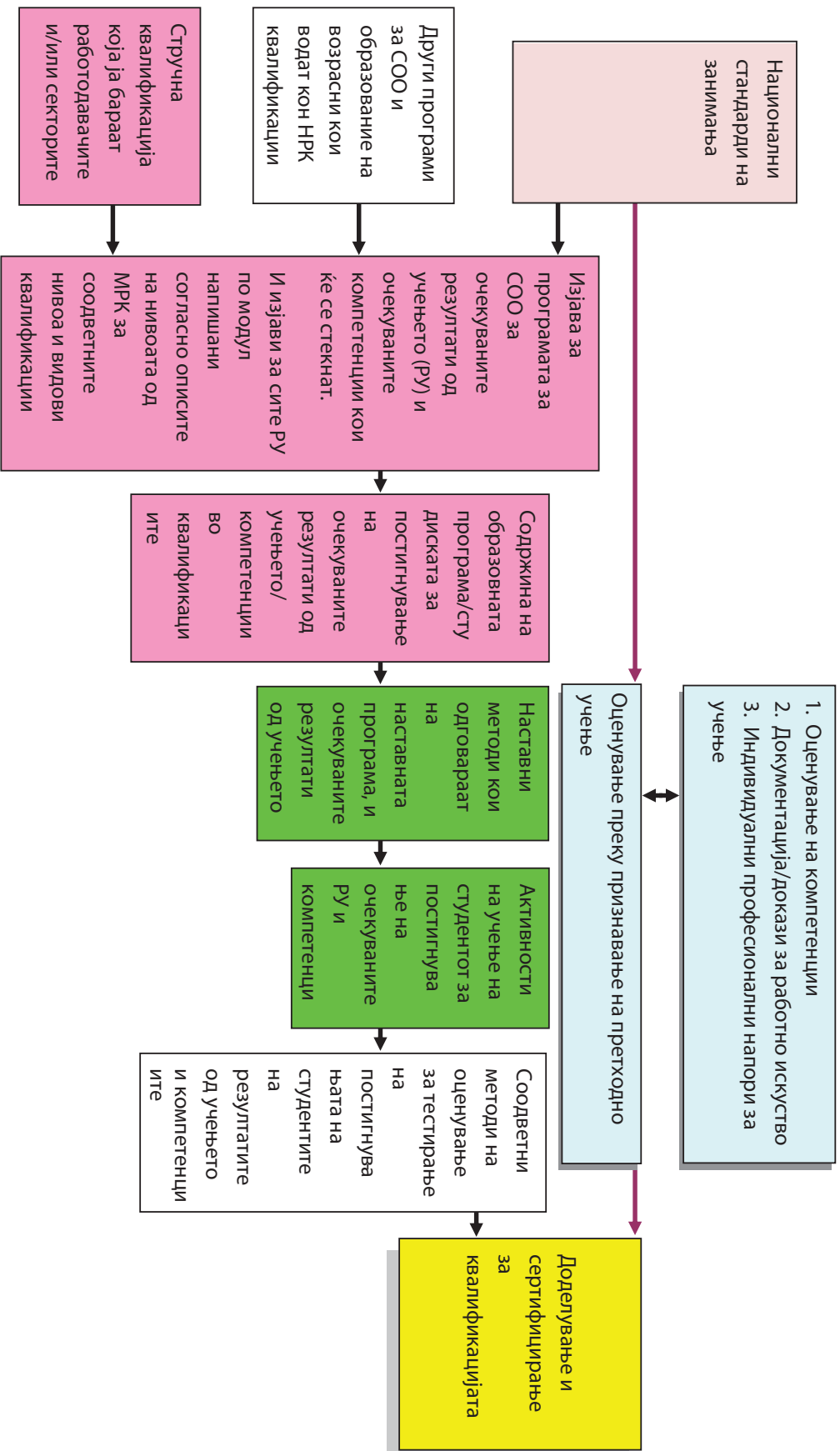
Во раната фаза од дизајнирање на образовната програма, корисно е да се одлучи како ќе бидат **оценувани** резултатите од учењето **употребувајќи признавање на претходното учење**.

Оценувањето со помош на признавање на претходното учење обично, но не секогаш, треба да ги вклучи следниве 3 елементи:

- 1 Практично оценување на компетенциите како што се претставени во резултатите од учењето
- 2 Доказ за работното искуство на апликантот
- 3 Доказ за учењето на апликантот, без разлика дали било формално, неформално или информално.

Овие точки се прикажани во графичкиот приказ подолу.

Графички приказ 5.1 ДИЗАЈНИРАЊЕ НА ОБРАЗОВНА ПРОГРАМА ЗА КВАЛИФИКАЦИИ СОГЛАСНО СТРУКТУРАТА НА НРК, ВИДОВИ НА ДОДЕЛУВАЊЕ, ОПИСИ НА НИВОА И МОДЕЛИ НА ОЦЕНУВАЊЕ

5.3 Како моделот на резултати од учењето функционира при осмислувањето на квалификација

Што претставуваат резултатите од учењето?

Резултатите од учењето во програмата се она што се очекува од ученикот/студентот да знае, разбира или да биде способен да стори по успешно завршување на целата образовна/студиска програма со цел да ја добие квалификацијата. Резултатите од учење се пишуваат со активен глагол и во сегашно време. (знае, демонстрира...)

Резултатите од учењето во модулот или единицата претставуваат изјава за тоа што се очекува од учесникот да биде способен да стори по успешно завршување на модулот или единицата со цел да се покаже неговото знаење, разбирање, вештини и/или компетенции.

Вообичаено, збир модули прават една цела квалификација.

Сепак, возможно е да се постигнат резултатите од учење само за еден модул и тие да се -заведат. Ученикот/студентот може да се наврати за да се стекне со повеќе модули од квалификација и во подоцнежен момент.

Стандарди на занимања и резултати од учењето (РУ)

Националните стандарди на занимања се основа за дизајнирање на стандардите на квалификации. Овие стандарди ги опишуваат видовите и нивоата на компетенции и резултати од учењето кои се потребни за квалификациите од СОО и стручните квалификации, а посебно поврзани со конкретни занимања во иднината. Тие, се ревидираат и ажурираат како што ќе се менуваат практиките на работење, потребите на пазарот на трудот и како ќе се менуваат квалификациите. Подолу е даден вовед кон концептот на резултатите од учењето заедно со упатства за пишување образовни програми со користење на РУ.

Зошто се употребуваат резултатите од учењето?

Во светот вообичаено е да се употребува модел на дизајнирање образовни програми кои се поврзани со резултати од учењето. Описите на нивоата од НРК употребуваат резултати од учењето да го опишат потребниот вид на учење кој се бара за секоја квалификација.

Исто така, вообичаено е да се издвои знаењето од применетите вештини/ компетенции, од ставовите и однесувањата при пишување на резултати од учењето и при пишување на описи на нивоата за рамките на квалификации.

Најпрактичен начин да се направи ова е со употребата на **таксономијата на Блум** на домените на учење.

Блум прави разлика меѓу учење во **когнитивниот домен** (работа на мозокот), **психомоторниот домен** (применети вештини и учинок) и **афективниот домен** (мислења, ставови и однесувања).

Трите домени на Блум се прикажани подолу, покажувајќи зголемени нивоа на тешкотии.

ЗНАЕЊЕ, ВЕШТИНИ, СТАВОВИ И ВРЕДНОСТИ

При дизајнирањето на наставниот план и програми и оценувањето, вообичаено е да се мисли за резултатите од учењето кои се очекуваат да ги постигне учесникот, согласно описите на нивоата од НРК.

Резултатите од учењето вклучуваат знаење, разбирање, вештини и компетенции (ставови и вредности).

Тие се издвојуваат во три категории и се користат термини за учење за означување на секоја категорија.

Трите домени на учење опишани од образовниот психолог Бенџамин Блум сега често се користат при дизајнирање наставни програми со користење на резултати од учењето. Трите домени се

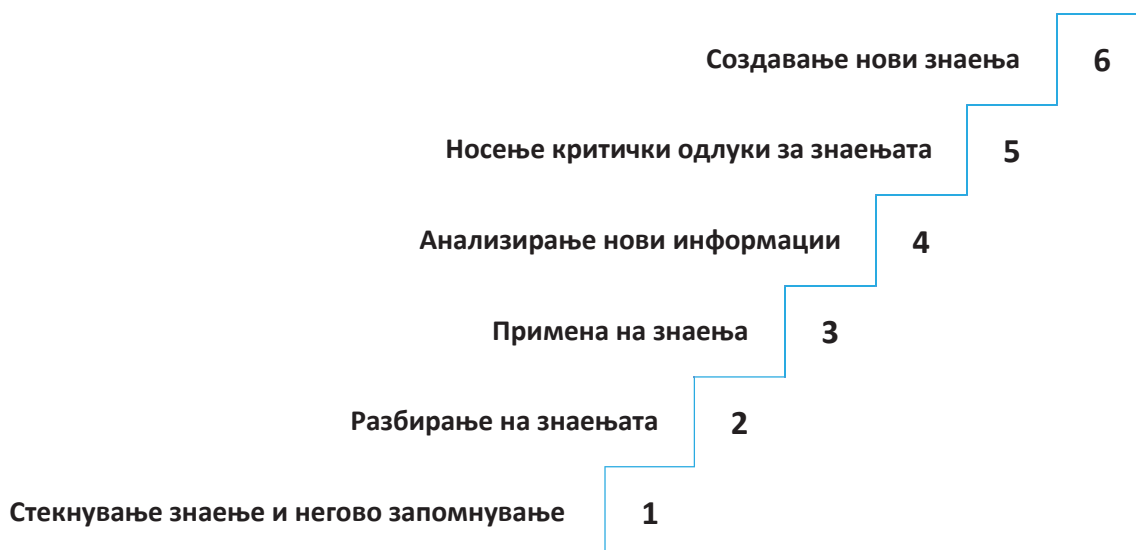
- 1. КОГНИТИВЕН** домен: најчесто се однесува на ментална активност како стекнување знаење, разбирање, нови знаења, решавање проблеми, анализирање ситуации, извлекување заклучоци.
- 2. ПСИХОМОТОРЕН** домен: се однесува на изучувањето нови практични вештини, покажување вештини и изведување вештини во збир стандарди на компетенции.
- 3. АФЕКТИВЕН** домен: се однесува на изучувањето конкретни видови стручни и професионални однесувања, стекнување конкретни ставови и вредности поврзани со занимањата и професиите и свесност за етичките и правните аспекти од практиката на работење.

Секој домен има **нивоа на тешкотии** кои се одразени во нивоата на образовната програма.

Подолу е подетално објаснет секој домен.

КОГНИТИВЕН ДОМЕН

Когнитивниот домен вклучува шест широки **нивоа на тешкотии** како што се прикажани во графичкиот приказ подолу.

Така, можеме да направиме корисни листи на зборови за да ги опишеме резултатите од учењето за нивоата во когнитивниот домен. Во продолжение се дадени неколку примери:

1. Стекнување знаење и негово запомнување:

Од ученикот на ова ниво се очекува да го помни знаењето, да набројува научени точки, да разбира упатства и да ги објасни повторно на обучувачот/професорот.

Опишува, дефинира, идентификува, набројува, именува, препознава, умножува, тврди

2. Разбирање на знаењата/ сфаќање:

Од ученикот се очекува да објаснува нови знаења, да резимира нови знаења, да парафразира знаења.

Изговара, разликува, проценува, објаснува, обопштува, заклучува, толкува, парафразира, презапишува, резимира, преведува, дава примери за, изразува, претставува, избира

3. Примена на нови знаења:

На ова ниво, од ученикот се очекува да организира информации, да обопштува збирови податоци, да произведува знаења во различни формати.

Применува, променува, гради, демонстрира, модификува, работи, предвидува, подготвува, произведува, покажува, решава, употребува, пресметува, објаснува, прикажува, класифицира

4. Анализирање нови информации:

На ова ниво, ученикот треба да е способен да класифицира збирови знаења и податоци, да рангира податоци со користење критериуми, да носи заклучоци од податоци, да извлекува заклучоци од збирови податоци.

Анализира, категоризира, споредува, спротивставува, разликува, идентификува, прикажува, заклучува, дава краток преглед, поврзува, избира, издвојува, дијагностицира, експериментира

5. Носење критички одлуки од податоците:

На ова ниво, ученикот треба да биде способен да применува аналитички рамки за проценување на податоци, за носење одлуки во однос на вредноста на податоците, дава препораки врз основа на податоците.

Цени, оценува, споредува, заклучува, спротивставува, критицизира, критикува, опишува, проценува, објаснува, толкува, оправдува, резимира, поддржува,

6. Создавање нови знаења:

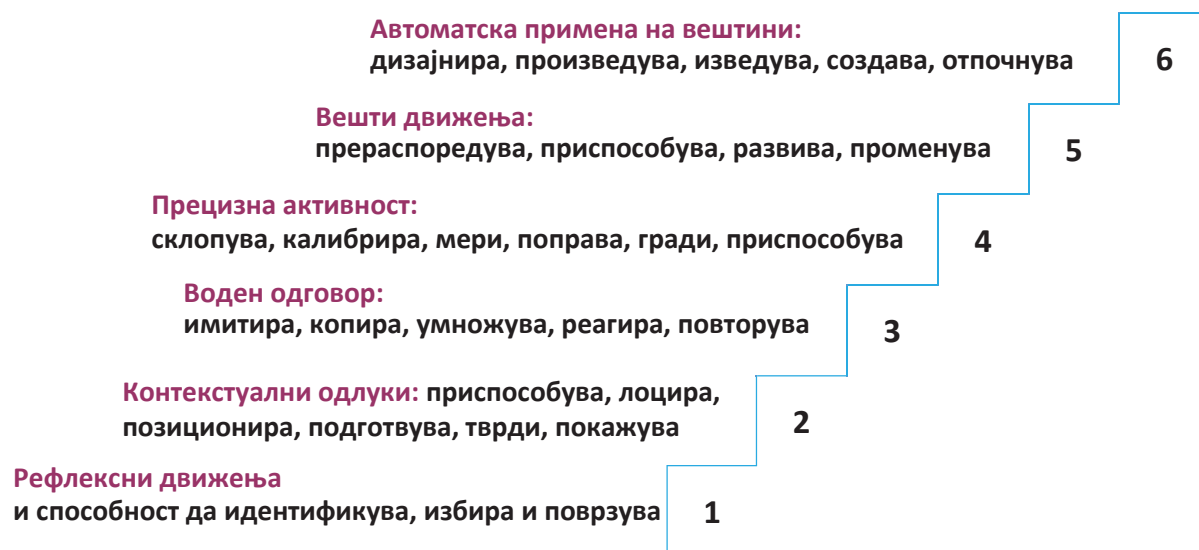
На ова ниво, ученикот треба да е способен да создава нови знаења и да ги брани нивните вредности, да биде способен да изумува, да компонира и да дизајнира.

Планира, толкува, критички проценува, реорганизира, создава, модификува, решава, предложува, формулира, сугерира, препорачува

ПСИХОМОТОРЕН ДОМЕН

Психомоторниот домен ги засега **реалните активности** кои вклучуваат употреба и на **мозок и на екстремитети**. Вклучува физичка активност од различен вид.

Постојат нивоа на тешкотии во психомоторниот домен од едноставни до сложени кои укажуваат на тоа што треба да биде способен ученикот да „стори“, како во продолжение:

Покажува, демонстрира, изведува, мери, сече, дизајнира, работи, прикажува, готви, претставува, итн... во зависност од полето на учење

АФЕКТИВЕН ДОМЕН

Афективниот домен засега **однесувања, ставови, мислења, верувања и вредности**.

Претставува важна димензија на сето човеково учење. Исто така е важен при дизајнирањето на наставни програми и изборот на резултати од учењето за различните нивоа на учење. Вообичаено е да бидат идентификувани пет нивоа на учење во афективниот домен, и тоа:

- 1 Восприемање:** забележување стимули околу нас, свесност за надворешниот свет и како луѓето се однесуваат во него, слушање, забележување, обрнување внимание, толерирање разлики
- 2 Одговор на стимули:** согласување, несогласување, одговарање, помагање, грижење, комуницирање, усогласување, придонесување, соработување, следење, покорување, учествување, волонтирање, ангажирање.
- 3 Вреднување:** знаење на сопствените вредности, придавање вредност на надворешните настани или други луѓе, разбирање на вредностите на другите, дебатирање, приспособување, водење, балансирање, теоризирање, толерирање
- 4 Усвојување:** интегрирање на знаењето во сопствениот вредносен систем и носење одлуки за тоа, етичко дејствување, давање пример, влијаење врз другите, образложување на сопствените мислења и дејствија, поддржување, охрабрување.

Восприемање: прифаќа, признава, е свесен, слуша, забележува, обрнува внимание, толерира

Одговор на стимули: се договара, одговара, помага, се грижи, комуницира, се согласува, се усогласува, придонесува, соработува, следи, се покорува, учествува, чита, одговара, посетува, волонтира

Вреднување: усвојува, претпоставува, се однесува, одбира, се заложува, посакува, покажува, изразува, отпочнува, претпочита, бара, покажува загриженост, покажува желба, користи средства

Усвојување: адаптира, приспособува, уредува, балансира, класифицира, концептуализира, формулира, групира, организира, рангира, теоризира, дејствува, застапува, брани, дава пример, оправдува, одржува, служи, поддржува

5.4 Како да се согласат резултатите од учењето со содржината на образовната програма, наставата, учењето и оценувањето

Откако ќе бидат договорени резултатите од учењето (РУ) за програма или модул, следниот чекор е да се донесе одлука како најдобро да се покријат тие РУ во содржината на образовната програма.

Откако содржината на образовната програма ќе биде усогласена со резултатите од учењето, следниот чекор е носење одлука како најдобро да се одржи настава за таа содржина.

Во овој момент, потребно е да се испланира кои активности за учење ќе ги прават учениците како што ќе биде предавана содржината. Активностите треба да бидат блиску поврзани со очекуваните резултати од учењето и треба однапред да укажуваат како учењето ќе биде оценувано за секој РУ.

Крајниот чекор е да се осмисли оценување со кое ќе може објективно да се измери колку добро секој ученик го постигнал очекуваниот РУ за модулот или курсот.

Графичкиот приказ подолу треба да служи како потсетник за согласување на наставата, учењето и оценувањето со очекуваниот вид на учење.

Резултати од учењето	Наставни активности и активности за учење	Методи на оценување
Когнитивен домен ↑↓ Покажува знаења, разбирање, примена, анализа, синтеза, евалуација	Предавања Туторства Одделенска работа	Испитување Есеи Тези
Афективен домен ↑↓ Интегрирање на посакувани верувања, ставови и однесувања	Семинари Дискусија Работа во групи	Есеи Дебати
Психомоторен домен Изведба на применети вештини	Проектна работа Лабораториски работилници Практична работа Посредување за работа Демонстрирање	Практични испити Теренска работа Проекти Презентации

5.5 10 совети за пишување резултати од учењето во модули

1. Дајте му на јасен **НАЗИВ** на модулот кој е едноставен за разбирање
2. Проверете ги **описите на нивоата** од НРК за нивото на квалификацијата
3. Проверете ја **таксономијата на Блум** на домени и нивоа.
4. Одлучете за големината на модулот во **кредити** (1 кредит = околу 25 работни часа учење).
5. Одлучете се помеѓу 4 и 8 **резултати од учењето** за модулот во зависност од големината на модулот и степенот на тешкотија и сложеност.
6. Напишете го секој резултат од учењето започнувајќи со... **На крајот од овој модул, ученикот `треба да биде способен да...**
7. Употребувајте многу прецизни **глаголи/ зборови за дејствие** за да ги завршите фразите од РУ...

На крајот од овој модул, ученикот да биде способен да... - **покаже компетенција за работење со стандардна онлајн хотелска платформа за резервирање.**

...им објасни на другите како да се направи напредно пријавување на багаж на патник низ три последователни аеродроми

.... ги покаже и објасни карактеристиките на Apple iPad на потенцијалните клиенти.

- 8.** РУ треба да бидат **достижни** за учениците во **времето** кое е предвидено за модулот.
- 9.** РУ треба да бидат **едноставни за оценување** и едноставни за **давање оценка**.
- 10.** Треба да биде јасно дали РУ може да бидат постигнати со помош на **докази за признавање на претходно учење**.

Употребувајте јасни и едноставни зборови за опишување на РУ.

Корисни документи:

- 1.** Практични совети за пишување резултати од учење – Прирачник. Е. Бахтовска, 2011, Универзитет Св. Климент Охридски, Битола, ЗК
- 2.** Прирачник за опишување на нивоата на квалификации од СОО, 2016, Л. Спасовски, А Исахи Паљоши, Р. Арсовска, Б. Алексовски, Скопје, ЗК
- 3.** Пристапи на резултати од учење во наставните планови во СОО. Компатативна анализа на 9 европски земи, 2010, Цедефоп, Луксембург

МК 13 IPA SO 02 15

Твининг проект финансиран од Европската унија: „Понатамошно подобрување на системот за развој и имплементација на Националната рамка на квалификации“

Прирачник

за

РАЗВИВАЊЕ НА НОВИ КВАЛИФИКАЦИИ ЗА НАЦИОНАЛНАТА
РАМКА НА КВАЛИФИКАЦИИ

ДЕЛ 6

Модули и семестри

Основен вовед

Автори: д-р Ан Марфи

ДЕЛ 6: Модули и семестри

6.1 Модули без семестри

Модуларизација е процес на поделба на содржината на програмата/наставната програма на посебни тематски единици или делови.

Во средното стручно образование и техничкото средно стручно образование вообичаена пракса е да се користат. Тематски единици со тестови на крајот од секоја единица.

Во училиштата и во високото образование беше традиција академската година да се организира во долготрајни предмети со завршен испит на крајот на годината.

Процесот на семестри е поделба на академската година на две (или три) семестри „полугодија“ со испити на крајот од секој семестар. Болоњскиот процес бара од сите институции за високо образование да користат семестри со еднаква кредитна вредност (вообичаено 30 ЕКТС кредити), секој поединечно во траење од 15 недели, за да можат студентите и наставниот кадар да одат на други универзитетите по половина академска година.

Модуларизацијата **не** бара семестри!

Националното законодавство не бара сите типови на образование да бидат организирани во семестри.

Меѓутоа, сега се бара да се користат резултати од учење и се препорачува предметите да бидат структурирани во модули/наставни единици врз основа на 5 кредити и/или производ од 5 кредити.

6.2 Користење на кредити за дизајнирање на големината на модулите

Така на пример, квалификација од 60 кредити може да има 5 модули од по 5 кредити, 2 модули од по 10 кредити и 1 модул од 15 кредити.

Долги, двосеместрални модули

Модулите можат да бидат **долги и двосеместрални**, кои се протегаат во текот на целата година, како што се „оркестарска изведба“ или „лабораториска пракса“. Кај долгите, двосеместрални модули студентите учат постепено и ги надградуваат своите вештини на интегрален начин.

Едносеместрални модули

Вообичаено е некои модули да бидат големи и едносеместрални. На пример, за дипломска работа или истражувачки проект обично е потребно значително време и посветено учење. Така што, тоа време и посветено учење се одразува во бројот на кредитите доделени на модулот.

Постапни (Building brick) модули

Вообичаено е делови од наставната програма да се дизајнираат така што студентите да ги надградуваат своите знаења, вештини и компетенции на линеарно-прогресивен начин. Тоа се однесува на учењето на теоретските и на практичните вештини.

6.3 Основен модуларен дизајн

Модуларниот дизајн за програма со 60 кредити која води кон квалификација може да изгледа вака:

Во овој модел, за сите е јасно колку модули и колку типови на оценувања постојат.

Овој тип на модуларизација е лесен за организирање за менаџментот, администраторите, наставниот кадар и студентите.

6.4 Претходни, истовремени, опциони, изборни, заеднички модули, исклучоци и повторувања

Модуларниот дизајн станува покомплициран кога на студентите им се нудат повеќе начини за да ги соберат потребните кредити за да ја стекнат нивната квалификација.

Истиот станува уште покомплициран кога студентите од повеќе програми ги земаат истите модули за да се стекнат со различни квалификации.

Доколку исклучоците од модулите базирани на признавањето на претходното формално, неформално и информално учење се додадат на дизајнот на модуларизацијата, тогаш системот станува уште покомплициран.

Прашањето како „неположените“ модули се „повторуваат“, кога се повторуваат и колку пати можат да се повторуваат се поставува за модуларните програми кои се посложени од традиционалниот дизајн на предметите. Потоа се појавуваат новите академски правила за оцени и стандарди, оценување, обезбедување на квалитет и студентска евиденција.

Кога ќе се дизајнираат новите квалификации со користење на модуларен систем, ќе биде неопходно да се одлучи за следното:

- a) Дали квалификациите ќе имаат едноставен, линеарен дизајн при што студентите *ќе треба да ги земат сите модули*?
- b) Дали ќе бидат понудени **опции** од модулите? Дали студентот може да земе модул за Француска литература наместо модул за Француска уметност со иста кредитна вредност?

- c) Дали модулот треба да биде успешно положен пред студентот да земе следен модул од серијата? ... На пример, **Модулот Физика 2** може да се земе само ако претходниот **Модул Физика 1** е успешно положен.
- d) Дали ќе има **истовремени модули**? На пример, дали мора студентот да земе CAD 1 (теорија) и CAD 2 (пракса) и да ги положи двата?
- e) Дали возрасен студент може да има **исклучоци** од модулите базирани на признавање на претходното учење/валидација на неформалното, формалното и информалното учење? Доколку е тоа случај, колку кредити можат да добијат на овој начин? Дали ќе добијат оценки за тоа? Дали ќе треба да посетуваат настава? Кој го оценува доказот за признавање на претходното учење?
- f) Дали студентот може да има **модул по слободен избор (слободен модул)** било каде во високообразовната институција? Дали ќе ги има истите кредити? Кој ќе го испитува? Дали тоа ќе влијае на оценките? Дали слободниот модул може да се стекне преку признавање на претходното учење? Кој ќе ги евидентира овие слободни модули? Како тие ќе бидат наведени во Уверението или Додатокот на дипломата на студентот?
- e) Кој ги поседува и оценува модулите кои се дел од неколку квалификации? Кој е одговорен за поддршка на студентите за овие модули? Дали ќе се користат истите критериуми и шеми на оценување и по повод? Кој е одговорен за обезбедување на квалитетот на модулите кои се делат? Кој ги поседува?

6.5 Предности на модуларизацијата

Земјите кои пред извесно време вовеле модуларизација и го оцениле нејзиното влијание идентификуваат и предности и недостатоци. Разумно е да се каже дека има многу поделени мислења за модуларните системи кои се земени во границите на можностите. Постои помала тензија кога модуларизацијата се реализира полека и со целокупната неопходна инфраструктура и со потребната поддршка.

Затоа, во овој Прирачник, се бара од изготвувачите на политики, практичарите, администраторите и менаџерите внимателно да размислат за типовите на модуларизација кои во моментот би биле соодветни за ЗК. Модуларизацијата е одлична за **флексибилност**, за мобилност на учениците и за **доживотно учење**. Најмудар пристап за воведување на модуларизацијата е да се одлучи каде и кога е безбедно и практично да се користи истата. *Треба да се одржи довербата во квалификациите.* Тоа вклучува и доверба во наставниот кадар и во учениците.

Подолу се дадени некои од предностите и недостатоците на модуларизацијата кои се веќе објавени во земјите кои веќе долго време користат дизајн на модуларни квалификации.

Предности за учениците

- a. Поголема флексибилност и избор
- b. „Неположените“ модули можат брзо да се повторат

- в. Полесно се гледа напредокот уште во рана фаза
- г. Повеќе повратни информации од формативното оценување што помага во планирање на идното учење
- д. Помал притисок од испитите на крајот од годината
- ѓ. Надоместоците можат да се плаќаат по модул наместо по година.
- е. Исклучоците од модулите кои се базирани на претходното учење претставуваат предност.
- ж. Обемот на работа за целата година е пошироко распределен и полесно се управува
- з. Предност е да се знае колку добро или лошо сме ги прошле оценувањата.
- с. Полесно е да се работи интензивно во кратки фази отколку со набиено темпо на крајот од годината.

Предности за менаџерите и администраторите

- а. Поефикасно искористување на ресурсите со користење на заеднички модули и поголеми класови од различни предмети
- б. Полесно е да се промени документот за квалификација и да се ажурира
- в. Полесно е да се вклучат работодавачите во релевантните модули
- г. Полесно е да се користат општи модули низ квалификациите
- д. Групите можат да бидат комбинирани
- ѓ. Поголеми стапки на положени студенти и помалку студенти кои се откажуваат од студиите.

Предности за наставниот кадар

- а. Полесно е да се мотивираат студентите за кратко, интензивно учење
- б. Повратните информации од формативното оценување им даваат на студентите мотивација веднаш да се подобрат.
- в. Полесно е да се организира работата за целата година.

6.6 Недостатоци на модуларизацијата

Недостатоци за студентите

- а. Премногу оценувања што значи притисок во текот на целата година.
- б. Слабиот избор на опциони модули може да биде демотивирачки
- в. „Неположените“ модули треба побрзо да се повторат, што значи поголем притисок
- г. Премногу „неположувања“ можат да бидат демотивирачки на почетокот на изучување на

предметот.

- д. Чувство на изолација и „неприпаѓање“ кон одредена група.
- ѓ. Нема време за подлабоко учење на предметот.
- е. Помал контакт со истиот тим на наставници: никој не нè знае!

Недостатоци за менаџерите и администраторите

- а. повеќе системи за евиденција за акумулирање на кредити
- б. повеќе евиденција за оценувања и повторувања
- в. повеќе евиденција или исклучоци од модули
- г. повеќе системи за оценување на резултатите од модулите
- д. Потребна е поголема поддршка за студентите од новите видови на кадар кои го работат она што традиционалните наставници секогаш го работеле во минатото.
- ѓ. Потешко е да се планира логистиката за честите испити, избори на модули, поголеми групи и сл.

Недостатоци за наставниот кадар

- а. модуларизацијата ја ослабува кохерентноста на квалификациите
- б. резултатите од учење можат да се одвојат од главната квалификација
- в. потешко е ефективно да се предава кога не е познато претходното учење
- г. премногу оценувања, веројатно од слична природа
- д. модуларното учење брзо се заборава.
- ѓ. наставниот кадар не може да знае кои модули веќе ги зеле студентите
- е. тешко е поединечно да се запознаат студентите
- ж. тешко е да се процени севкупниот квалитет на учењето
- з. разложување на содржината за сметка на секвенцијално и холистичко учење.
- с. помала професионална гордост во предавањето на „сопствениот предмет“ од почеток до крај.
- и. наставниот кадар е изолиран од процесот
- ј. зголемен обем на работа и папирологија
- к. потешко е да се управува со мешана група од повеќе предмети.

МК 13 IPA SO 02 15

Твининг проект финансиран од Европската унија: „Понатамошно подобрување на системот за развој и имплементација на Националната рамка на квалификации“

Прирачник

за

РАЗВИВАЊЕ НА НОВИ КВАЛИФИКАЦИИ ЗА НАЦИОНАЛНАТА
РАМКА НА КВАЛИФИКАЦИИ

ДЕЛ 7

Квалификации за ДОЖИВОТНО учење

Автори: д-р Ан Марфи

Во соработка со:

Наташа Јаневска, МОН

Нада Стоименовска, МОН

Борчо Алексов, МОН

Аспасија Хаџишче, МОН

ДЕЛ 7: Квалификации за доживотно учење

7.1 Доживотно учење или едноставно учење како да се справиме со животот?

Во светот на образованието и обуката и во светот на вработувањето и работата, со текот на времето настануваат промени. Понекогаш промените се бавни и еволутивни. Понекогаш се речиси револуционерни.

Како и да гледаме, технологијата го промени начинот на којшто размислуваме за учењето и како го организираме учењето во оваа генерација. Денес е реткост да се има една работа за цел живот, па дури и истата професија за цел живот, без да има потреба да се надградат вештините или да се направи преквалификација. Тоа би можеле да го гледаме како постојана потреба за надградба на вештините и преквалификација или едноставно да го наречеме „доживотно учење“. Стручното образование и обука, образованието за возрасни, универзитетите и понудувачите на неформални обуки секогаш наоѓаат начини да им овозможат на луѓето да научат нови работи. Повеќето возрасни учат на работното место. Повеќето работодавачи обезбедуваат обука на персоналот кога е потребно.

Она што е можеби различно денес е тоа што „доживотното“ учење стана **патоказ за креирањето на политики**. Знаењето денес се смета за „ресурс“ за креирање на „економија на знаење“ и за креирање на „општество базирано на знаење“. Од друга страна, општествата што добро се грижат за потребите од знаење и вештини на граѓаните имаат тенденција да бидат постабилни и поодржливи - кога сите други работи се еднакви. „Инвестициите“ во образованието и обуката се сметаат за многу добра работа за сите.

Несомнено е дека живееме во свет којшто ги вреднува документираните „квалификации“, како доказ за знаењето и вештините што го поседуваме на глобалниот пазар. Ако сакаме да бидеме мобилни како работници во нашата земја, потребен ни е некаков доказ дека знаеме и можеме да го направиме тоа што го тврдиме. Ако сакаме да биде мобилен работник преку границите, потребно ни е другите да прифатат дека знаеме и можеме да го направиме она што го тврдиме. Па така користиме онлајн Кратка биографија на Linked In, се придржуваме на мрежи за стручни и професионални контакти, одиме на конференции, пишуваме статии и, генерално, собираме се повеќе и повеќе документи за докажување на нашата експертиза.

На некој начин, сега сме „обврзани“ да учиме во текот на целиот живот.

7.2 Врската помеѓу доживотното учење и квалификациите во национални рамки

Несомнено е дека националните рамки на квалификации, регионалните рамки, секторските рамки и мета-рамките, овозможуваат полесно споредување на квалификациите ширум светот. Тие се алатки во овој поглед.

Економистите, политичарите, работодавачите и статистичарите, исто така, ќе кажат дека Националните рамки на квалификации се корисни алатки, бидејќи со нив може да избројат, измерат и споредат „човечките ресурси“. Тие можат да одлучат кое ниво на НРК е соодветно за

секоја работа и што луѓето треба да знаат за речиси сè. Критичарите можат да речат дека ова е многу прагматичен и утилитарен начин да се размислува за квалификациите. Можеби е така. Но, кога една суверена земја ќе одлучи да ја користи НРК таа се приклучува на еден особен светоглед и начин на гледање на образованието и обуката. Тогаш тие ги обврзуваат сите практичари во образованието да работат во согласност со тој модел. Тоа се случува во текот на генерациите на различни начини. Можеби еден од големите предности на НРК е дека тие им овозможуваат на сите граѓани да се стекнат со квалификации за кои тие сметаат дека се соодветни за нив во одреден момент од нивниот живот. Рамките кои се отворени кон идејата за доживотно учење им овозможуваат на возрастите повеќе од една шанса во животот да научат нови вештини и да се стекнат со подобри квалификации. Тоа е можеби е најдоброто нешто кај националните рамки на квалификации!

7.3 Како најдобро можеме да ги искористиме рамките на квалификации за доживотно учење?

Рамките на квалификации нудат многу корисни алатки и технологии за доживотно учење. Врвните десет алатки за доживотно учење најверојатно се:

- i. модули,
- ii. кредити,
- i. „мали“ квалификации,
- ii. акумулирање на кредити,
- iii. признавање на неформално и информално учење,
- iv. квалификации за проодност,
- v. дополнителни квалификации,
- vi. полесен пристап, можности за трансфер,
- vii. можност за стекнување комплетни квалификации врз основа на неформално учење.

Сите овие алатки се опишани во законите и прописите за Националната НРК.

Сите тие се опфатени во различни делови од овој Прирачник.

Па така, нема причина зошто НРК да не биде многу флексибилен систем којшто е отворен за возрастите што ќе им овозможи на граѓаните да се стекнат со знаења што им се потребни во текот на нивните животи.

Во табелата подолу се дадени неколку корисни информации што би можеле да помогнат во дизајнирањето на нови квалификации. **Бидете креативни! Бидете храбри!**

	ТИП	ДЕФИНИЦИЈА И ЦЕЛ
1	Квалификација при „излез“	Квалификација при „излез“ е аранжман со кој поединецот кој се стекнал со одобрен број кредити на одредено ниво може да „излезе“ од главната квалификација со „пониска“ квалификација со ист или тесно поврзан назив
2	Специјална квалификација	Специјална квалификација е самостојна, дискретна „мала“ квалификација во конкретно, релативно тесно поле на учење.
3	Дополнителна квалификација	Дополнителна квалификација е дополнување на оригиналната квалификација што вообичаено, но не секогаш, е на исто ниво со оригиналната квалификација. Тие обично се наменети за ажурирање и/или освежување на знаењето, вештините и компетенциите стекнати со првичната диплома, или за продолжување на професионалниот развој (ППР).
4	Квалификација за проодност	Квалификацијата за проодност е специјално дизајнирана да му овозможи на носителот на квалификацијата проодност кон повисоките нивоа на НРК. Таквата квалификација е вообичаено поврзана со регулираните занимања и професии со цел да овозможи патеки за проодност што се бараат со националните и меѓународните барања.
5	Преодна квалификација/ Квалификатор	Преодните квалификации се специјално дизајнирани за кратки/помали квалификации кои овозможуваат стекнување на конкретно знаење, вештини и компетенции за запишување на посебни програми за главни квалификации. Преодните квалификации може да вклучуваат помали програми за преминување од СОО/ занаети кон високо образование. Исто така, тие може да служат за преминување од дипломски кон пост-дипломски програми каде за упис се бара конкретно знаење.
6	Квалификации за пристап/ основни квалификации	Квалификациите за пристап/ основните квалификации се посебно дизајнирани да им овозможат на лицата што ги напуштаат училиштата и на возрасните да се стекнат со потребните општи компетенции за да се пријават и да успеат на програмите за квалификации на повисоко ниво.
7	Единици/модули за главни квалификации одобрени како дискретни, помали квалификации	Единиците на поголемите квалификации може да се користат како помали квалификации за специјални намени, за проодност, за трансфер од една програма на друга, за цели на ППР и како самостојни квалификации во специфични контексти. Таквите квалификации обично имаат ист број на кредити, исти резултати од учењето и исто ниво како и позицијата во нивната „матична“ квалификација.

	ТИП	ДЕФИНИЦИЈА И ЦЕЛ
8	Квалификација од поврзан понудувач	Квалификација од поврзан понудувач е квалификација што ја нуди државен орган или регулаторен орган или друг соодветен субјект со кој одобриениот понудувач на квалификацијата има склучено договор и којшто е одговорен за осигурување на квалитетот, но наставата ја реализира одобрен персонал на поврзаниот понудувач.
9	Колаборативна квалификација	Колаборативната квалификација обично ја дизајнираат и договараат два или повеќе понудувачи со соодветно договорени аранжмани за реализација, контрола на квалитетот и заштита на учениците. Обемот и делокругот на квалификацијата може да се движи од мали, квалификации за посебна намена до големи квалификации. Аранжманите за стекнување на квалификациите може да се разликуваат во зависност од контекстот.
10	Двојни квалификации	Двојните квалификации ги договараат и дизајнираат два понудувачи. Двата понудувачи ја нудат истата квалификација. Аранжманите за осигурување на квалитет ги одобруваат двата понудувачи посебно. Аранжманите за стекнување на квалификациите може да се различни за секој понудувач или може да се договорот како заеднички процес.

МК 13 IPA SO 02 15

Твининг проект финансиран од Европската унија: „Понатамошно подобрување на системот за развој и имплементација на Националната рамка на квалификации“

Прирачник

за

**РАЗВИВАЊЕ НА НОВИ КВАЛИФИКАЦИИ ЗА НАЦИОНАЛНАТА
РАМКА НА КВАЛИФИКАЦИИ**

ДЕЛ 8

**Признавање/Валидирање на претходно
неформално и информално учење (ППУ/
ВНФИУ) засновано на резултати од учење
поврзано со квалификации**

Автори: д-р Ан Марфи

Во соработка со:

Наташа Јаневска, МОН

Нада Стоименовска, МОН

Борчо Алексов, МОН

Аспасија Хаџишче, МОН

ДЕЛ 8: Признавање/Валидација на претходно неформално и информално учење (ППУ/ВНФИУ) засновано на резултати од учење поврзано со квалификации

8.1 Законодавство за ППУ / ВНФИУ

Законите поврзани со Националната рамка на квалификации го поттикнуваат признавањето на неформалното и информалното учење (/ВНФИУ) и признавањето на претходното учење (ППУ).

Во тие закони не е прецизно наведено како треба да се организира ППУ/ВНФИУ на ниво на политики или на оперативно ниво.

ВНФИУ е мошне важен процес, бидејќи им овозможува на сите засегнати страни внимателно да размислат за типовите на ВНФИУ коишто се најсоодветни за ЗК во овој момент.

ВАЛИДАЦИЈА НА НЕФОРМАЛНОТО И ИНФОРМАЛНОТО УЧЕЊЕ е процес на признавање на претходното учење преку доставување на материјални докази и процес на оценување за да се стекне јавен документ и се признае квалификацијата. Процес на одобрување на неформалното и информалното учење и се фокусира на поединецот и неговото знаење, вештини и компетенции.

ПРЕПОЗНАВАЊЕ НА ПРЕХОДНОТО УЧЕЊЕ е процес на признавање на стекнатата квалификација од друга држава и се фокусира на институцијата која го издава јавниот документ.

Веќе има прогрес на дел од концептуалните и можните оперативни аспекти на ППУ/ВНФИУ со документот насловен како *Решенија за ВНФИУ во ЕУ и препораки за ЗК: компаративна анализа на институционални рамки и препораки за решенија во националниот контекст вклучувајќи го користењето на национални добри практики и научени лекции*, од Н. Бесиревиќ, Скопје/Грац, јануари 2016.

Во тек се активности за воспоставување на системот на ВНФИУ и изготвен е Водич за процесите на неформалното и информално образование.¹²

Валидацијата на неформално и информално учење се состои 4 фази:

1. **ИДЕНТИФИКАЦИЈА** – процес на идентификување на кандидатот и водење низ процесот за собирање на документацијата како материјален доказ.
2. **ДОКУМЕНТАЦИЈА** – процес на изготвување на портфолио на кандидатот од приложената документацијата како материјален доказ.
3. **ОЦЕНУВАЊЕ** – процес на оценување на приложената документацијата како материјален доказ. Доколку не е доволна за стркнување на квалификацијата се упатува на обука за определен модул и по завршената обука кандидатот се оценува.
4. **СЕРТИФИКАЦИЈА** – процес на добивање на јавен документ (сертификат) за стекнатата квалификација.

12

8.2 Формално, акредитирано учење и неформално, не-акредитирано учење

Формалното, акредитирано учење е учење коешто е постигнато преку структурирана програма за учење, коешто е соодветно оценето, и за коешто е доделен документ/сертификат како доказ.

Неформално, не-акредитирано учење е постигнато преку стекнати искуства на работното место, самостојно учење или преку каузално учење. Таквото учење не е оценето или признаено со каква било документација.

8.2 Методи на оценување за неформално, не-акредитирано учење

Оценувањето поврзано со квалификациите секогаш има за цел да тестира дали кандидатот/ученикот се здобил со знаења, вештини и компетенции – коишто сега ги нарекуваме „**резултати од учењето**“.

Оценувањето на неформалното учење ја има истата цел. Но, би било неразумно за курсеви каде што се посетува настава да се користи истото оценување коешто се користи за искусственото учење. Меѓутоа, неопходно е да се дознае дали кандидатот ги постигнал резултатите од учењето со користење на фер и соодветни методи на оценување.

Овие се можните методи на оценување за ВНФИУ:

Типови на оценување за ВНФИУ	Соодветност за конкретната квалификација
Оценување по потреба: со користење на слични методи на оценување/тестови со програмата којашто се предава. Ова дозволува исти методи на оценување и ставање оценки како традиционалното оценување.	
Тестови во набљудувана средина - Со ова се овозможува оценување.	
Договор/структуриран проект за краткотрајно учење во врска со резултатите од учењето на модулот, обично со писмен извештај - со ова се овозможува оценување.	
Презентација на соодветни артефакти добиени од кандидатот преку интервју	
Проширена кратка биографија со интервју	
Набљудување на кандидатот на работа во реална ситуација	
Симулација или играње улоги	
Портфолио на докази за соодветното учење коешто може да биде во формат на доставен образец и може да вклучува интернет образец	

Типови на оценување за ВФНИУ	Соодветност за конкретната квалификација
Активност за квалификување преку која ќе се докаже дали кандидатот го има потребните ниво на знаење, вештини и компетенции да се запише на квалификацијата, но можеби формално не ги задоволува условите за упис. Активноста за квалификување треба да е така изготвена да може да утврди дали кандидатот има капацитет да успее во програмата.	
Друго	
Друго	

8.3 Критериуми за оценување на ВФНИУ

Постојат многу причини зошто едно возрасно лице може да нема материјален доказ за неговите достигнувања во учењето. Можеби лицето рано го напуштило училиштето. Можеби лицето било на работна пракса. Можеби лицето работело во семеен бизнис. Можеби било самовработено. Можеби лицето било болно долг период. Можеби лицето е мигрант којшто ја загубил својата документација.

Зошто едно возрасно лице сака да се стекне со формална квалификација најдобро знае самото. Статистичките податоци покажуваат дека возрасните лица коишто учествуваат во формалното образование и обука имаат подобри резултати од нивните помлади соученици. Значи, мотивацијата е важна исто како и компетенцијата!

Критериумите за оценување на формалното, сертифицирано учење се различни од критериумите за оценување на неформалното учење од искуство.

Критериумите за формалното, сертифицирано учење обично ја вклучуваат листата во табелата подолу.

КРИТЕРИУМИ	Добра поврзаност со резултатите од учењето	Лоша поврзаност со резултатите од учењето	Забелешки
Обем во години			
Број на кредити			
Ниво/знаење			
Резултати од учење			
Содржина			
Листи со материјали за читање			

може да најде на веб станата: <http://www.lifelonglearning.mk/mk/partneri/centar-za-obrazovanie-na-vozasni>

КРИТЕРИУМИ	Добра поврзаност со резултатите од учењето	Лоша поврзаност со резултатите од учењето	Забелешки
Труд, проект или главни производи			
Пракса			
Стажирање			
Актуелност на учењето (дали е според современите текови)			
Тестови			
Каде е постигнато			

Во критериумите за информално искуствено учење спаѓа следново:

КРИТЕРИУМИ	Добра поврзаност	Лоша поврзаност	Забелешки
Релевантност со РУ на модулот			
Актуелност на учењето (според современите текови)			
Покриеност на РУ на модулот на потребниот степен и ниво			
Нивото на учење во однос на описите на ниво на НРК на модулот е слично			
Автентичност: оригинален доказ за учењето на кандидатот			

МК 13 IPA SO 02 15

Твининг проект финансиран од Европската унија: „Понатамошно подобрување на системот за развој и имплементација на Националната рамка на квалификации“

Прирачник

за

РАЗВИВАЊЕ НА НОВИ КВАЛИФИКАЦИИ ЗА НАЦИОНАЛНАТА
РАМКА НА КВАЛИФИКАЦИИ

ДЕЛ 9

Внесување квалификации во регистарот на НРК

Автори: Роксана Пирвиенска

Во соработка со:

Наташа Јаневска, МОН

Нада Стоименовска, МОН

Борчо Алексов, МОН

Аспасија Хаџишче, МОН

ДЕЛ 9 – Внесување на квалификациите во Регистарот на НРК

Како што е опишано во претходните делови на овој Прирачник, квалификациите на кои им се доделени нивоа од НРК се внесуваат во Регистарот на НРК. Внесувањето на квалификациите во Регистарот се врши по усвојувањето на квалификациите од страна на Националниот одбор за НРК, по предходно добиено мислење од Секторските комисији за квалификации на кои припаѓа квалификацијата. За да бидат одобрени треба да ги исполнуваат пропишаните критериуми и НРК и ЕРК стандарди.

Подолу е даден еден **можен** процес за внесување на квалификациите во Регистарот.

Слика 9.1 . Можен процес за внесување квалификации во регистарот на НРК

Извор: Процедура за развој на квалификации (Министерство за образование и наука и Британски совет, 2015) и Закон за НРК (2013).

Барањето за внесување на квалификација во Регистарот на НРК се доставува до Националниот одбор на НРК, преку одделението за НРК (МОН), од страна на правно или физичко лице (*Закон за НРК*, член 21, став 1 и 2).

Одборот донесува одлука врз основа на мислењето на релевантните секторски комисији за квалификации. Во однос на нови квалификации, ова мислење се дава по консултации со експерти и со мнозинство гласови на комисијата (*Процедура за развивање на квалификации*, 2015 година, стр. 4).

Националниот одбор на НРК исто така, официјално го доделува НРК **нивото** на квалификацијата. Во тој процес, на секоја квалификација и се доделува **код** (според типот, нивото на НРК, кредитната вредност, сектор на квалификација и институција каде што е стекната квалификацијата).

Откако ќе се донесе одлука, квалификацијата се внесува Регистерот.

БИБЛИОГРАФИЈА

Правни акти

Закон за образование на возрасни, Службен весник на РМ, бр. 7/2008

Закон за високо образование, Службен весник на РМ, бр. 35/2008; 103/2008; 26/2009; 83/2009; 99/2009; 115/2010; 17/2011; 51/2011; 123/2012; 15/2013; 24/2013; 41/2014; 116/2014; 130/2014; 10/2015; 20/2015; 98/2015; 145/2015; 154/2015 и 30/2016

Закон за Национална рамка на квалификации, Службен весник на РМ, бр. 137/2013 and 30/2016

Закон за основно образование, Службен весник на РМ, бр. 103/2008, 33/2010, 116/2010, 156/2010, 18/2011, 42/2011, 51/2011, 6/2012, 100/2012, 24/2013, 41/2014, 116/2014, 135/2014, 10/2015, 98/2015 and 145/2015

Закон за средно образование, Службен весник на РМ, Бр. 44/1995, 24/1996, 34/1996, 35/1997, 82/1999, 29/2002, 40/2003, 42/2003, 67/2004, 55/2005, 113/2005, 35/2006, 30/2007, 49/2007, 81/2008, 92/2008, 33/2010, 116/2010, 156/2010, 18/2011, 42/2011, 51/2011, 6/2012, 100/2012, 24/2013, 41/2014, 116/2014, 135/2014, 10/2015, 98/2015, 145/2015 and 30/2016

Закон за стручно образование и обука, Бр. 71/2006, 117/2008, 148/2009, 17/2011, 24/2013, 137/2013, 41/2014 and 145/2015

Правилник за формата, содржината и начинот на одржување на Регистарот за серфитикати за положен мајсторски испит” (Службен весник на Р. ЗК, бр. 77/08

Правилник за структурата, организацијата и имплементацијата на Мајсторскиот испит, Службен весник на РМ, бр. 36/2008

АНЕКСИ

Bahtovska, E. (2011). Practical advices for writing learning outcomes – Manual [Практични совети за пишување резултати од учење – Прирачник]. Bitola

British Council (2016b). Macedonian Standard for the description of VET Qualifications. Writing Guidance [Национален стандард за опис на квалификации за СОО. Упатство за пишување]. Скопје

Cedefop (2010). Learning outcomes approaches in VET curricula. A comparative analysis of nine European countries. Luxembourg: Publications Office

European Union (2011). Using learning outcomes. European Qualifications Framework Series: Note 4. Luxembourg: Publications Office

Ministry of Education and Science (2013). Документ Национална рамка на квалификации, Појдовни основи. Скопје

Ministry of Education and Science and British Council (2015b). Qualifications development procedure [Процедура за развивање на квалификации]. Скопје

Ministry of Education and Science and VET Centre (2010). Концепција за постсредно образование. Скопје

Ministry of Education and Science, VET Centre and British Council (2016). Guidebook for describing the levels for VET qualifications [Водич за нивелирање на квалификациите од СОО]. Скопје

Ministry of Education and Science (2016). EQF Referencing Report of the Macedonian Qualifications Framework and Self-Certification to the QF-EHEA Извештај за поврзување на НРК со ЕРК и само-потврдување со рамката на квалификации на европскиот простор за високо образование]. Скопје

Марфи, А. (2016). Типови и намена на помали квалификации во Ирска

WWW sites

DVV International, <https://www.dvv-international.de/en/>

National Qualifications Framework, http://mrk.mk/?page_id=408&lang=mk

VET Centre website, http://www.csoo.edu.mk/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=65&Itemid=190

(Footnotes)

- 1 За квалификација од високото образование, научното поле се одредува според Фраскати класификацијата.
- 2 Доколку станува збор за образовна квалификација стекната во стручното образование или стручна квалификација
- 3 Основни училишта, средни училишта, високо образовни услуги, понудувач на образовни услуги, понудувач на образовни услуги на возрасни
- 4 За квалификациите во високото образование, научната област се дефинира според Фраскати класификацијата.
- 5 Доколку станува збор за образовна квалификација стекната во стручното образование или стручна квалификација

WWW sites

DVV International, <https://www.dvv-international.de/en/>

National Qualifications Framework, http://mrk.mk/?page_id=408&lang=mk

VET Centre website, http://www.csoo.edu.mk/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=65&Itemid=190

(Footnotes)

- 1 Macedonian Credit System for General Education.
- 2 For high education qualification the science field is determined according to Frascati classification.
- 3 Valid for educational qualification in VET and for vocational qualifications.
- 4 Primary school, secondary school, higher education institution, educational provider, adult education provider.
- 5 For high education qualification the science field is determined according to Frascati classification..
- 6 Valid for educational qualification in vocational education and for vocational qualifications.

- European Union (2011). *Using learning outcomes. European Qualifications Framework Series: Note 4*. Luxembourg: Publications Office. Luxembourg: Publications Office.
- Ministry of Education and Science (2013). *Document Macedonian Qualifications Framework. Starting bases*. Skopje
- Ministry of Education and Science (2016). *EQF Referencing Report of the Macedonian Qualifications Framework and Self-Certification to the QF-EHEA*. Skopje
- Ministry of Education and Science and British Council (2015a). *Cooperation protocol for the interested parties involved in the National Qualifications Framework process*. Skopje
- Ministry of Education and Science and British Council (2015b). *Qualifications development procedure*. Skopje
- Ministry of Education and Science and British Council (2015c). *Qualifications format*. Skopje
- Ministry of Education and Science and VET Centre (2010). *The concept for post-secondary education*. Skopje
- Ministry of Education and Science, VET Centre and British Council (2016). *Guidebook for describing the levels for VET qualifications*. Skopje
- VET Centre (2009). *Methodology for the Development of Occupational Standards*. Skopje
- VET Centre (2017). *Methodology for the Development of Occupational Standards*. Skopje
- Documents prepared within the framework of the EU-funded Twinning Project: "Further improvement of the system for development and implementation of the National Qualifications Framework" (MK 13 IPA SO 02 15)**
- Bejlo Lukić, R, Birać, B., Boguta, L., Češnovar, J., Pavičić, J., Ponikowska, M., Tecilazić Goršić, A. (2016). *Recommendations and draft legal acts to update existing legislation* [unpublished]
- Bejlo Lukić, R, Blagdan, E., Boguta, L., Lasota, M., Tecilazić Goršić, A., (2016). *Concept paper for updating the legislation to harmonise the NQF with the EQF and the best European practice* [unpublished]
- Birać, B, Tecilazić Goršić, A, Travińska-Konador, K., Żurawski, A. (2016). *Report on the stakeholders' roles in the Macedonian qualifications framework* [unpublished]
- Blagdan, E., Biloglav, J., Češnovar, J., Ćach, M., Ponikowska, M., (2016). *Compliance recommendations* [unpublished]
- Dželalića, M., Poczmańska, A., Sitek, M. (2016). *Identification report of the existing qualifications considering all levels of the NQF* [unpublished]
- Murphy, A. (2016). *Types of small qualifications in Ireland* [unpublished]
- Quality Assurance Working Group, Dybaś, M., Saryusz-Wolski, T. (2016). *Draft guidelines for quality assurance of development of new vocational qualifications BC Qualification System (MQS)* [unpublished]

Bibliography

Legal acts

Law on Adult Education. *Official Gazette of the Republic of Macedonia*, n. 7/2008

Law on Higher Education. *Official Gazette of the Republic of Macedonia*, n. 35/2008; 103/2008; 26/2009; 83/2009; 99/2009; 115/2010; 17/2011; 51/2011; 123/2012; 15/2013; 24/2013; 41/2014; 116/2014; 130/2014; 20/2015; 98/2015; 145/2015; 154/2015 and 30/2016

Law on National Qualifications Framework. *Official Gazette of the Republic of Macedonia*, n. 137/2013 and 30/2016

Law on Primary Education. *Official Gazette of the Republic of Macedonia*, n. 103/2008, 33/2010, 116/2010, 156/2010, 18/2011, 42/2011, 51/2011, 6/2012, 100/2012, 24/2013, 41/2014, 116/2014, 135/2014, 10/2015, 98/2015 and 145/2015

Law on Secondary Education. *Official Gazette of the Republic of Macedonia*, n. 44/1995, 24/1996, 34/1996, 35/1997, 82/1999, 29/2002, 40/2003, 42/2003, 67/2004, 55/2005, 113/2005, 35/2006, 30/2007, 49/2007, 81/2008, 92/2008, 33/2010, 116/2010, 156/2010, 18/2011, 42/2011, 51/2011, 6/2012, 100/2012, 24/2013, 41/2014, 116/2014, 135/2014, 10/2015, 98/2015, 145/2015 and 30/2016

Law on Vocational Education and Training. *Official Gazette of the Republic of Macedonia*, n. 71/2006, 117/2008, 148/2009, 17/2011, 24/2013, 137/2013, 41/2014 and 145/2015

Rulebook on the form, content and manner of maintaining the Registry which contains the Certificate for completed Master exam. *Official Gazette of the Republic of Macedonia*, n. 77/2008

Rulebook on the structure, organization and implementation of the Master exam. *Official Gazette of the Republic of Macedonia*, n. 36/2008

Publications

Bahovska, E. (2011). *Practical advices for writing learning outcomes – Manual*. Bitola

Besjevic, N. (2016). *VNFIL solutions in EU and recommendations for Macedonia: a comparative analysis of institutional frameworks. VNFIL procedures and instruments in Europe and recommended solutions in BC context including utilisation of existing national good practices and lessons learnt*. Skopje / Graz

British Council (2016a). *A Methodology for assuring the continuous harmonization and alignment of vocational education and training according to the labour market needs developed* [draft document]

British Council (2016b). *Macedonian Standard for the description of VET Qualifications. Writing Guidance*. Skopje

British Council (2016c). *VET Reform - Qualifications Guiding Principles* [draft document]

Cedefop (2010). *Learning outcomes approaches in VET curricula. A comparative analysis of nine European countries*. Luxembourg: Publications Office

Cedefop (2015). *The role of modularisation and unitisation in vocational education and training*. Working Paper No. 26.

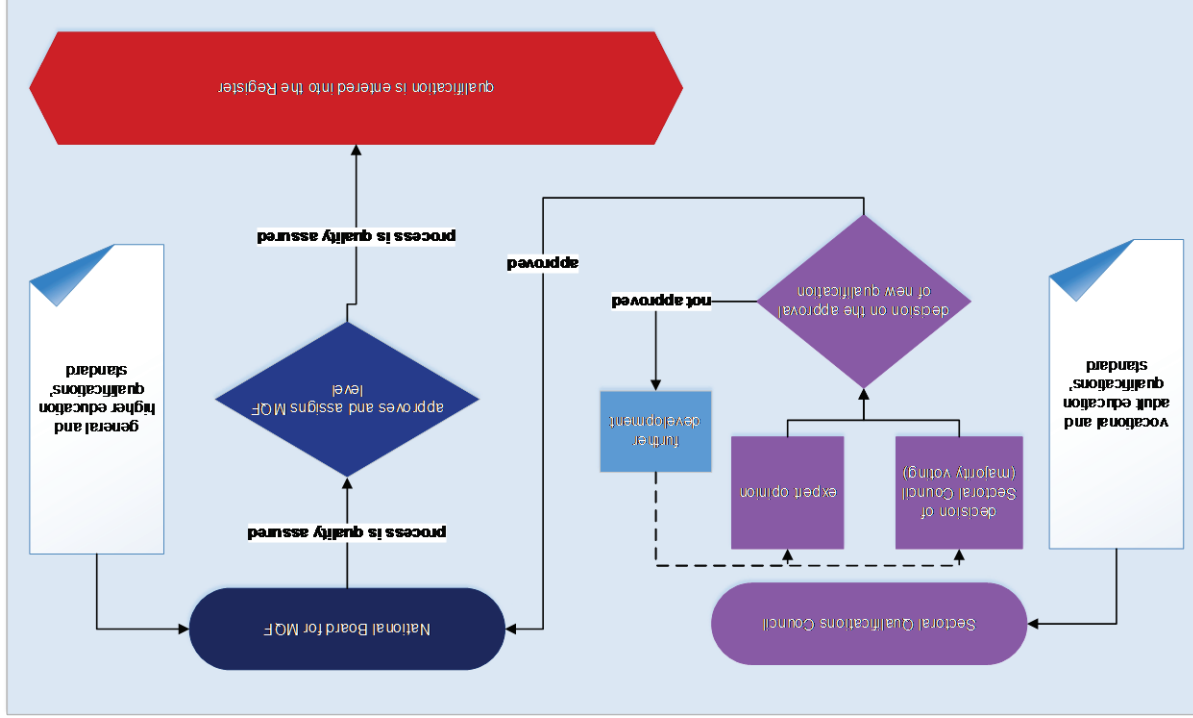

Part 9 — Including Qualifications in the NQF Register

As it was described in earlier parts of this Manual, qualifications that have their NQF levels assigned are included in the NQF Register

Below is a **possible** process for inclusion of qualification in the Register, proposed in 2015.

Figure 9.1 — Possible process when including qualifications in the NQF Register

Source: Ministry of Education and Science and British Council, 2016 and Law on NQF (2013).

A request for entering a qualification into the NQF Register is submitted to the National Board for the NQF, through the NQF Unit, by a legal entity or a person (Law on NQF, article 21 § 1 and § 2). The Board makes a decision based on the opinion of the relevant Sectoral Qualifications Council. In regards to new qualifications, this opinion is given after consulting experts and reaching a majority of votes within the Council (Ministry of Education and Science and British Council, 2015b, p. 4). The National Board for NQF also officially assigns an NQF level to qualification. In the process, each qualification is also assigned a code (according to its type, NQF level, credit value, qualification sector and the institution where the qualification is acquired).

Once the decision is reached, the qualification is entered into the Register.

CRITERIA	Good match	Poor match	Notes
Relevance to the module LOS			
Currency/recency of the learning (kept up-to-date)			
Sufficiency to cover the module LOS to the extent and depth required			
Level of the learning in relation to NQF descriptors for the module level is similar			
Authenticity: genuinely the evidence of learning of the applicant			

The criteria for informal, experiential learning will include the following:

CRITERIA	Good match with learning outcomes	Poor match with learning outcomes	Notes
Volume in years			
Volume in credits			
Level/depth			
Learning outcomes			
Content			
Reading lists			
Thesis, project or major products			
Practice placement			
Internship			
Currency of learning (is it still up-to-date)			
Examination papers			
Where achieved			

8.3 Assessment Methods for Informal, Non-accredited Learning

Assessment related to qualifications is always designed to test if the candidate/student has achieved particular knowledge, skills and competences – which we now refer to as 'learning outcomes';

Assessment of informal learning has the same purpose. But it would be unreasonable to use the very same assessments for 'taught' courses as for assessment of experiential learning. It is necessary, however, to find out if the learning outcomes have been achieved by the candidate, using fair and fit-for-purpose assessment methods.

These are possible assessment methods for RPL/VNFIL.

Would it suit the particular qualification?	Type of assessment for RPL/RNFIL
	Assessment on demand: using similar assessment methods/tests/examination papers as the taught programme. This could permit the same method of grading and allocating marks as traditional assessment.
	Challenge tests/practicals in observed conditions: This could permit grading
	Short learning contract or a structured project in relation to the module learning outcomes, usually with a written report. This can permit grading.
	Presentation of appropriate artefacts produced by the RPL applicant at and explained at interview
	Extended CV with interview
	Observation of the RPL applicant at work in a real-life situation
	Simulation or role play
	Portfolio of evidence of appropriate learning that may be in the form of a supplied portfolio template or which may be an online template
	A Qualifier activity to establish if an RPL applicant has the level of knowledge, skills and competence to enter a qualification/programme but who may not meet the entry requirements on paper'. The qualifier activity should be designed to establish if the applicant has the capacity to succeed on the programme.

8.4 Criteria for Assessing RPL/RNFIL

There are many reasons why an adult may not have paper-based evidence of their learning achievements. Perhaps they left school early. Perhaps they served an apprenticeship on-the-job. Perhaps they worked in a family business. Perhaps they were self-employed. Perhaps they had a long period of ill-health. Perhaps they are migrants who have lost their paper work or educational documents and parchments. Why an adult want to achieve a formal qualification will be best known to themselves. Statistics show that adults who participate in formal education and training perform as well or better than their younger class peers. So, motivation is as important as competence!

Criteria for evaluating formal, certificated learning will be different to the criteria for evaluating informal learning from experience. The criteria for formal, certificated learning usually include the list in the Table below.

Part 8 — Recognising/Validating Prior Non-formal and Informal Learning (RPL/VNFIL) Based on Learning Outcomes Related to Qualifications

8.1 Legislation for RPL/VNFIL

Laws related to the National Qualifications Framework encourage recognition or validation of non-formal and informal learning (RNFIL/VNFIL) and recognition of prior learning (RPL/RNFIL).

Those laws do not specify precisely how RPL/RNFIL is to be organised at a policy level or at an operational level. This could be a good thing, as it allows all stakeholders to think very carefully about the types of RPL/RNFIL that best suits the country at this time.

Validation is a process of approval of formal and informal learning in one country, and it is focused on the individual and his/hers acquired skills and competences, while **Recognition** of a prior learning is a process of recognition of the acquired qualification abroad (in another country) and it focuses on the institution issuing the document (certificate/diploma).

Progress has already been made on conceptual and possible operational aspects of RPL/RVNFIL through the document: *VNFIL solutions in EU and recommendations for Macedonia: a comparative analysis of institutional frameworks, VNFIL procedures and instruments in Europe and recommended solutions BC context including utilisation of existing national good practices and lessons learnt* (Besirevic, 2016).

Activities for establishing the system for RPL/VNFIL are carried out at the moment. There are four stages for validation of prior formal and informal learning, as follows:

- 1st stage: identification . a process of identifying the candidate and leading him/her through the process of compiling documentation as evidence of prior learning;

- 2nd stage: documentation. Preparation of a portfolio of the candidate from the submitted documentation.

- 3rd stage: assessment. Process of reviewing the submitted documentation. If the documentation is not sufficient as a proof for the qualification, the candidate is further sent to a training for a certain module and he/she is assessed for it.

- 4th stage: Certification. A process of acquiring a public document as a proof for the acquired Qualification.

8.2 Definitions of Formal, Accredited Learning, and Informal, Non-accredited Learning

Formal, accredited learning is learning which was achieved through a structured learning programme, was appropriately assessed, and was awarded a document/certificate to prove it.

Informal, non-accredited learning was achieved through in-the-job experiences, self-learning or through casual learning events. Such learning was not assessed or recognised by any documentation.

Table 7.1: Types and purposes of qualifications for lifelong learning

TYPE	DEFINITION AND PURPOSE
5 Bridging qualification/ Qualifier	Bridging qualifications are specifically designed short/smaller qualifications which enable achievement of specific knowledge, skills and competences to enter specific major qualifications programmes. Bridging qualifications can include small programmes to bridge from VET/Craft to HE. They can also bridge between bachelor and master where specific knowledge and skills are required for entry.
6 Access/Foundation Qualification	Access/Foundation qualifications are specifically designed to provide opportunities for school leavers and adults to acquire the required general competences to apply for and to succeed on qualifications programmes of a higher level.
7 Units/Modules of major qualifications approved as discrete, smaller qualifications	Units of larger qualifications can be used as smaller qualifications for special purposes, for progression, for transfer from one programme to another, for CPD purposes and as stand-alone qualifications in specific contexts. Such qualifications normally keep the same volume of credits, the same learning outcomes and the same level as their position in the 'home' qualification.
8 Linked provider qualification	A linked provider qualification is a qualification provided by a state body or regulatory body or other appropriate entity which is negotiated with and quality assured by an approved provider of qualifications but which is normally taught by approved staff from the linked provider.
9 Collaborative qualification	A collaborative qualification is normally designed and negotiated between two or more providers with appropriately agreed arrangements for delivery and quality oversight and protection of learners. The size and scope of the qualification can vary from small, special purpose qualifications to major qualifications.
10 Dual qualifications	Dual qualifications are negotiated and designed between two providers. Both providers offer the same qualification. Quality assurance arrangements are approved separately by both providers. Arrangements for conferring of awards may be distinct to each provider or negotiated as a mutual process.

7.3 How Can We Make the Most of Qualifications Frameworks for Lifelong Learning?

Qualifications frameworks provide very useful tools and technologies for lifelong learning. The top tools for lifelong learning are probably:

- i. modules,
- ii. credits,
- iii. 'small' awards,
- iv. credit accumulation,
- v. recognition of non-formal and informal, learning,
- vi. progression qualifications,
- vii. supplemental qualifications,
- viii. easier access, possibilities for transfer,
- ix. possible achievement a whole qualifications based on non-formal learning.

All of these tools are described in the laws and regulations for the NQF.

They are all discussed in the various parts of this Manual.

So, there is no reason why the NQF could not be a very flexible and adult-friendly system to enable citizens to achieve the learning they require at any time during their lives.

There may be some useful food-for-thought in the Table below with regard to designing new type of new qualifications. **Be creative! Be brave!**

Table 7.1: Types and purposes of qualifications for lifelong learning

TYPE	DEFINITION AND PURPOSE
1	Exit qualification An exit qualification is an arrangement whereby an individual who has achieved an approved number of credits at a particular level may exit a major qualification with a 'lesser' qualification of the same or closely related title
2	Special purpose qualification A special purpose qualification is a stand-alone, discrete, 'small' qualification in a specific, relatively narrow field of learning.
3	Supplemental qualification A supplemental qualification is a smaller award which is additional to the original qualification, usually, but not always, at the same level as the original qualification. They are usually designed for up-dating and/or refreshing the knowledge, skills and competences achieved in the original award, or for continuing professional development (CPD)
4	Progression qualification A progression qualification is specifically designed to enable a holder of a qualification to progress to a higher level on the NQF. Such qualification is normally related to regulated occupations and professions to enable pathways of progression as required by national and international requirements.

Part 7 — Qualifications for Lifelong Learning

7.1 Lifelong learning' or Simply Learning to Cope with Life and Work?

The worlds of education and training, and the worlds of employment and work, change over time. Sometimes the changes are slow and evolutionary. Sometimes they are almost revolutionary.

However we look at it, technologies have changed the ways we think about learning and how we organise learning in this generation. It is rare now to have a job for life, or even the same profession for life, without needing to up-skill or re-train. We could call this 'lifelong learning', or simply see it as continual need to up-skill and re-skill.

VET, Adult Education, universities and non-formal training providers have always found ways for people to learn new things. Most adults learn on-the-job. Most employers train staff when required.

What is probably different now is that 'lifelong learning' has become a **policy agenda**. Knowledge is now seen as a 'resource' to drive a 'knowledge economy' and to create a 'knowledge society'. On the other hand, societies that take good care of the knowledge and skills needs of citizens tend to be more stable and more sustainable – when all other things are equal. 'Investment' in education and training is regarded as a very good thing for all.

There is no doubt that we live in a world that values 'credentials' – proof of one's knowledge and skills in a global market. If we want to be mobile as a worker in our own country, we need some evidence that we know and can do what we claim. If we want to be a mobile worker across borders we need others to accept that we know and can do what we claim. Thus we use online curriculum vitae in LinkedIn, we join networks for occupational and professional contacts, we go to conferences, write journal articles and generally collect more and more documents to prove our expertise.

In a way, we are now 'obliged' to learn throughout our lives.

7.2 The Connection Between Lifelong Learning and Qualifications in National Frameworks

There is no doubt that the arrival of national qualifications frameworks, regional frameworks, sectoral frameworks and meta-frameworks have made it easier to compare qualifications across the world. They are good things, in this regard.

Economists, politicians, employers and statisticians will also say that NQFs are good things because they can count and measure and compare 'human resources'. They can decide what level on an NQF is suitable for every job and what people should know about everything. Critics might say that this is a very pragmatic and utilitarian way to think about qualifications. Perhaps it is. But, once a sovereign country decides to use an NQF they join into that particular worldview and way of looking at education and training. Then they oblige all practitioners in education to perform according to that model. Of course there is nothing new about this approach to social engineering. It has happened throughout the generations in different ways. Perhaps one of the big advantages of NQFs is that they give all citizens an opportunity to go after whatever qualifications they decide are right for them at a particular time in their lives. Frameworks that are kind to the idea of lifelong learning give adults more than one chance in life to learn new skills and gain better qualifications. That is perhaps the best thing about NQFs!

Disadvantage for Teaching Staff

- a. Modularization weakens the coherence of qualifications
- b. Learning outcomes can be disjointed and disconnected from the main qualification
- c. More difficult to teach effectively when previous learning is unknown
- d. Too-many assessments, possibly of a similar nature
- e. Modular learning is forgotten quickly.
- f. Teaching staff may not know which modules learners have already taken
- g. Difficult to get to know students individually
- h. Difficult to estimate the quality of learning overall
- i. De-struction of content at the expense of sequential and holistic learning
- j. Less professional pride in teaching 'one's own course' from start to finish.
- k. Teaching staff become isolated from the process
- l. Increased workload and paper work
- m. More difficult to manage mixed group from multiple courses.

Advantages for Managers and Administrators

- a. More efficient use of resources using shared modules and larger classes from different courses
- b. Easier to change a qualification document and keep it up to date
- c. Easier to include employers in relevant modules
- d. Easier to use common modules across qualifications
- e. Class group can be combined
- f. Better pass rates and fewer drop-outs.

Advantages for Teaching Staff

- a. Easier to motivate student for short, intensive learning
- b. Formative feedback on assessments gives immediate encouragement to students to do better.
- c. Easier to organize the year's work.

6.5 Disadvantages of Modularisation

Disadvantages for Students

- a. Too many assessments which means pressure all year.
- b. Poor choice of optional modules can be de-motivating
- c. 'Failed' modules have to be repeated quickly which means more pressure.
- d. Too many 'fails' can be de-motivating early on in a course.
- e. Feeling of isolation and 'not belonging' to a particular class group.
- f. No time to study a subject in-depth.
- g. Less contact with the same team of teachers: nobody knows us!

Disadvantages for Managers and Administrators

- a. More record keeping systems for credit accumulation
- b. More record-keeping for assessments and repeats
- c. More record keeping or module exemptions
- d. More systems for grading of module results
- e. More student support needed by new kinds of staff doing what traditional teachers always did in the past.
- f. More difficult to plan the logistics of frequent examinations, module choices, bigger classes etc.

- a. More flexibility and choice
- b. 'Failed' modules can be repeated quickly
- c. Easier to see progress at an early stage
- d. More formative assessment feedback to help with future study planning
- e. Less pressure from end-of-year examinations
- f. Fees can be paid per module instead of per year.
- g. Module exemptions based on prior learning are an advantage.
- h. The workload for the year is more spread out and easier to manage
- i. It is an advantage to know how well or badly we are doing in assessments.
- j. Easier to work intensively for short phases than to cram at the end of the year.

Advantages for learners

2. Australia
1. *The role of modularisation and unitisation in vocational education and training* (Cedefop, 2015),

Below are some of the advantages and disadvantages of modularisation already published in countries with long track records in modular qualifications design:

So, in this Manual, we ask policy makers, practitioners, administrators and managers to think carefully about the types of modularisation that would make good sense for the country at this time. Modularisation is great for **flexibility**, for mobility of learners and for **lifelong learning**. The wise approach to introducing modularisation is to decide where and when it is safe and practical to use it. Trust and confidence in qualifications should be maintained. This includes the trust of teaching staff and learners.

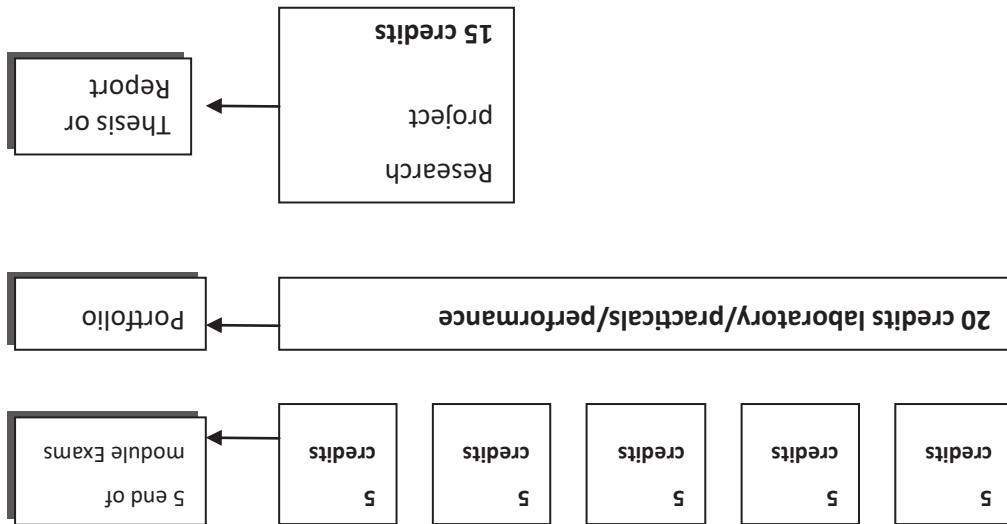
Countries which have introduced modularisation some time ago and evaluated its impact identify both benefits and disadvantages. It is reasonable to say that there is much divided opinion about modular systems which are taken to the limits of possibility. There is less tension where modularisation is done slowly and with all the necessary infrastructure and supports required.

6.5 Advantages of Modularisation

- d. Will there be **co-requisite modules**? For example, must a student take CAD 1 (theory) and CAD 2 (practical) and pass both?
  - e. Can an adult student get **exemptions** from modules based on RPL/VMI/IL? If so, how many credits can they achieve this way? Will they get grades for it? Will they need to attend class? Who assesses RPL evidence?
  - f. Can a student have a **free choice module (Elective)** from anywhere in the college? Will it have the same credits? Who will examine it? Will it contribute to grades? Can an elective be achieved by RPL? Which office will record these elective modules? How will they appear on a student transcript/Diploma Supplement?
  - g. Who owns and assesses modules that are **shared** across qualifications? Who is responsible for student support on those modules? Will the same assessment criteria and marking schemes be used? Who is responsible for quality assurance of shared modules? Who owns them?
- series? For example, **Physics 2 Module** may only be taken if **Physics 1 pre-requisite** Module is successfully passed.

6.3 Basic Modular Design

So, a modular design for a 60 credit programme leading to a qualification might look like this:

In this model, it is clear to all how many modules and how many types of assessment there are. This type of modularisation is easy to organise for management, administrators, teaching staff and students.

6.4 Pre-requisites, Co-requisites, Options, Electives, Shared Modules, Exemptions and Repeats

Modular design becomes more complicated when students are offered many ways to collect the necessary credits to achieve their qualification.

It becomes even more complicated when students from many programmes are taking the same modules to achieve different qualifications.

If exemptions from modules based on recognition of prior formal, non-formal and informal learning is added to the design of modularisation, then the system is even more complicated. The question of how 'failed' modules are 'repeated', when they are repeated, and how many times they can be repeated arises for modular programmes in more complex ways than in traditional course design. New academic rules about Marks & Standards, Grading, Quality Assurance and Student Records then arise.

So, when new qualifications are being designed using a modular system it will be necessary to decide about the following:

- a. Will the qualification have a simple, linear design where students take all modules?
- b. Will **options** among modules be offered? Can a student take a module in French Literature instead of a module in French Art of the same credit value?
- c. Will a module need to be successfully passed before a student can take the next module in a

Part 6 — Modules and Semesters

6.1 Modules without Semesters

Modularisation is the process of dividing up educational programme content into separate 'units' or parts.

In VET and TVET it is common practice to use Units with examinations at the end of each Unit.

In schools and in higher education the tradition was to organise the academic year into long 'courses' with a final, end-of-year examination.

Semesterisation is the practice of dividing the academic year into two (or three) 'terms' with examinations at the end of each semester. The Bologna Process asks all higher education providers to use semesters of equal credit value (usually 30 ECTS credits) and of 15 weeks each so that students and staff can move around among universities for half an academic year at a time.

Modularisation **does not** require semesters!

Semesterisation **does not** require modules!

The law does not require all education to be organised into semesters.

However, it is now required to use learning outcomes and recommended that courses be structured into modules/units based on 5 credits and/or multiples of 5 credits.

6.2 Using Credits to Design Sizes of Modules

So, a 60 credit qualification might have 5 modules of 5 credits each, 2 modules of 10 credits each and 1 module of 15 credits.

Long, thin modules

Modules can be long and thin, spread over a full year, such as 'orchestral performance', or 'laboratory practice'. In long, thin modules, students learn incrementally and build up their skills in an integrated way.

'Fat' modules

It is normal that some modules will be large and 'fat'. For example, a thesis or research project usually requires significant time and learning effort. So, that time and effort is reflected in the number of credits allocated to the module.

'Building brick' modules

It is normal to design parts of an educational programme so that students build up their knowledge, skills and competences in a linear-progressive pattern. This applies to both theoretical and practical skills learning.

9. LOS should be **easy to assess** and **easy to grade**.
10. It should be clear if the LOS can be achieved through **RPL evidence**.

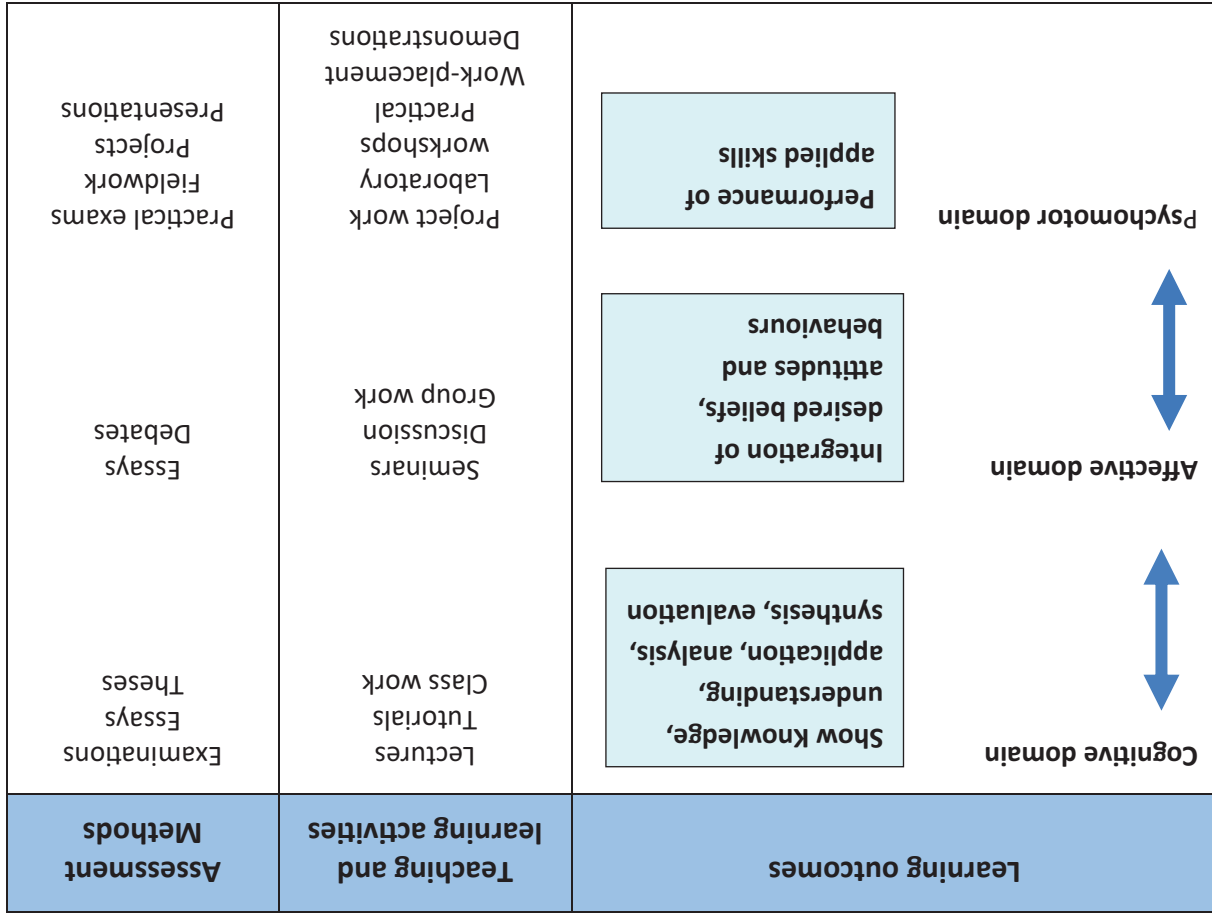
Use clear and simple words to describe LOS.

Useful documents:

1. *Practical advice for writing learning outcomes – Manual* (Bahtovska, 2011), VET Centre and British Council, 2016),
2. *Guidebook for describing the levels for VET qualifications* (Ministry of Education and Science, 2010).
3. *Learning outcomes approaches in VET curricula: a comparative analysis of nine European countries'* (Cedefop, 2010).

1. Give the Module a clear **TITLE** that is easy to understand
2. Check the NQF **level descriptors** for the level of the qualification
3. Check **Bloom's Taxonomy** of domains and levels.
4. Decide the size of the Module in **credits** (1 credit = about 25 hours of learning effort).
5. Decide on between 4 and 8 **learning outcomes** for the Module depending on the size of the module and the degree of difficulty and complexity.
6. Write each learning outcome starting with...**At the end of this module the learner is able to.**
7. Use very precise **verbs/action words** to finish the LO phrase. At the end of this module the learner should be able to:
  - demonstrate competence in operating a standard online hotel booking platform.
  - explain to others how to manage onward check-in of passenger luggage through three airports in succession
  - demonstrate and explain the features of an Apple iPad to potential customers.
8. LOs should be **achievable** by learners in the **time** allocated for the module.

5.5 10 Tips for Writing Learning Outcomes in Modules

The diagram below is a reminder to match teaching, learning and assessment to the type of learning expected.

- 6. **Valuing:** knowing one's own values, attaching value to external events or other people, understanding the values of others, debating, adapting, guiding, balancing, theorizing, tolerating
- 7. **Internalizing:** integrating learning into one's own value system and making judgements about it, acting ethically, exemplifying, influencing others, justifying one's opinions and actions, supporting, encouraging.

Receiving: accept, acknowledge, be aware, listen, notice, pay attention, tolerate

Responding to stimuli: agree, answer, assist, care, communicate, consent, conform, consent, contribute, cooperate, follow, obey, participate, read, respond, visit, volunteer,

Valuing: adopt, assume, behave, choose, commit, desire, exhibit, express, initiate, prefer, seek, show concern, show desire, use resources

Internalising: adapt, adjust, arrange, balance, classify, conceptualise, formulate, group, organise, rank, theorise, act, advocate, defend, exemplify, justify, maintain, serve, support

5.4 How to Match Learning Outcomes with the Educational Programme , Teaching, Learning and Assessment

Once the learning outcomes (LOs) for a programme or module have been agreed, the next step is to decide how best to cover those LOs in educational programme.

When educational programme has been aligned with the learning outcomes, the next step is to decide **how best to teach** the content.

At this time it is wise to plan what **learning activities** the learners will do as the content is being taught. The activities should be closely related to the expected learning outcomes, and should anticipate how learning will be assessed for each LO.

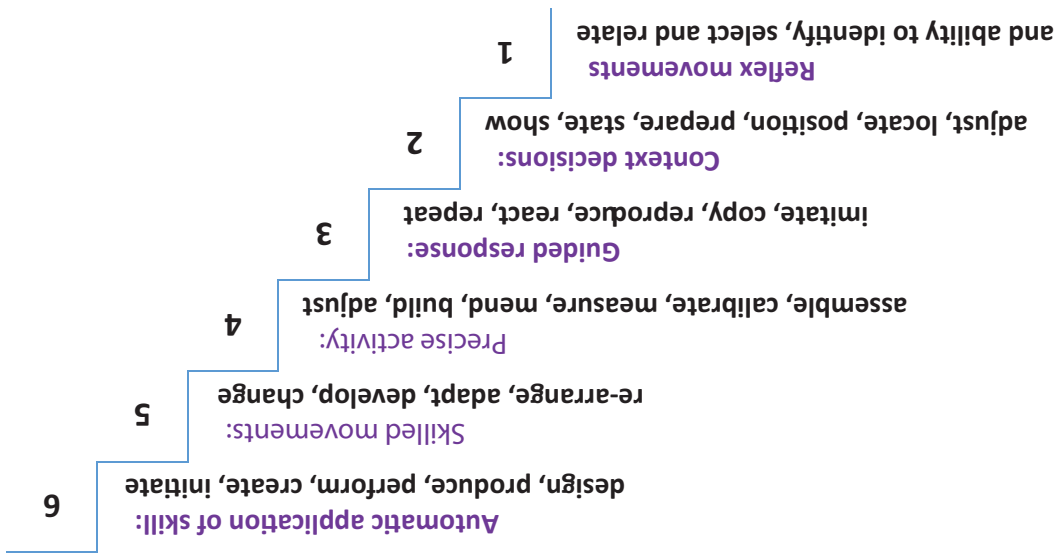
The final step is to **design assessments** can objectively measure how well each learner has achieved the intended LO standards for the module or course.

- 5. **Responding to stimuli:** agreeing, disagreeing, answering, assisting, caring, communicating, behaving in it, listening, noticing, paying attention, tolerating difference.
- 4. **Receiving:** noticing stimuli around us, being aware of the external world and how people are

The affective domain is concerned with **behaviours, attitudes, opinions, beliefs and values**. It is an important dimension of all human learning. It is also important in educational programme design and the selection of learning outcomes for different levels of learning. It is usual to identify five levels of learning in the affective domain, as follows:

THE AFFECTIVE DOMAIN

Show, demonstrate, perform, measure, cut, design, operate, display, cook, present, etc., depending on the field of learning

The psychomotor domain concerns actual activity which involved the use of both **brain and limbs**. It involves physical activity of different kinds. There are **levels of difficulty** in the psychomotor domain from simple to complex which indicate what a learner should be able to 'do', as follows:

THE PSYCHOMOTOR DOMAIN

Plan, interpret, critically appraise, reorganise, generate, modify, solve, propose, formulate, suggest, recommend

invent, to compose and to design.

1) Acquiring knowledge and remembering it:

The learner at this level will be expected to recall knowledge, list items learned, understand instructions and explain them back to the instructor.

Describe, define, identify, list, name, recognise, reproduce, state

2) Understanding knowledge/comprehension:

The learner will be expected to explain new knowledge, summarise new knowledge, paraphrase knowledge.

Articulate, distinguish, estimate, explain, generalise, infer, interpret, paraphrase, rewrite, summarise, translate, give examples of, express, illustrate, present, select

3) Applying new knowledge:

At this level the learner will be expected to organize information, generalise from sets of data, produce knowledge in different formats.

Apply, change, construct, demonstrate, modify, operate, predict, prepare, produce, show, solve, use, calculate, explain, illustrate, classify

4) Analysing new information:

At this level the learner should be able to classify sets of knowledge and data, rank data using criteria, infer conclusions from data, draw conclusions from sets of data.

Analyse, categorise, compare, contrast, differentiate, identify, illustrate, infer, outline, relate, select, separate, diagnose, experiment

5) Make critical judgements from data:

At this level the learner should be able to apply analytical frameworks to evaluate data, make judgements regarding the value of data, make recommendations based on data.

Appreciate, assess, compare, conclude, contrast, criticise, critique, describe, evaluate, explain, interpret, justify, summarise, support, determine, grade, rate

6) Create new knowledge:

At this level the learner should be able to create new knowledge and to defend its value, be able to

express each category.

The three domains of learning described by the education psychologist Benjamin Bloom are now frequently used when designing educational programmes using a learning outcomes design. The three domain are:

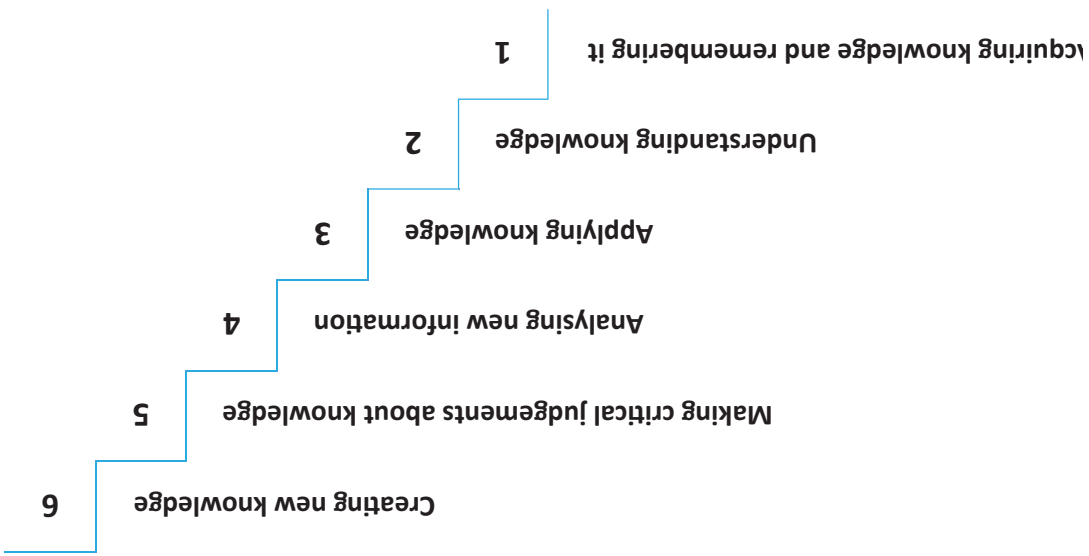
1. **The COGNITIVE Domain:** concerned mostly with mental activity such as acquiring knowledge, understanding new knowledge, solving problems, analysing situations, drawing conclusions.
2. **The PSYCHOMOTOR domain:** concerned with learning new practical skills, demonstrating skills and performing skills to sets of competence standards.
3. **The AFFECTIVE domain:** concerned with learning particular types of occupational and professional behaviours, acquiring particular attitudes and values related to occupations and professions, and being aware of ethical and legal aspects of work practice.

Each domain has levels of difficulty which are reflected in levels of educational programmes.

Below, each domain is further explained.

THE COGNITIVE DOMAIN

The cognitive domain has six broad levels of difficulty as illustrated in the diagram below.

So, we can make useful lists of words to describe learning outcomes for levels of the cognitive domain. Some examples are as follows:

5.3 How a Learning Outcomes Model Works for Qualifications Design

What are Learning Outcomes?

Programme learning outcomes are what a learner is expected to know, understand or be able to do on successful completion of the entire programme of study so as to achieve the qualification. Learning outcomes are defined with active verb in present tense (e.g. understands, demonstrates, knows, performs etc.).

Module, or Unit, learning outcomes is a statement of what the learner is expected to be able to do on successful completion of the module or unit in order to demonstrate their knowledge, understanding, skills and/or competences.

A set of Modules usually adds up to a whole qualification.

However, it is possible to achieve the learning outcomes for one module and have this recorded. The individual may choose to return later to gain more modules towards a qualification at a later time.

Occupational Standards and Learning Outcomes (LOs)

(National) Occupational Standards are a basis for designing a Standard of qualification. These standards will describe the types and levels of competences and learning outcomes required for most – but not all – VET qualifications, and other qualifications, in particular related to occupations into the future. They are revised from time to time as work-practices, labour-market needs and qualifications change.

Below is an introduction to the concept of learning outcomes together with guidelines for writing educational programmes using LOs.

Why use Learning Outcomes?

It is now usual around the world to use a learning outcomes model of designing educational programmes. NQF level descriptors use learning outcomes to describe the required type of learning required for each qualification.

It is also usual to separate out knowledge from applied skills/competences and from attitudes and behaviours when describing learning outcomes and when writing level descriptors for qualifications frameworks.

A popular way of doing this is to use **Bloom's taxonomy of learning domains**.

Bloom distinguished among learning in the **cognitive domain** (Brainwork), the **psychomotor domain** (applied skills and performance) and the **affective domain** (opinions, attitudes and behaviours).

Bloom's three domains are illustrated below, showing increasing levels of difficulty.

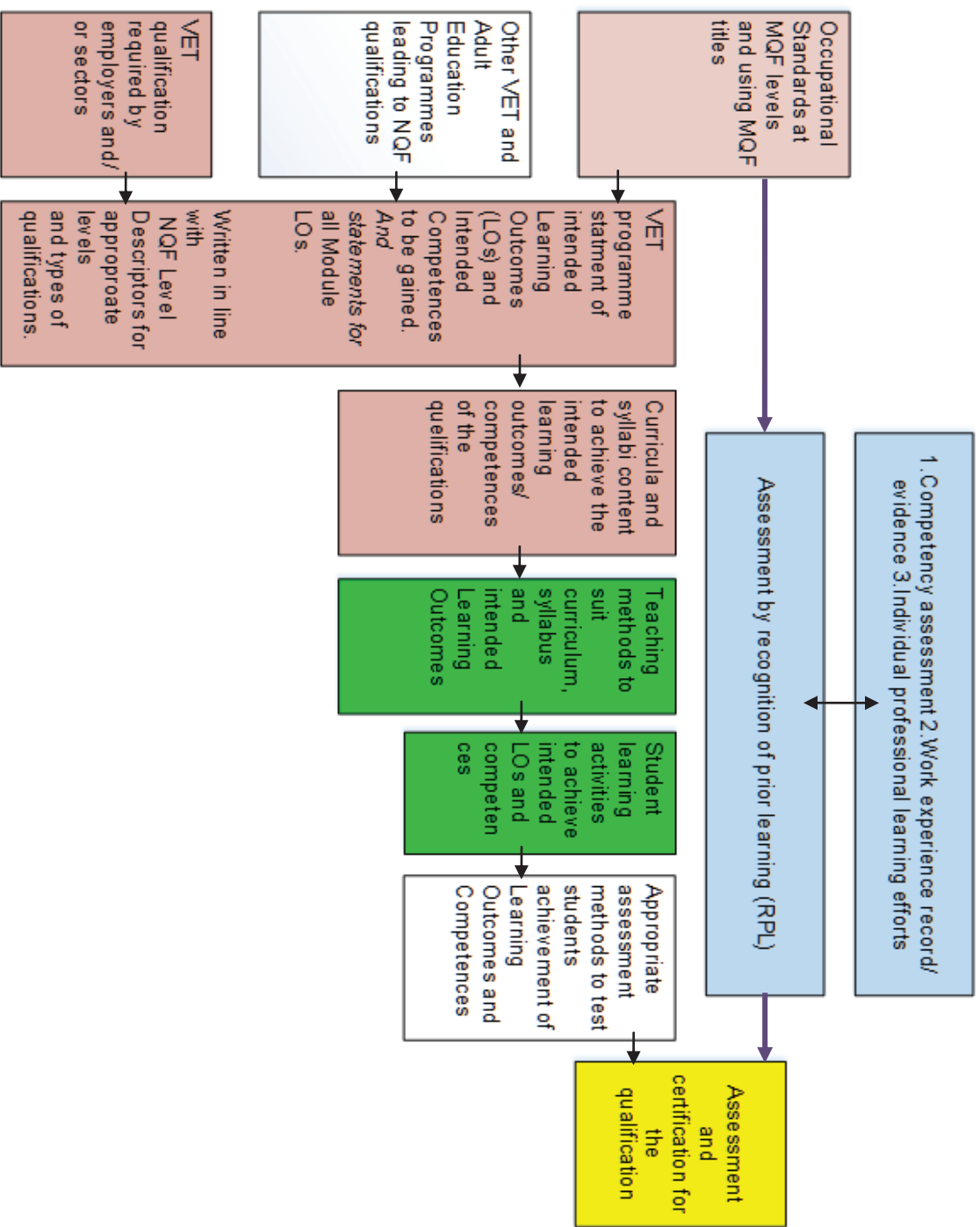
Knowledge, Skills, Attitudes and Values

When an educational programme, syllabus and assessments are being designed it is usual to think about the types of learning outcomes a learner is expected to achieve, in line with the level descriptors of the NQF.

Learning outcomes will involve knowledge, understanding, skills, competences, attitudes and values. It is now common to separate learning outcomes into three categories and to use learning terms to

Figure 5.1 Qualifications (educational programme) Design in line with NQF Structure, Award Types, Level Descriptors and Assessment Models

5.2 Designing a VET or Adult Education Qualification (educational programme) to NQF Standards

For the purpose of this part of the Manual, an educational programme is defined as follows:

Educational programme is a document which specifies the purpose/aims, learning outcomes/competences, syllabus content, learning and teaching approaches (pedagogies), and assessment methods for a programme of learning in education and training. Educational programme is a set of documents, teaching plan and programme and examination programme.

So, when designing a VET, post-secondary, or Adult Education qualification (educational programme) there should be a logical alignment across 12 steps.

- Step 1:** Give the qualification a working name
- Step 2:** Name the level of the qualification as listed in the NQF Law on the NQF.
- Step 3:** If the qualification is related to a national standard, say which standard.
- Step 4:** Say why the new qualification is needed at this time.
- Step 5:** List what the 'successful graduate' should know, understand and be able to do when they have achieved the qualification (Graduate profile)
- Step 6:** List the intended learning outcomes that the learner should have achieved at the end of their learning. These are the overall programme learning outcomes and they can be stated in broad terms.
- Step 7:** Then list the modules/units of the programme give detailed learning outcomes. The module set of learning outcomes should add up to the entire programme learning outcomes expected for the qualification.
- Step 8:** Write the syllabus content to match the intended learning outcomes
- Step 9:** Decide the best ways to teach the syllabus to cover the intended learning outcomes
- Step 10:** Decide how the students will learn: laboratories, lectures, projects, essays etc.
- Step 11:** Decide how the module learning outcomes will be assessed
- Step 12:** Agree the assessment criteria to mark the assessments and to award grades.

At the early educational programme design stage it is useful to decide how the learning outcomes will be assessed using recognition of prior learning (RPL).

- Assessment through RPL should normally – but not always - include the following 3 elements:
- 1. A (practical) assessment of competences as outlined in the learning outcomes
  - 2. Evidence of the applicant's work experience record
  - 3. Evidence of the applicant's learning whether formal, non-formal or informal.

These points are illustrated in the diagram below.

Knowledge

Demonstrates knowledge and understanding in the field of study or work that is built upon general secondary education supported with professional literature.

Possesses specialist theoretical and professional knowledge and understanding of certain basic theories from the narrow scientific and professional area.

Possesses limited knowledge of contemporary developments in the area of work or study which provides support to the field of work or profession, possibly for personal development and a basis for further studies for completion of the first cycle of higher education.

Skills

Applies skills that are based on understanding of theoretical principles and their application in solving problems and in the execution of complex and specific tasks in the field of work and study, with selection and use of relevant data, methods, procedures, techniques, instruments, devices, tools and materials.

Possesses skills to study in order to be able to undertake further studies with a certain degree of independence.

Possesses ability to communicate and discuss with target groups from the narrow profession or the area of study, with colleagues, superiors and clients.

Competences

Has a higher level of personal and professional responsibility, and ability to evaluate the own work and the work of the group based upon criteria in the field of work.

Capability to transfer knowledge to others, to organize, communicate and to control the own work and the work of others.

Takes responsibility for the own results, but also shares responsibility for the activities, results and the work of others in the group.

Table 5.1 — Number of credits acquired from the levels and sub-levels in the NQF and comparability with the levels of the EQF

NQF level	Sub-level	General education	Formal vocational education and training	Non-formal education and training	Higher education EQF Level
II/2		Vocational education for professions (lasting up to 2 years) (from 60 to 120 credits)	Informal education for acquiring a qualification or part of a qualification (level of complexity – I and II, in accordance with the standards of profession)	Functional literacy and numeric skills	1

Source: Law on NQF (2013), article 10.

Level descriptors give details of the following three areas:

- i. **Knowledge and understanding:** both theoretical and/or factual and the application of that knowledge.

- ii. **Skills:** including both cognitive (thinking skills) and practical. Skills include cognitive skills (involving the use of logical, intuitive and creative thinking) and practical skills (involving manual dexterity and the use of methods, materials, tools and instruments).

- iii. **Competences:** the ability to do things to standard, or the application of a skill in an occupational or professional context, including responsibility and independence.

Level descriptors give details of the type of knowledge and understanding, skills and competencies expected of the 'graduate' of a learning programme at a specific level.

They can also be used to describe the level of **Modules** or Units of programmes.

Level descriptors are also used to assess a person's learning from experience, from work, from in-service training, and from non-formal learning through the process we describe as **recognition of prior learning (RPL) or recognition of non-formal and informal learning (RNFIL)**.

The full set of level descriptors for the NQF are in Part 1 of this Manual.

If we look at level descriptors for Level VB/SB and Level VA/5A below we can appreciate how these levels of qualification can be available across VET, Adult Education, post-secondary education and higher education.

Table 5.1 — Number of credits acquired from the levels and sub-levels in the NQF and comparability with the levels of the EQF

EQF Level	Higher education	Non-formal education and training	Formal vocational education and training	General education	Sub-level	NQF level
7	Master of Science academic studies (from 60 to 120 credits)				VII A	VII/7
	Specialist studies (60 credits)				VII B	
6	University studies (240 credits)				VI A	VI/6
	Vocational/professional studies (240 credits)				VI B	
5	Vocational studies (from 60 to 120 credits)				VA	V/5
	Short vocational study programmes within the first cycle				VB	
5	Post-secondary school education (from 60 to 120 credits)	Post-secondary school education (specialist education and craftsman exam)	Post-secondary school education (specialist education and craftsman exam)			IV/4
		Informal education for acquiring a qualification or part of a qualification (level of complexity – IV, in accordance with the standards of profession)	Four-year technical education (240 credits)	Secondary school education (240 credits)		
3		Informal education for acquiring a qualification or part of a qualification (level of complexity – III, in accordance with the standards of profession)	Vocational education for professions (lasting 3 years) (180 credits)			III/3

Part 5 — Using Learning Outcomes in a New Qualification: a Basic Introduction

This part of the MANUAL is intended to assist qualifications designers to use Learning Outcomes in new qualifications. There are 4 sections as follows:

- 5.1 — The NQF levels and level descriptors explained
- 5.2 — Designing a VET or Adult Education qualification to NQA standards
- 5.3 — How a learning outcomes model works for qualifications design
- 5.4 — How to match learning outcomes with syllabus/programme content, teaching, learning and assessment

Several Guides are being prepared to help VET and Adult Education providers, and other stakeholders, to better understand and to implement the changes required by the introduction of the NQF and the introduction of a learning outcomes approach to qualifications design. Universities have also developed a guide for using learning outcomes in higher education (Ministry of Education and Science, VET Centre and British Council, 2016; Bahtovska, 2011; Cedefop, 2010; European Union, 2011).

The TVET/VET qualifications system is being reformed and new national occupational skill standards are now available to match the changes in the world of work. TVET/VET training providers who deliver programmes related to the new occupational standards will be obliged in the future to write their educational programmes in line with these new standards. Adult Education providers will also write their new qualifications according to the EQF recommendations.

VET and Adult Education providers will also be obliged to write qualifications at the appropriate level of the NQF taking account of the descriptors for each level of the framework.

5.1 NQF Levels and Level Descriptors

The NQF has 8 levels and 6 sub-levels with associated level descriptors.

All learning outcomes should take account of the levels of qualifications on the Framework so that there is a common understanding among stakeholder, learners and users of qualifications.

Table 5.1 — Number of credits acquired from the levels and sub-levels in the NQF and comparability with the levels of the EQF

NQF level	Sub-level	General education	Formal vocational education and training	Non-formal education and training	Higher education	EQF Level
VIII / 8					Doctorate studies	8

The universities and the higher educational schools can development and organise different programmes for vocational and professional development having in mind the lifelong learning concept . These programmes are organised for development, deepening and updating , professionalising the knowledge after acquiring a higher education qualification. This is not a study programme according to the Law on HE. The programmes for professional and vocational development are developed by the higher education institutions and are designed by using learning outcomes. The programme is based on the Standard of Qualification approved by the Sectoral qualification council. The qualification is acquired by successfully completed and fulfilling the responsibilities for the programme for professional and vocational development, approved by the National Qualification Board. After completing the programme, the graduate receives Certificate which is issued by the University or the higher education institution.

4.2.7 Developing qualifications for professional development

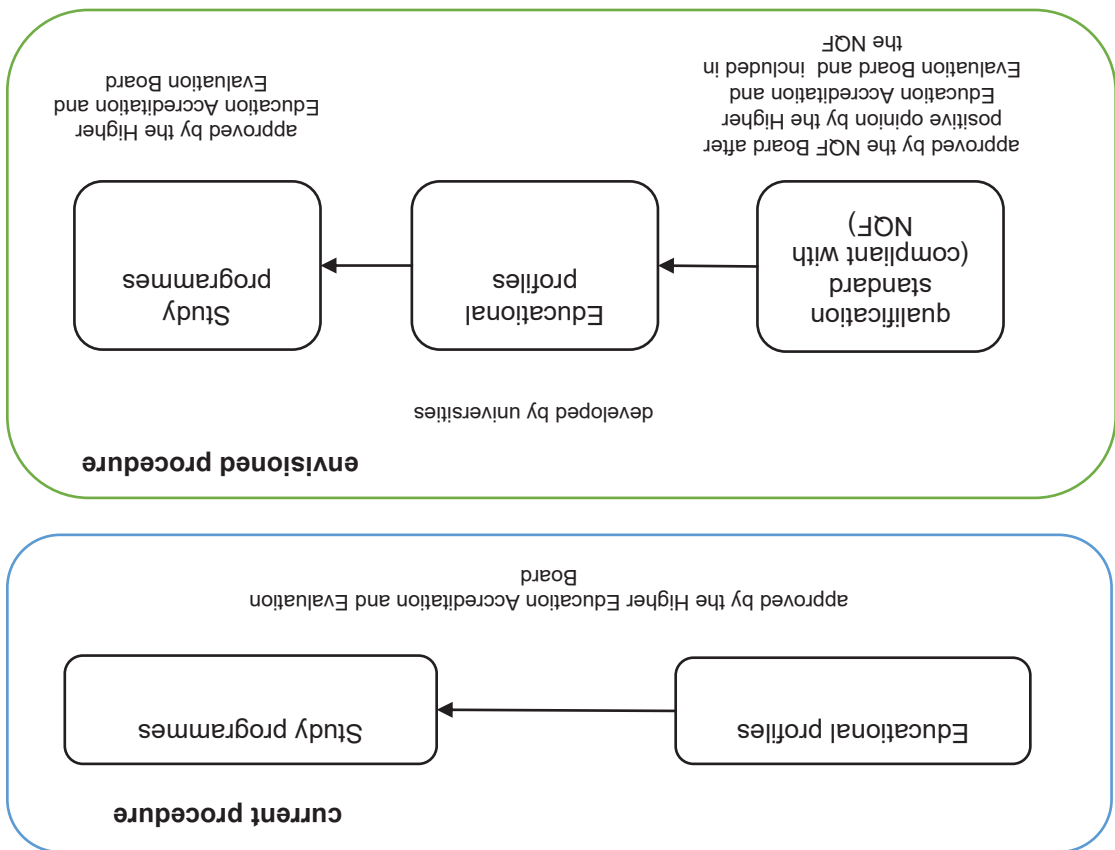

Figure 4.11 — Model of higher education qualifications

4.2.6 Developing Higher Education Qualifications

Since 2003 the country is a full member the Bologna Process and European Higher Education Area. Therefore, “This includes implementation of learning outcomes, more relevance and better integration with labour market, involvement of relevant stakeholders, implementation of ECTS credits and transparent quality assurance mechanisms” (Dželalića, Poczmańska and Sitek, 2016, p. 38). There are four stages of higher education:

- short cycle studies,
- first cycle studies,
- second cycle studies,
- third cycle studies.

Table 4.1 presents those types, with the names of diplomas that are awarded to graduates and a relevant level of National Qualifications Framework.

Table 4.1 – Qualification in the higher education

Cycle	Type of studies	ECTS credits	Title of public document	Title	Level of the qualification in the NQF
First cycle studies	Short cycle studies	60-120 (on level VA)	Certificate		VA
	Academic studies	180-240	Diploma in the specific area	baccalaureate	VIA
	Professional studies	180-240		baccalaureate	VIB
Second cycle studies	Academic studies	60-120	Master degree diploma	Master	VIIA
	Professional studies	60-120	Specialist diploma	Specialist	VIIIB
Third cycle studies	Doctoral studies	at least 180	Diploma	Doctor of science/ doctor of art	VIII

Study programmes are developed by appropriate higher education institutions and written in terms of learning outcomes. Key institution in higher education is Higher Education Accreditation and Evaluation Board that is responsible for revision of teaching programmes and accreditation of higher education institutions. The Board reflects opinions of all stakeholders of higher education, in particular the participation of employers aims at ensuring, that study programmes will be relevant to labour market needs.

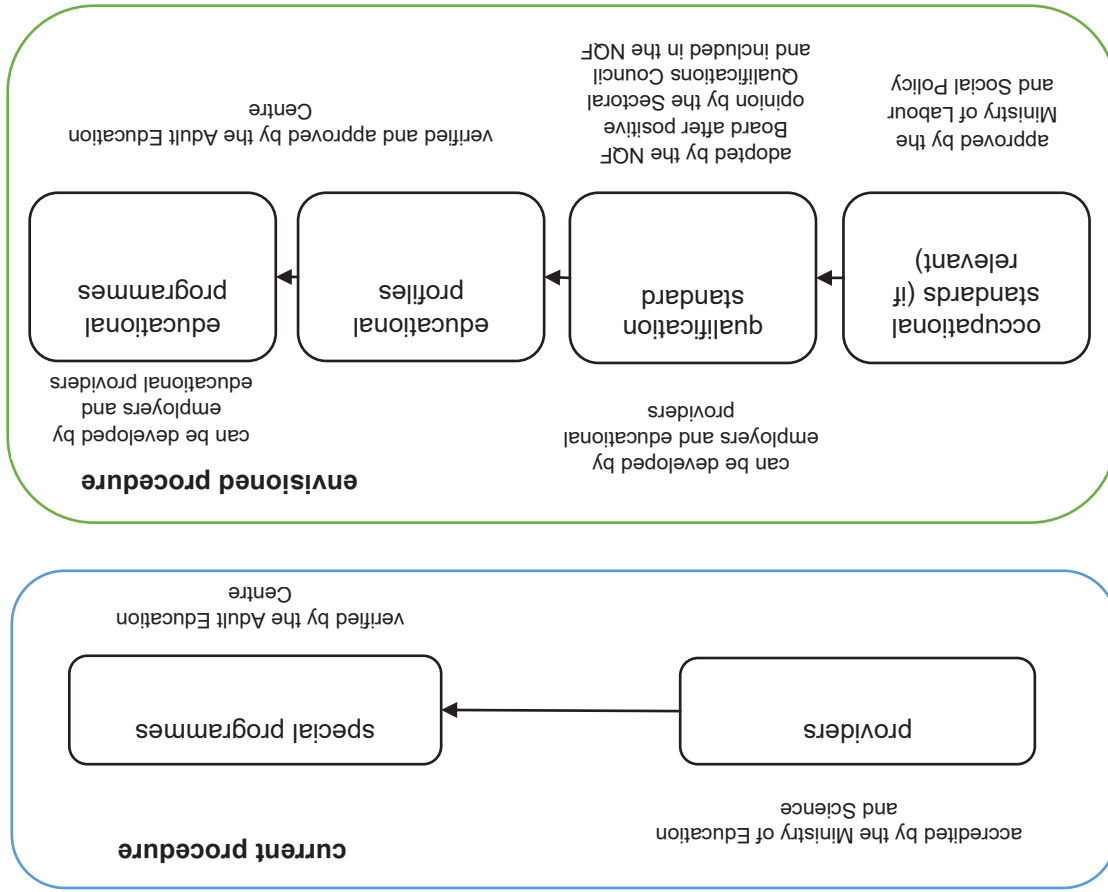

4.2.5 Developing Adult Education Qualifications

Qualifications in adult education are awarded on the basis of the *Law on Adult Education*¹³ and several other documents. Figure 4.10 shows the procedure of developing adult education qualifications. There are two major types of adult education programmes: the ones based on labour market needs and therefore on occupational standard and the ones aiming at delivering specific, usually soft skills, without direct link to the labour market needs.

The adult education qualifications are usually developed by accredited educational providers, but can also be organized by employers as special programmes and programmes for specific skills. And in the preparation of the programmes the NQF and EQF recommendations have to be taken into consideration.

Figure. 4.10 Model of developing adult education qualifications

Required content of adult education programmes is defined in the Law on Adult Education (art. 19). Special programmes are needed to written in terms of learning outcomes, and on the basis of previously prepared Standard of qualification.

It is foreseen that both crafts and specialist qualifications should be based on occupational standards.

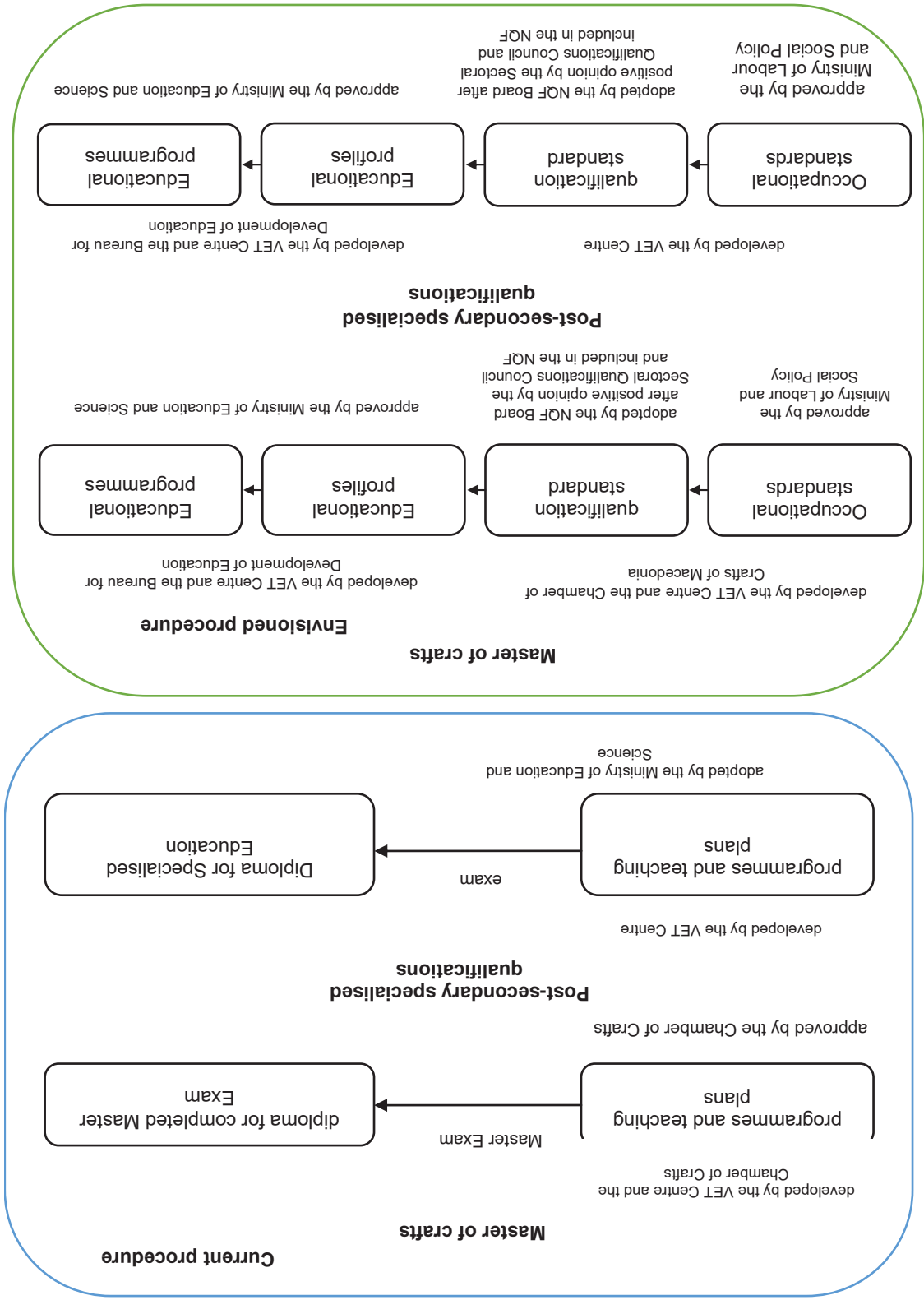

Figure 4.9 — Model of developing post-secondary qualifications

4.2.4 Developing Post-Secondary Qualifications

Level VB of National Qualifications Framework is devoted to qualifications that are awarded in post-secondary non-tertiary education. This is a specialist level of education that deepens and broadens competences obtained during secondary education. It is considered as one of types of vocational education. Qualifications attained in post-secondary education are awarded mainly on the basis of the *Law on Vocational Education and Training*.

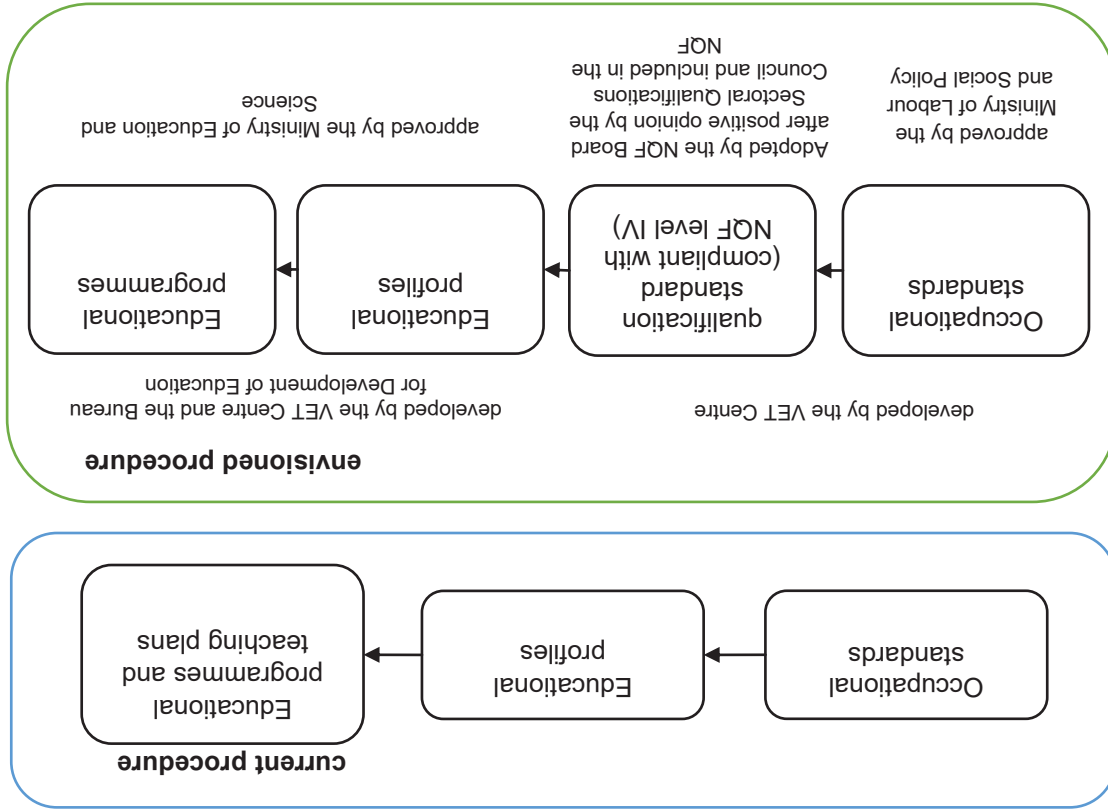
There are two main types of qualifications in post-secondary education:

- Master of Crafts qualifications,
- qualifications awarded on the basis of specialised programmes.

Master of Crafts qualifications are awarded by the Chamber of Crafts, while specialised programmes are provided by various institutions.

At the moment, 4-year VET is in the process of being reformed. It takes place within the framework of the project “Skills Development and Innovation Support”;¹²

Figure 4.8 – Model of developing 3- or 4-year VET qualifications

Currently in 4-year TVET the following documents are relevant:

- occupational standards (*standard za struku*) – they were created for 14 sectors to link them with educational profiles
- teaching plans (*nastavni plan*) (tables with courses and number of hours, including both compulsory and elected ones)
- standard for student achievements (for assessment for each subject) (*standard na postignia*). They do not use learning outcomes.
- examination programs are additional documents for subjects that are available within the final exam for the completion of secondary education. They do not use learning outcomes (Dželalija, Poczmańska and Sitek, 2016, p. 29).

Assigning NQF levels to qualifications in 4-year VET has been described in detail in the *Guidebook for describing the levels for VET qualifications* (Ministry of Education and Science, VET Centre and British Council, 2016, pp. 20-37).

12 See more about the project: <http://www.worldbank.org/projects/P128378/skills-development-innovation?lang=en&tab=documents&subTab=projectDocuments>.

The most popular type of vocational education is 4-year technical vocational education (TVET), a form of secondary education. This type of education merges vocational part (as in 3-years VET) with general part. Therefore, graduates have the option to receive two different final diplomas: the Diploma for State Matura (*Diploma za drzavna matura*) – if they plan to continue their education and Diploma for Final Exam (*Diploma za završen ispit*) if they plan to enter the labour market. (please note: they cannot obtain two diplomas but one excludes the other).

4.2.3 Developing 4-year TVET Qualifications

according to Law on VET there are 2-year VET programmes (vocational training). They will follow same rules and procedures as a 3-Year VET qualifications. 3-year VET is currently under the procedure of deep reforms. Finally, it is foreseen, that all the new qualifications will be adjusted to basic needs of NQF, in particular, they are all being described in terms of learning outcomes. The model of developing qualifications standards of 3-year VET in terms of institutional and/or organisational procedures is foreseen to be the same as in case 4-year TVET.

Qualifications of 3-Year VET are awarded to graduates of vocational secondary schools, who passed the final (theoretical and practical) exam and received Diploma for Final Exam (*Diploma za završen ispit*). These qualifications have pure vocational and occupational goal.

4.2.2 Developing 3-Year VET Qualifications

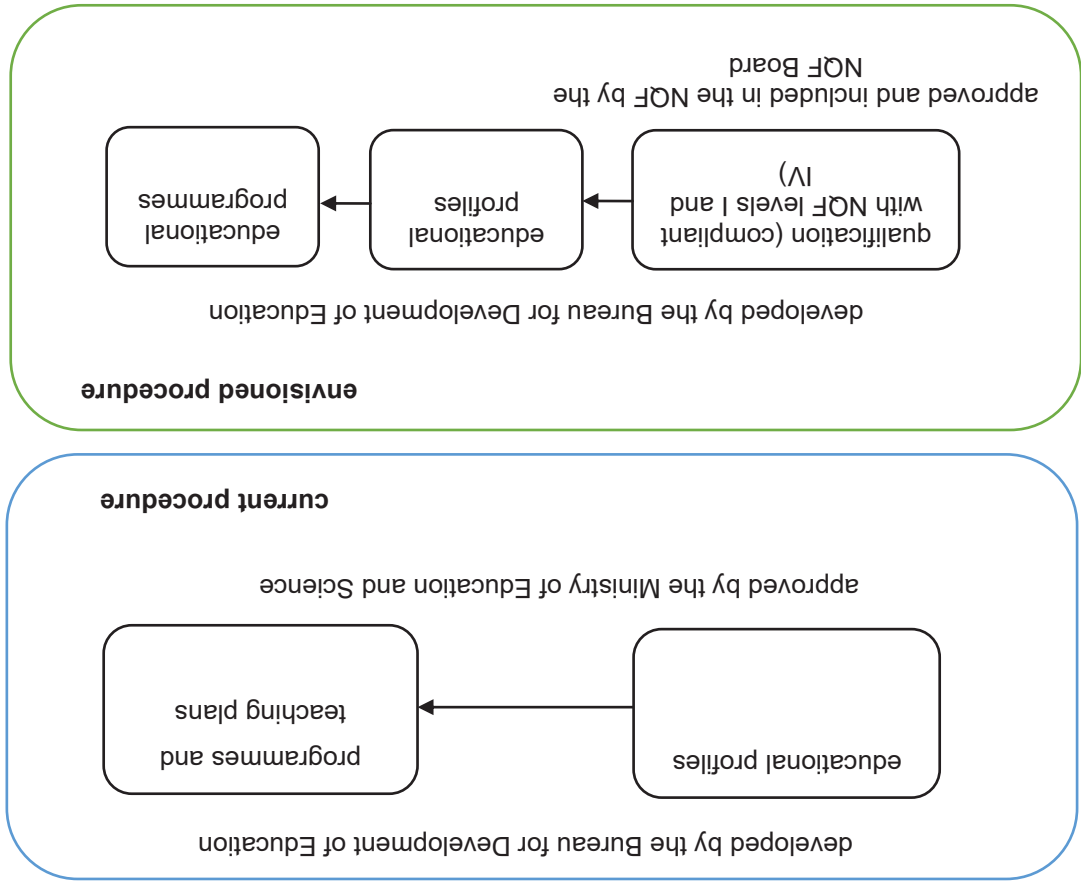
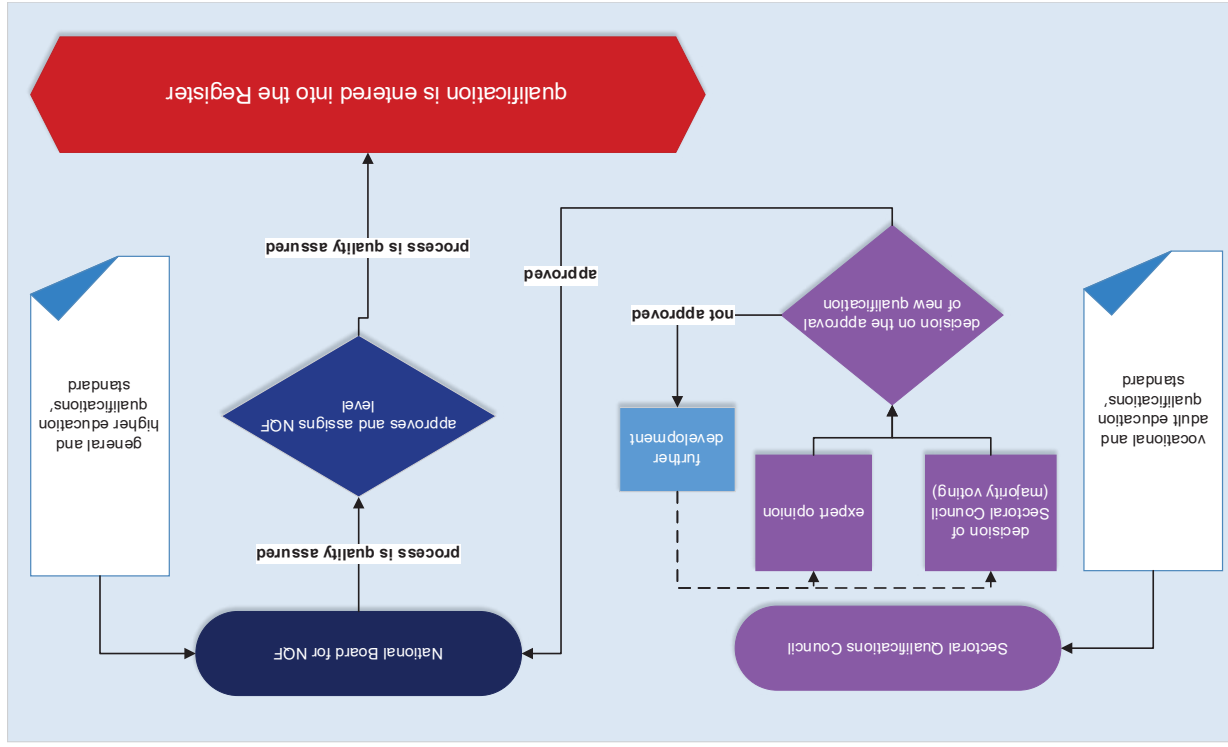

Figure 4.7 — Model of developing primary and general secondary education qualifications

Figure 4.6 — Approving the Qualification Standard

Phase 5 – Revision of the Qualification standard
 Each qualification standard needs to be revised every 4 years.

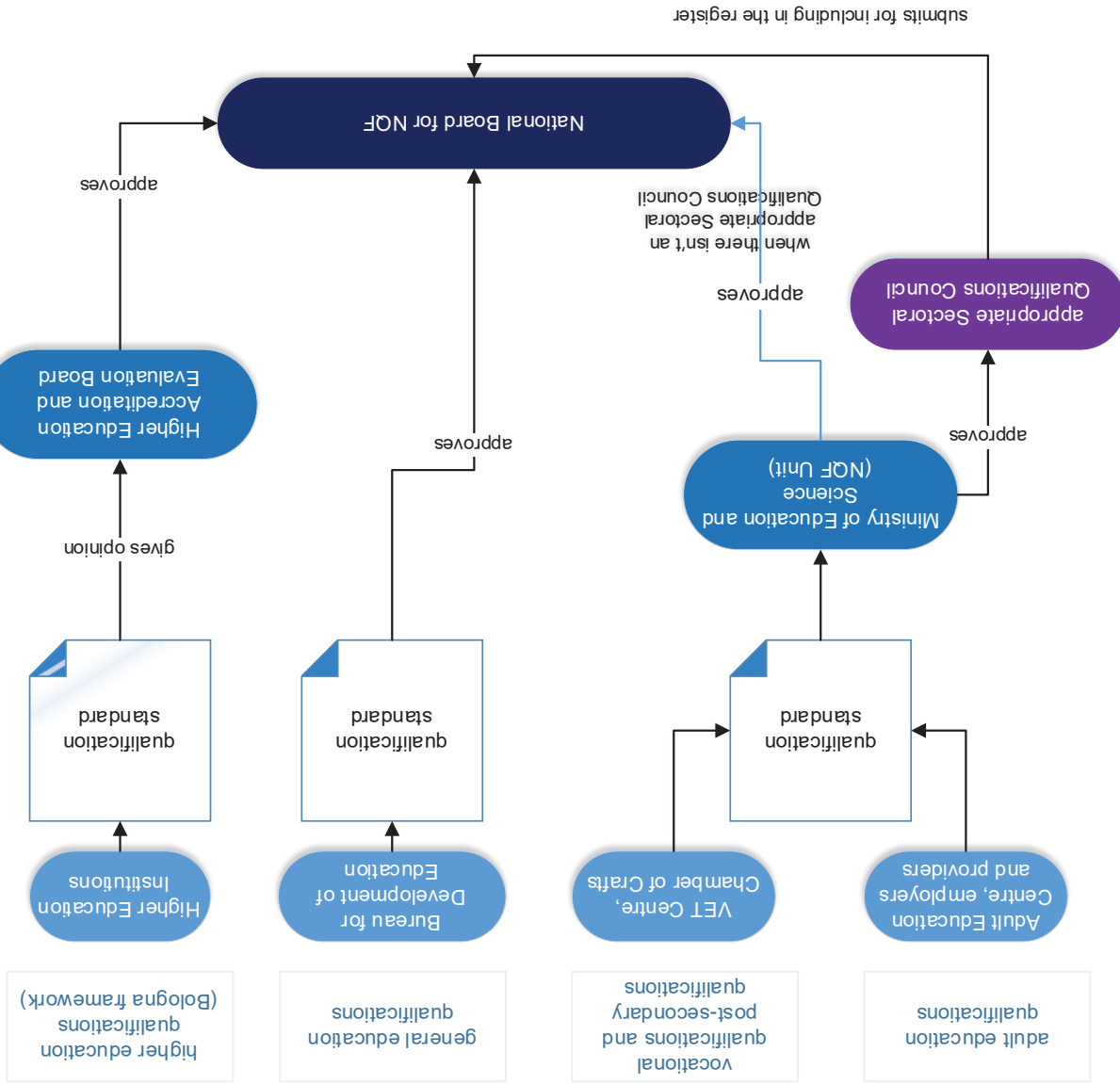
4.2 Developing new qualifications in different types of education

4.2.1 Developing Qualifications in General Education

Qualifications in general education are awarded on the basis of the *Law on Primary Education*¹⁰ and the *Law on Secondary Education*¹¹. There are two main stages of general education: 9-year primary education, compulsory for all the students and 4-year general secondary education (gymnasium education) for those, who do not participate in vocational secondary education. Those two main types are the subject of adapting existing qualifications.

10 Official Gazette of the Republic of Macedonia, n. 103/2008, with later amendments.
 11 Official Gazette of the Republic of Macedonia, n. 44/1995, with later amendments.

Figure 4.5—Processing the Qualifications standard

Phase 4 – Approving the Qualification Standard

In phase 4 the Sectoral Qualifications Council after its positive opinion sends the qualification standard to the National Board, and this results in the National Board's decision of approving the qualification standard and assigning it an NQF level. The new qualification is entered into the Register.

Newly designed proposal for qualification standard (aside from those in general and higher education) is sent to the Sectoral Qualification Council through the NQF Unit. The Council decides to accept, deny or ask for amendments of the standard. It is also foreseen by the law that in case of any disputes, the mediation body would be a National Board for NQF. The NQF Board to act as the accepting institution of qualification standards for general education and higher education.

Phase 3 – Processing the Qualifications standard

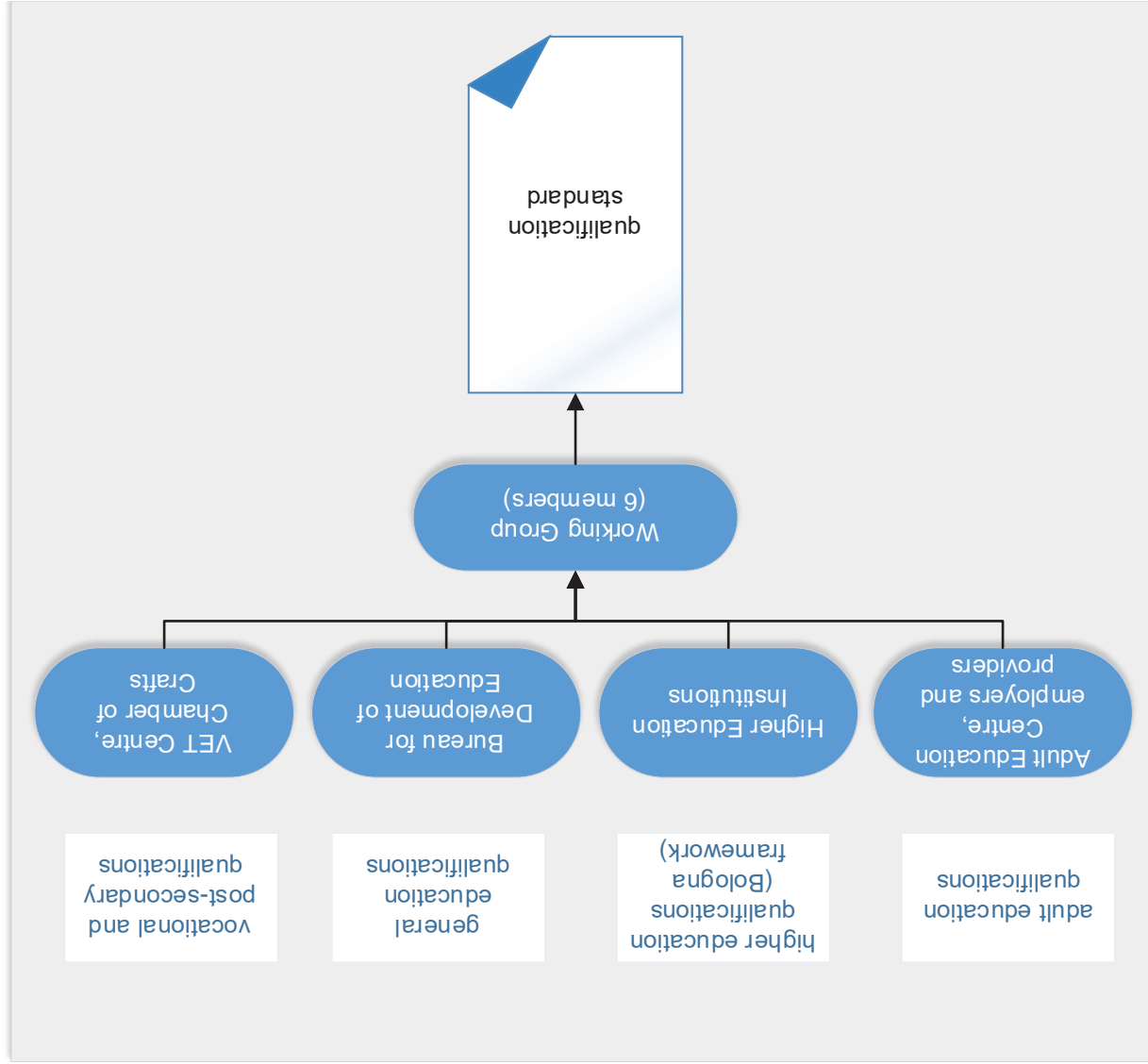
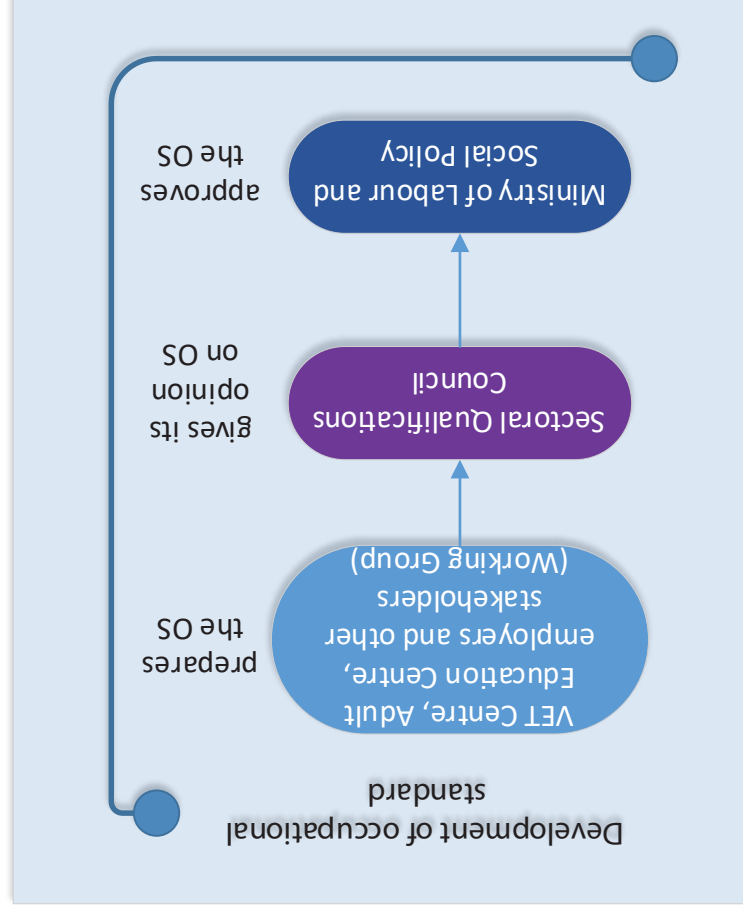

Figure 4.4 — Developing a Qualification Standard

Process of development of occupational standards is shown on Figure 4.3.

Figure 4.3—Development of occupational standards

Source: Ministry of Education and Science and British Council, 2015b.

Phase 2 – Qualification Standard Development

Phase 2 focuses on a preparation of the qualifications standard and therefore it is the most important phase of all the process. In this phase a working group for developing the qualification standard is set. The working group consists of representatives from the VET Centre, Adult Education Centre or Bureau for Development of Education (based on article 6 of the Law on NQF) and the working group also includes representatives from the employers. The elements required at this stage should be in accordance with the Law on NQF. Once the qualification standard is developed, the VET Centre, the legal entity proposing the standard, via the NQF Department in the Ministry of Education, sends it to the Sectoral Qualifications Council for review.

The Template of a standard of occupation was developed and adopted with Decision No. 12-4641/1 from 04.04.2017 and also new the Methodology for development of occupations.⁹

The **second stage** is development / describing the Standard of occupation.

The **first stage**, the designer of the occupational standard has to analyse the occupation for which the standard is being prepared. This consists of analysis of the occupation and a functional analysis – it is a method of describing what people do at work, i.e. the key functions of the occupation. The functional analysis focuses on what is the function or the activities that a person is expected to perform at work, and not on the tasks he/she has to perform.

- The preparation of the Occupational standards is a process that develops into two stages:

The Methodology for development of new occupational standards usually reflects the labour market needs through inclusion of the employers.

The Qualification standard for primary, general secondary and higher education are not developed on the bases of occupational standard.

Labour market needs are usually reflected in occupational standards. New qualifications standards can be based on either new or existing occupational standards. VET and adult education qualification standards must be based to the existing occupational standard. In practice, qualification standards usually refer to one occupational standard, but may also refer to two or more occupational standards.

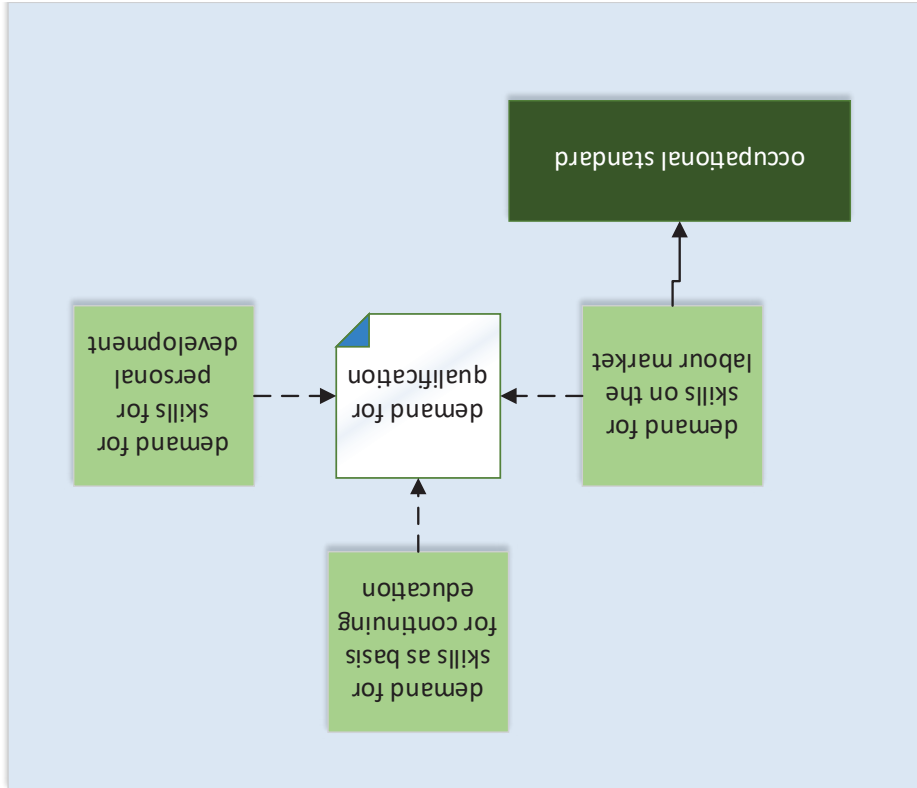

Figure 4.2 —Basis for the qualification standard development

Figure 4.1 summarizes 5 phases of developing qualifications standards.

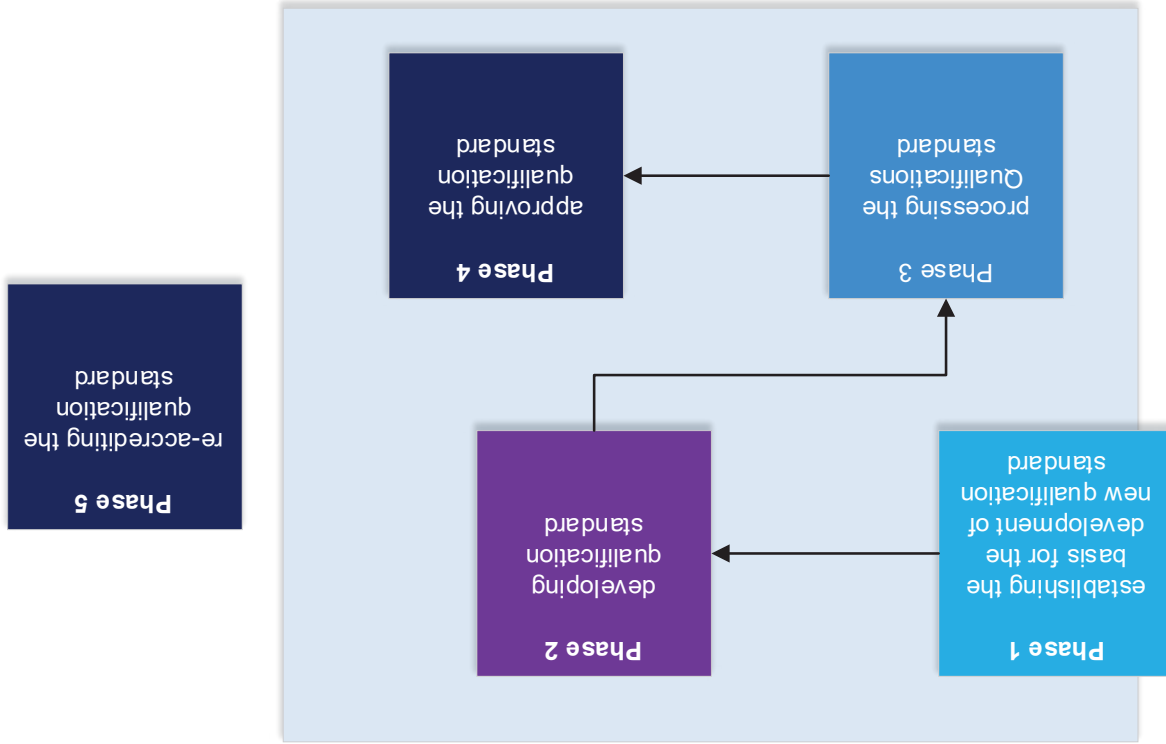

Figure 4.1 — Five phases of developing qualification standard

Development of a qualification standard is a complex process based on cooperation between various stakeholders. The working group that develops the final description of the qualification standard can include following stakeholders: the representatives of policy institutions relevant for given type of qualification (VET Centre, Adult Education Centre and Bureau for Development of Education etc.), employers, providers of education and training.

Phase 1 – Basis for New Qualification Standard Development

Labour market needs are the key context in developing qualifications standards. They are directly linked with all types of vocational education (2-, 3-, 4-year school VET qualifications, post-secondary qualifications, adult education qualifications). Other factors that may serve as a basis for development of a new qualification standard are: context of further learning (in particular, lifelong learning), development of “soft skills” or socio-economic context, particularly important in context of qualifications addressed to disadvantaged learners.

The brief idea of phase 1 of development of qualification standard is shown on Figure 4.2.

Part 4 — Developing New Qualification Standards

In this part of the Manual, the process of developing qualifications is described, emphasising the tasks and responsibilities of specific institutions at each stage of the process. Sections of the Manual relate to specific tasks in the procedure are referred to. You can find more detailed information in the Repository of documents linked from the end of the Manual.

Part 4 starts with a description of the 5 stages for developing a qualification.

Then there are summaries of how qualifications are developed in 6 educational sectors: school, VET, TEVET, post-secondary, adult education, and higher education.

4.1 The Stages of Developing a New Qualification Standard

The process of developing qualification is governed by the *Law on National Qualifications Framework* (NQF). Recommendations and draft legal acts to update existing legislation were prepared which give directions for the stages of developing new qualification standards.

One of the most important features of NQF is its openness to all types of qualifications, on all levels of education: general education, vocational education (3- or 4-year), post-secondary education, higher education and adult education.

It was shown elsewhere in the Manual, that general rules of developing qualifications standards in NQF are the same for all above mentioned types of education. However, that does not mean, that all types will be unified or equalized. The NQF is a flexible and adaptable tool and it does respect traditional differences between them, in particular those linked to institutional aspects of developing qualifications. Apart from the procedures for developing new qualification standards, this part provides a brief overview of main features of different education levels and aims at signalling how the approaches to developing qualifications standards may differ.

It is also to be noted, that most of procedures regarding development of qualifications standards, described in BC law and strategic documents assumes the active and important role of Sectoral Qualifications Councils.

Table 3.2 Writing guidance for new qualification standard template

Type of public document (diploma/certificate)	What will be the name of a qualifications document: diploma, certificate etc.
Institution issuing the public document	Primary school, secondary school, high education institution, education provider, adult education provider
Mobility	What are the opportunities for a person, who obtain this qualification, in terms of further education or employment opportunities. E.g. for Matura exam opens access to post-secondary or higher education.
Date of adoption of Qualification Standard	Filled by an institution that approves the standard.
Date of revision	The date, when the qualifications standard should be revised.

More information on **learning outcomes** and how to write them can be found, among others, in:

- Part 5 of this Manual,
- *EQF Referencing Report of the Macedonian Qualifications Framework and Self-Certification to the QF-EHEA* (Ministry of Education and Science, 2016, pp. 78-79),
- Chapters 2 and 3 of the *Practical advice for writing learning outcomes - Manual* (Bahtovska, 2011),
- *Guidebook for describing the levels for VET qualifications* (Ministry of Education and Science, VET Centre and British Council, 2016, pp. 23-25),
- *Qualifications Development Procedure* (Ministry of Education and Science and British Council, 2015b, p. 4).

Table 3.2 Writing guidance for new qualification standard template

Learning outcomes	This the most important part of a template and main focus should be put on it. Learning outcomes should met following assumptions: • set out what a student is expected to know, understand or be able to do as the result of a process of learning • are clear and expressed in language that is understandable by the students for whom the module is intended and all other stakeholders • are capable of being assessed and, in conjunction with the assessment criteria related to that outcome, set a clear assessment standard for the module. It is important that learning outcomes are written in clear and simple language. Even a non-expert should understand from the wording what trainees are being asked to do. Learning outcomes should state clearly the skills, knowledge and competence that must be demonstrated by students. There should be a clear link between different learning outcomes in the same module or module specification; and there should be a clear link between the learning outcomes and the title of the module or module and qualification.
Assessment and criteria for assessment of learning outcomes	Qualifications and modules must stipulate relevant and measurable assessment criteria. The assessment criteria are statements of what the candidates are expected to do to demonstrate they have achieved the corresponding learning outcomes. The assessment criteria of a module should specify the standard a student is expected to meet to demonstrate that a learning outcome, or set of learning outcomes, has been achieved. The criteria should be written in a manner that offers the opportunity for the quality assured conformation of the achievements of the candidates, minimising the potential for subjectivity and arbitrariness. The assessment criteria must: • be a check of knowledge, skills and competences; • be consistent with the types of assessment instruments acceptable for that qualification; • specify the standard a learner is expected to meet to demonstrate that the learning outcomes of that module have been achieved • relate to an individual learning outcome in language consistent with it • be sufficiently detailed to support reliable, valid and consistent judgements that a learning outcome has been achieved The learning outcomes and assessment criteria should clearly articulate the learning achievement for which the credit will be awarded at the level assigned to the module.

Table 3.2 Writing guidance for new qualification standard template

The summary of a qualification. The description of the qualification should be clear and precise, provides information on the qualification content and its structure based on its learning outcomes. The description of the qualification represents an overview of the levels of knowledge, skills and competences acquired by the candidate.	Description of qualification with justification
This section should include the key competences that relate to the completion of a whole qualification or partial qualification. They should be listed in a way that is understood by the industry. Key competences should be the set of competences required to satisfy the personal, social and professional needs of the individual in the process of lifelong learning in this qualification or module. The key competences described should be the combination of knowledge, skills and attitudes appropriate to the occupational context. As regards the qualifications, they should be related to the added value of the learning outcomes in terms of flexibility and adaptability, satisfaction and motivation.	Key competences
Number of credits required to obtain a qualification. In case of general it'd be MCSGE credit points, in case of VET qualifications ECVET and for higher education ECTS.	Volume (number of credits and duration)
Qualifications or other criteria that a candidate must met, prior to joining this qualification.	Entry criteria
If the qualification is divided into modules (see Part 6 of a Manual), in this table there should be shown a list of the compulsory ones.	List of compulsory modules for qualification or subject
Number of credits for the compulsory modules.	Total number of hours and credits
Some of the modules may be elective rather than compulsory. This is the field, where one can describe them.	List of elective modules for qualification or subjects
See above.	Total number of hours and credits

Table 3.2 Writing guidance for new qualification standard template

The qualification title is the wording will appear on the student's public document. The qualification title must be short, clear and precise. It should be recognisable and unique. Qualifications of different type, levels or scope should not be given the same titles.	Title of qualification
Each qualification has an assigned code. It's goal is to simplify navigation through a NQF Register. The code comprises characters that indicate the sector, subsector, area, subarea, type and level of qualification. In addition to the qualification code, the qualification standard also includes a code of the units of learning. The code should be assigned in accordance with the Law on NQF.	Code of qualification
The type of the qualification describes the nature, setting and intended aim of the qualification. The qualification type can also be understood as defining a specific group of qualifications that have structural similarities.	Type of qualification
Level of National Qualifications Framework, on a basis of a comparison of learning outcomes with level descriptors.	Level of qualification
In the case of VET qualifications: The sector to which the qualification belongs is determined in accordance with the defined sectors in NQF: 01 Geology, mining and metallurgy 02 Civil engineering and geodesy 03 Graphic industry 04 Economy, law and trade 05 Electrical engineering 06 Healthcare and social protection 07 Agriculture, fishing and veterinary medicine 08 Personal services 09 Mechanical engineering 10 Traffic, transport and storage 11 Textile, leather and similar products 12 Food service industry and tourism 13 Chemistry and technology 14 Forestry and wood processing 15 Sport and recreation 16 Arts In the case of higher education qualifications: sector according to Frascati classification.	Sector of qualification⁵
In case of VET qualifications: name of the relevant occupational standard (or standards).	Standard of occupations⁶

Table 3.1 Standard for the description of Qualifications

Entry criteria			
Code	Title	Hours	Credits
List of compulsory modules for qualification or subject			
Total number of hours and credits (11)			
Code	Title	Hours	Credits
List of elective modules for qualification or subjects			
Total number of hours and credits (11)			
Learning outcomes			
Assessment and criteria for assessment of learning outcomes			
Type of public document (diploma/certificate)			
Institution issuing the public document ⁴			
Mobility			
Date of adoption of Qualification Standard			
Date of revision			

Filling in the Template for Standard of Qualification is done according to the Methodology for Development of Qualification.

3.2 Elaboration on the Structure of a Qualification Standard

Information on the new qualification necessary at this stage must be sufficient to describe the minimum requirements, because they will later on be reflected in different programmes. It is, therefore, useful to have this information standardised. Standardisation of a qualification format - its template - can be observed across many countries.

Throughout the years several templates for qualifications' documents were produced'. The final version of a template of a new qualification standard was adopted with Decision No. 12-4641/1 from 04.04.2017.

Table 3.1 Standard for the description of Qualifications

Title of qualification	Code of qualification	Type of qualification	Level of qualification	Sector of qualification ²	Standard of occupations ³	Description of qualification with justification	Key competences	Volume (number of credits and duration)

8 For example, such templates are given in the *Qualifications Development Procedure* (Ministry of Education and Science and British Council, 2015, pp. 3-4), in the *Qualification Format* (Ministry of Education and Science and British Council, 2015, pp. 1-3), in the *Guidebook for describing the levels for VET qualifications* (Ministry of Education and Science, VET Centre and British Council, 2016, pp. 32-34). It is worth mentioning that British Council and Adult Education Centre also work on a template for adult education programme.

Further information on **the type of qualification** can be found in article 11. It states that there are two types of qualifications in the NQF: educational (reflecting the level of education) and vocational. They are further explained in article 12:

- “Level of **education qualifications** are acquired by completing publicly adopted education programmes and achievements of the outputs thereof, following the examination prescribed by law. The qualifications, according to the range of general and professional knowledge and competencies, enable personal and professional development, i.e. the possibility to continue education or join the labour market (employment)” (art. 12 § 1)
- “**Vocational qualifications** are acquired for part of the publicly adopted education programmes, modules and courses, or by completing special education programmes, following an examination performed in accordance with the law. These qualifications represent a formally recognized capability to complete the operation within one or more occupations at a certain level of requirement” (art. 12 § 3).

Information on the **8 levels of the NQF** can be found in article 2 § 16 and in article 7, while information on 6 **sub-levels** are in article 9. Additionally, article 24 states the equivalency of the current qualifications with the NQF in terms of their levels.

Code of qualification is expanded upon in article 20 (in the section about Qualifications Register), which states that “each approved qualification is assigned a code according to the type, level, scope, qualification sector and the institution where the qualification is acquired.”

Credit value of qualifications is explained in article 8 and assigned to specific qualifications and NQF levels - in article 10. It was presented in part 1 of this document (see: table 1.3). Article 2 provides following definitions:

- “Credit system” is a system of accumulation and transfer of credits based on the transparency of the learning outcomes and the learning processes” (art. 2 § 12).
- “Credit” is a quantitative measure for expressing the volume of learning, based on the volume of work that is required of the participants, so that they can achieve the expected outcomes of the learning process at a given level (art. 2 § 13).
- “Credit transfer” is the process by which the value of the outcomes of learning achieved in a system or institution can be determined in another system or institution (art. 2 § 14).

Regarding the **description of qualification**, the *Law on NQF* provides the following definition: “Descriptions of qualifications are measurable indicators of learning outcomes relating to acquired knowledge, skills and competencies” (article 2 § 17).

While the **content of qualification** as a whole is not expanded upon in the law, several of its elements are as follows:

- a “module is an independent unit of learning that is complete or part of an educational programme” (art 2 § 15)
- “assessment is the process of the evaluation of knowledge, skills and competencies according to predefined criteria and learning outcomes, which includes written, oral and practical tests, exams, projects and a portfolio” (art 2 § 18).

The structure of qualification standards described in the *Law on NQF* is a starting point for developing new qualification standards - it lists all necessary elements. However, additional elements can - and usually are - added to qualification standards. Those are elaborated below.

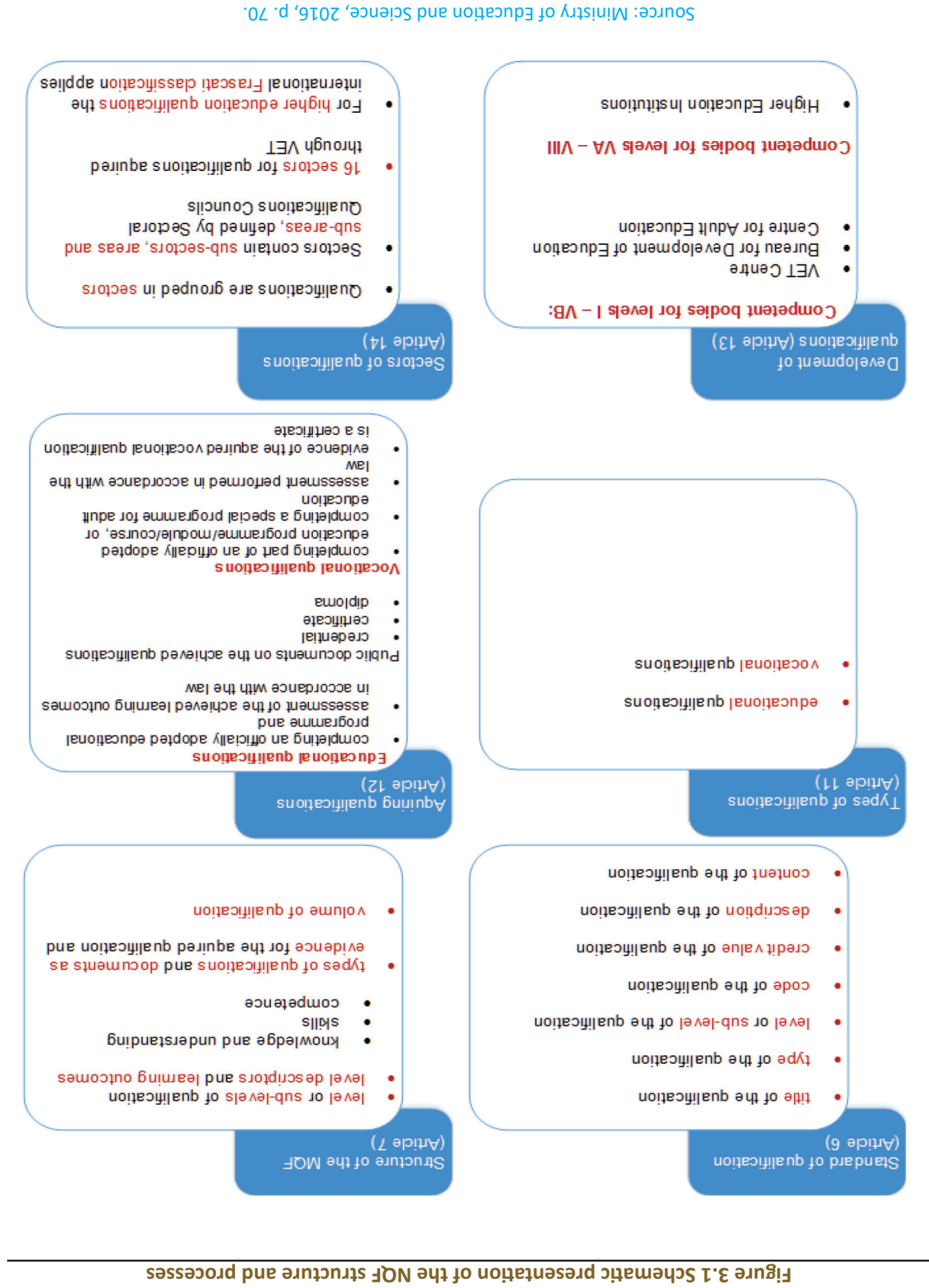

Figure 3.1 Schematic presentation of the NQF structure and processes

Source: Ministry of Education and Science, 2016, p. 70.

Part 3 — The Template for a New Qualification Standard

All qualifications included in the National Qualifications System are to be based on **learning outcomes** and described in accordance to a **qualification standard**, introduced by the *Law on NQF* (2013) in article 6.

It is worth noting that **qualification standard** is a broader concept than **qualification** (see: section 1.1). As a result, more than one qualification might be developed in accordance to one qualification standard.

3.1 Structure of a Qualification Standard under the Law on NQF

The *Law on NQF* in Article 6 lists elements that should be included in the qualification standard. Those are as follows:

- 1) title,
  - 2) type,
  - 3) level or sub-level,
  - 4) code,
  - 5) credit value,
  - 6) description,
  - 7) contents of the qualification:
- entry requirements,
  - number of mandatory and optional subjects/ modules,
  - method of verification,
  - criteria for verification of learning outcomes.

While learning outcomes are not listed in article 6 as a separate category, they are a part of qualification's description (article 2 § 17 of the *Law on NQF*). They are the basis for qualifications (article 2 § 9 of the *Law on NQF*).

Figure 3.1 presents the legal basis for a structure of a qualification standard and its relation to the NQF, types of qualifications, ways to attain qualifications, institutions responsible for development of qualifications and qualifications' sectors.

of the relationships will be validated by the levelling of qualification in the next phases of qualification adoption procedure.

The comparison with existing qualifications should take into account the on-going process of coordinating the existing qualifications and attributing NQF levels to them. It has to be taken into account that current qualifications can only approximately be compared and aligned with the levels and the level descriptors of the NQF. Moreover, the labour market is composed not only of new entrants, but also those of acquired their educational and professional qualifications in the past.

In addition to relationship of the new qualification standard to the occupational standards, relationships with other already recognized qualifications have to be assessed. In adult education this means, in particular, the comparison with the qualifications awarded in formal VET education. The initial assessment

A qualification standard can be developed for which there is no occupational standard, if justified by the analyses of existing occupational standards. This requires, however, relating the qualification standard to specific sectors for the purpose of creating a code for the qualification.

In principle, labour market needs can lead to a creation of a new occupational standard, on the basis of which new vocational qualification standards are developed (Ministry of Education and Science and British Council, 2015b). The development and revision of the occupational standards is a way of increasing the labour market relevance of qualifications. Accordingly, most of the qualifications will be developed on the basis of already existing standards. However, vocational qualification can refer to two or more standards. For example, a VET qualification should have a relationship with at least one occupation (British Council, 2016b) and the modules in VET can refer to more than one sector.

Establishing new qualification standards has to be seen in a context of the broader goals of the NQF, which should form a coherent and transparent structure of qualifications with a clearly stated mutual relationship. Establishing a need for qualifications from this perspective requires answering questions about how will the new qualification differ from other qualifications, and how they are related to occupational standards?

3. Relationship to Other Qualifications and Occupational Standards

The relevance of qualification should be viewed from the perspective of national, regional or local economies and the perspective of users that benefit from qualifications. The NQF in particular emphasises the user perspective. Therefore, the range of opportunities it offers the candidate on completion, for example typical educational and/or professional career prospects should be described (British Council, 2016b).

Useful evidence on skills demand and existing skills supply can be provided by stakeholders: employers and the Chambers, employment agencies, educational institutions, which could be consulted in the process of describing the need for a new qualification. Valuable here is the ISCO classification adapted to the local context by the Ministry of Labour and used in employment statistics. There are also tools for assessing the future needs for skills on the labour market based on the forecasts and econometric models created, for example. Once Sectoral Qualifications Councils are established, they can play a role in gathering and analysing necessary information.

On the **skills supply** side, the capacity and interest of providers to offer training/education should be considered, taking into account that skills can be acquired in formal, non-formal and informal learning (i.e. through activities related to work) and one of the purposes of NQF is to facilitate the recognition of different types of learning.

The relevance of qualifications for the economy and society should consider the existing supply of skills, labour market trends and anticipated demands. On the **skills demand** side, statistical data and other evidence (studies, reports or other publications) or strategic documents (developmental strategies on the national and sectoral level, for example, "Strategy for vocational education and training in lifelong learning context 2013-2020" and its Action Plan) can be referred to so as to justify the argument. Typically, the need for qualifications is evidenced by a change in job content in occupations, appearance of new occupations, changes in regulations, a need to stimulate change in a sector, or to facilitate labour market mobility.

developed - can be submitted by higher education institution, legal entity or a natural person, which can present the arguments for the establishment of the qualification.

Proposal for a new Qualification Standard

Part 2 — Preparation phase – need for a qualification

2.1 Establishing the Need for a Qualification Standard

The first step in preparing a new qualification standard is to establish the **need** for that qualification.

This section describes the following:

- the purpose of the new qualification standard,
- its relevance for the economy and society,
- the relationship between the proposed qualification standard and occupational standards,
- its relationship with qualifications already included in the Register.

A qualifications standard should have a clearly defined purpose that adequately describe the reason why the qualification has been developed and the range of opportunities it offers graduates on completion (British Council, 2016b).

The need for the new qualification standard has to be analysed before the development of qualification starts. This requires defining the following:

- A. the purpose of the qualification,
- B. its relevance for the economy and society,
- C. its relationships with occupational standards and other qualifications.

These three aspects are elaborated below.

1. The Purpose of a New Qualification

The NQF recognizes two categories/types of qualifications: **educational qualifications** and **vocational qualifications**. The type of the qualification describes the nature, setting and intended aim of the qualification.

The purpose of the qualification is, therefore, closely related to the issue of transferability and progression in education, as well as progression to employment, both of which are a required part of the description of the qualification. When stating the purpose of a qualification horizontal and vertical transferability has to be considered. New vocational qualifications are normally linked to occupational classification and possible individual employment career of a holder of qualification (British Council, 2016b).

Being fit-for-purpose is one of the critical aspects of quality assurance of a qualification. This criterion should be assessed both at the developmental and at evaluation stages.

2. Relevance for the Economy and Society

Provision of information on the current and future needs of the labour market, the required competencies and their changes is a responsibility of the Ministry of Labour and Social Policy (article 17 of the *Law on NQF*). The needs and trends in the labour market are/will also to be analysed by Sectoral Qualifications Councils (article 19). However, the request for entering the qualification into the Register – when it is

1.9 The NQF Register of Qualifications

One of the most important tools in qualifications system is the NQF Register of Qualifications. The NQF Register is an open access database where all the qualifications that meet NQF standards will be stored. There will be one Register for all types of schools and levels, with possible sub-registers, in order to support navigation. It will create a unique opportunity for schools to publish their offers, for students to plan their career and for employers to shape their recruitment processes properly.

Therefore, this section is just a possible indication of the process of including new qualifications in the Register.

Once a new qualification is developed by the appropriate institution (Centre for Vocational Education and Training, or the Centre for Adult Education, or the Education Development Bureau or other bodies: e.g. education providers, Chambers etc.) approved and assigned NQF level by the National Board for NQF, it is included in the NQF Register (Ministry of Education and Science and British Council, 2015b, pp. 4-5).

A request for entering a qualification into the Register can be submitted by a legal entity or a person (*Law on NQF*, article 21 § 1).

As mentioned in the beginning, there will be one register for all the qualifications and all of them will follow the same template. According to article 20 § 3 of the Law on NQF, the register may consist of 4 sub-registers, due to a type of education:

- for higher education qualifications;
- for general education qualifications;
- for vocational qualifications;
- for qualifications acquired from non-formal education.

Qualifications that are included in the NQF Register are to be reviewed every 4 years.

The data from the Register once a year are submitted to the **State Statistics Bureau**, no later than 31 January of the preceding year.

The current version of NQF Register is developed by The Ministry of Education and Science in cooperation with European Training Foundation. It is available on the NQF website http://mk.mk/?page_id=408&lang=mk.

Professional Chambers, and Ministries other than Education) are regarded as “vocational qualifications” in type.

Therefore it is important to distinguish between those qualifications when speaking about vocational education and training (VET) and Adult Education qualifications. Vocational education and training qualifications may refer to qualifications awarded within the secondary VET system. They are delivered at three levels:

- 1) vocational training that lasts up to 2 years (2-year VET),
- 2) vocational education for occupations that lasts 3 years (3-year VET),
- 3) technical education that lasts 4 years (4-year VET).

The VET Centre develops programmes and teaching plans. According to the *Law on Vocational Education and Training*⁶ (article 3) the term “VET qualifications” also refers to qualifications awarded in post-secondary education, which is aimed at providing in-depth training for a particular job. Post-secondary education is delivered through teaching plans and programmes for:

- **Specialist Education** – after completing the specialist programme. Passing an exam results in obtaining the Diploma for Specialised Education. Exams are developed by the VET Centre in co-operation with the Chamber of Commerce as well as other relevant institutions, and adopted by the Ministry of Education and Science,
- **Master of Crafts Education** - after completing the Master of Crafts programme (provided by the Chamber of Crafts), the candidate takes the Master Exam. Passing the exam results in obtaining the Diploma for completed Master Exam.

According to the *Law on VET*, post-secondary education may be delivered by accredited public and private institutions, e.g. secondary schools, higher vocational schools, specialised institutions for post-secondary education, and institutions for post-secondary education within chambers, employers’ organizations, labour associations and companies. In practice, it is provided only by secondary VET schools.

1.8 Adult Education qualifications

Qualifications awarded within adult education are regulated by the *Law on Adult Education*.

There are two main types of adult education qualifications:

- 1) Adult education qualifications awarded in formal education – programmes for those qualifications are adopted or endorsed by the relevant state authority (publicly recognised programmes). The formal education of adults refers to activity that is delivered in accordance with the laws on primary, secondary and higher education;
- 2) Adult education qualifications awarded in non-formal education (organised processes of learning focused on training of adults for a job, for various social activities or for personal development) – programmes (“special programmes”);

Programmes awarded in non-formal education are mostly practice-based and have less emphasis on theoretical and general skills. They are mostly provided by commercial bodies and the crafts.

6 Official Gazette of the Republic of Macedonia, n. 71/2006, with later amendment.
7 Adult Education Centre distinguishes two types of special programs: (1) programs that partially cover one occupational standard, and (2) that fully cover one occupational standard.

1.5 The NQF Credit Systems

A Credit System is defined as “a system of accumulation and transfer of credits based on the transparency of learning outcomes and the learning processes” (*Law on NQF*, article 2 § 12). There are three types of credit systems:

- 1) **ECTS** (European Credit Transfer and Accumulation System) in higher education; where one ECTS credit is defined as equivalent to **30 hours** of learning effort
- 2) **ECVET** (European Credit System for Vocational Education and Training) in vocational education and training; where one ECVET credit is defined as equivalent to **25 hours** of learning effort
- 3) **MCSGE** (Macedonian Credit System for General Education) in primary education and general secondary education; one MKSOO credit is defined as **25 working hours of the duration of 45 minutes each** (Ministry of Education and Science, 2016, p. 63).

As it was previously illustrated in **Table 1.3** above, each NQF level also states the amount and type of credits (ECTS, ECVET or MCSGE) that is awarded for qualifications on each level.

Credits are also allocated to MODULES/UNITS. Modules/units can have credits from 5 ECTS/ECVET upwards to 20 or 30 credits depending on the design of the qualification. The use of credits in modularisation of qualifications programmes is discussed again in **Part 6** of this Manual.

1.6 Occupational Standards

The *Law on the NQF* states that VET qualifications should be based on one or more occupational standards (article 12 § 5). They are currently used for development of educational programmes (curricula) in vocational education and training.

According to the glossary, occupational standard is a “document that prescribes the content of the qualification at a certain level and determines the necessary knowledge, skills and competences that an individual has to have in order to be able to perform work and tasks within the occupation.”

Occupational standards can be proposed by any legal entity and are adopted by the Ministry of Labour and Social Policy after the Ministry of Education and Science gives its opinion. (and with the new changes the SQC provide the opinion on the occupational standard). Up to date, 120 occupational standards were adopted. The list is provided in the National Classification of Occupations run by the State Statistics Office. It is also available at the VET Centre website.⁵ It should be noted that the methodology for the development of occupational standards (VET Centre, 2017) is adopted by the Ministry of Labour and Social Policy. In the future it will be compliant with National Qualifications Framework, e.g. it will refer to NQF levels.

1.7 Vocational Qualifications awarded in the system of formal education

Qualifications awarded in schools, even when they are vocational in nature, are regarded as “educational qualifications” in their type.

Qualifications that are under the competence of professional bodies and other authorities (such as

⁵ It can be found on: http://www.csoo.edu.mk/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=65&Itemid=190.

1.4 Types of Qualifications

The type of qualification describes how a qualification should be grouped according to its purpose, type of document issued, and the programme leading to the qualification, as well as its volume (credit value).

The NQF Law distinguishes between two types of qualifications:

- educational qualifications,
- vocational qualifications (Law on NQF, article 11).

The EQF Referencing Report of the Macedonian Qualifications Framework and Self-Certification to the QF-EHEA (Ministry of Education and Science, 2016) further explains those categories. It states that:

Educational qualification - is a qualification obtained within the formal education system with the necessary qualification volume, and documented with a **diploma/certificate**. Educational qualifications are acquired by completing education for publicly adopted educational programmes and by achieving the required learning outcomes. These qualifications aim to enable continuation of education, employment and personal development. They provide access to vertical progression in the formal education system.

Vocational/professional qualification – is a qualification acquired for part of a publicly adopted education programme (modules, courses, etc.), by completing a special programme for adult education, or through validation of non-formal learning. The achieved learning outcomes are documented with a **certificate**. They contain competences relevant for the labour market presented within one or more standards of occupations. These qualifications aim to enable employment and personal development. By their nature, these qualifications, in principle, do not provide access to vertical progression in the formal education system. Vocational/professional qualifications can be acquired for all NQF levels and sublevels, except level VIII.

Table 1.4 — Classification of qualifications

Type of qualification		Type of document
Educational qualification	Continuation of education or labour market	Certificate or Diploma
	Labour market or personal development	Certificate
Vocational/professional qualification		

Source: Ministry of Education and Science, 2016, p. 64.

It should be noted that due to their nature qualifications in primary education, as well as in secondary general and arts education are not subject of this Manual.

Table 1.3 — NQF level descriptors in terms of knowledge, skills and competences

NQF level	Sub-level	Knowledge and understanding	Skills	Competence	Credits	EQF Level
IV	4	Knows concepts, principles and processes from the subjects and areas of study; Possesses systematic theoretical and professional knowledge within the determined area of work or study that includes analysing and connecting facts and theoretical principles when performing the work, while at the same time enabling further study.	Possesses various cognitive, practical and creative skills, based on theoretical knowledge and principles, necessary for study and work and for solving problems in changeable conditions in a certain field of work or study; Qualified to collect, analyse, select and to use relevant information from various sources, tools, methodologies, techniques and materials in the area of study; Qualified to perform complex procedures and to use methods, instruments, tools, installations and materials in the working process; Communicates and cooperates with the group in changeable conditions.	Independently performs complex tasks and solves problems, adjusting the behaviour in accordance with the provided instructions, in changeable conditions; Responsible for the own work and for the work of the group, MCSGE or ECVET 240 credits for the purpose of evaluating the results of the work and improving the quality, in accordance with predefined standards and criteria.	ECVET 240 or MCSGE credits	4
III	3	Possesses theoretical and systematic acquired professional knowledge, facts, principles, processes and general concepts for a certain area of work or study, while at the same time enabling further study.	Possesses practical and creative skills that enable the solving of known (predictable) and less known (unpredictable) situations; Performs work and tasks of medium complexity, less standardized and relatively transparent; Uses various devices, tools, equipment and materials in the process of production and in the services; Communicates and cooperates with the group.	Plans, prepares, organizes and evaluates the own work, based upon predetermined authorization, within the scope of the own work; Performs tasks that are not always defined in advance, with a certain degree of independence and responsibility.	ECVET 180 credits	3
II	2	Possesses basic theoretical and professional knowledge, skills for executing simple or less complex and predefined work in known conditions and predictable situations. Uses simple methods, tools, instruments, devices and materials on the basis of detailed instructions; Communicates and cooperates with individuals	Possesses practical and creative skills for executing simple or less complex and predefined work in known conditions and predictable situations. Uses simple methods, tools, instruments, devices and materials on the basis of detailed instructions; Communicates and cooperates with individuals	Works independently under known conditions and under periodic supervision and with limited responsibility for performing working tasks; Performs simple communication and cooperation with some employees in known situations.	ECVET 120 to 60 credits	2
I	1	Possesses basic knowledge of the function of certain objects and occurrences with the possibility to apply them in practice and other disciplines, while at the same time enabling further studying.	Possesses basic skills for performing simple operations; Uses simple methods, tools and instruments with instructions and under supervision; Possesses general rules of communication.	Performs simple tasks under direct supervision; Takes responsibility for performing simple tasks.	1	1

Table 1.3 — NQF level descriptors in terms of knowledge, skills and competences

NQF level	Sub-level	Knowledge and understanding	Skills	Competence	Credits	EQF Level
5	VA	Demonstrates knowledge and understanding in the field of study or work that is built upon general secondary school education supported with professional literature;	Applies skills that are based on understanding of theoretical principles and their application in solving problems and in the execution of complex and specific tasks in the field of work and study, with the selection and use of relevant data, methods, procedures, techniques, instruments, devices, tools and materials;	Has a high degree of personal ability to evaluate their own and business responsibility, and work and the work of the group based on criteria in the field of work;	60 to 120 ECTS credits	5
	VA	Demonstrates knowledge and understanding in the field of study or work that is built upon general secondary education supported with professional literature.	Applies skills that are based on understanding of theoretical principles and their application in solving problems and in the execution of complex and specific tasks in the field of work and study, with selection and use of relevant data, methods, procedures, techniques, instruments, devices, tools and materials.	Has a higher level of personal and professional responsibility, and ability to evaluate the own work and the work of the group based upon criteria in the field of work;	60 to 120 ECVET credits	
5	VB	Demonstrates knowledge and understanding in the field of study or work that is built upon general secondary education supported with professional literature.	Applies skills that are based on understanding of theoretical principles and their application in solving problems and in the execution of complex and specific tasks in the field of work and study, with selection and use of relevant data, methods, procedures, techniques, instruments, devices, tools and materials.	Has a higher level of personal and professional responsibility, and ability to evaluate the own work and the work of the group based upon criteria in the field of work;	60 to 120 ECVET credits	5
	VB	Demonstrates knowledge and understanding in the field of study or work that is built upon general secondary education supported with professional literature.	Applies skills that are based on understanding of theoretical principles and their application in solving problems and in the execution of complex and specific tasks in the field of work and study, with selection and use of relevant data, methods, procedures, techniques, instruments, devices, tools and materials.	Has a higher level of personal and professional responsibility, and ability to evaluate the own work and the work of the group based upon criteria in the field of work;	60 to 120 ECVET credits	

Table 1.3 — NQF level descriptors in terms of knowledge, skills and competences

NQF level	Sub-level	Knowledge and understanding	Skills	Competence	Credits	EQF Level
6	6A	Demonstrates knowledge and understanding in the scientific field of study that builds upon previous education and training, including knowledge in the domain of theoretical, practical, conceptual, comparative and critical perspectives in the scientific field according to the relevant methodology; Understanding of a certain area and knowledge of current issues in relation to scientific research and new sources of knowledge. Demonstrates knowledge and understanding of different theories and methodologies necessary for the wider area of research.	Is able to apply knowledge and understanding in a manner that shows a professional approach to the work or the profession; demonstrates ability to identify, analyse and solve problems; Capability to find and support arguments within the profession or the field of study; Capability to collect, analyse, evaluate and present information, ideas and concepts from relevant data; Capability to communicate and discuss information, ideas, problems and solutions, when the scope of the task have been clearly defined, both with (professional?) and the non-expert public.	Takes responsibility for the own results and shared responsibility for the collective results; Capability for independent participation, with a professional approach, in specific scientific and interdisciplinary discussions. Makes relevant judgement by taking into consideration the personal, social, scientific and ethical aspects.	240 ECTS credits	6
	6B	Demonstrates knowledge and understanding of current issues in relation to scientific research and new sources of knowledge. Demonstrates knowledge and understanding of different theories and methodologies necessary for the wider area of research.	Is able to apply knowledge and understanding in a manner that shows a professional approach to the work or the profession; demonstrates ability to identify, analyse and solve problems; Capability to find and support arguments within the profession or the field of study; Capability to collect, analyse, evaluate and present information, ideas and concepts from relevant data; Capability to assess theoretical and practical issues, provide explanations for the reasons and to select an appropriate solution; Takes initiative to identify the requirements for acquiring further knowledge and study with a high degree of independence; Capability to communicate and discuss information, ideas, problems and solutions, when the decision criteria and the scope of the task have been clearly defined, both with professionals and the non-expert public.	Takes responsibility for the own results and shared responsibility for the collective results; Capability for independent participation, with a professional approach, in specific scientific and interdisciplinary discussions. Makes relevant judgement by taking into consideration the personal, social, scientific and ethical aspects.	180 ECTS credits	

Table 1.3 — NQF level descriptors in terms of knowledge, skills and competences

NQF level	Sub-level	Knowledge and understanding	Skills	Competence	Credits	EQF Level
VIII	VIII A	Demonstrates knowledge and understanding of the scientific field of study that builds upon the first cycle, by applying methodologies appropriate for resolving complex problems, both in a systematic and in creative manner, which provides the basis or the possibility for originality in the development and/or application of autonomous ideas in the context of the research; Presents a high level of professional competence in one or in several specific scientific fields; Possesses knowledge from one or more subject areas, which in the given scientific fields are based on the most renowned international research in that scientific field, as well as capability to connect wider and deeper knowledge in related professions or fields of science.	Capability for critical, independent and creative problem-solving with a certain degree of originality in new or unknown environments and in multi-disciplinary contexts, related to the field of study; Capability to synthesize and integrate the knowledge and to handle complex issues, in a systematic and creative manner; Capability to evaluate and select scientific theories, methodologies, tools and general skills from the subject areas, and to put forward new analyses and solutions on scientific basis; Capability to recognize the personal need for further knowledge and capability for independent and autonomous actions when acquiring new knowledge and skills in the social framework; Capability to exchange conclusions and proposals by clearly and unambiguously arguing and rationally underpinning the stance, both with experts and non-experts.	Demonstrates significant responsibility for the own and the joint results, for leading and initiating activities; Capability for solid evaluation, even in the case of incomplete and limited information, which includes the personal, social and ethical responsibilities in the application of the acquired knowledge and evaluation thereof; Capability for taking responsibility for further professional development and for the group with which cooperates.	60-120 ECTS credits	7
	VIII B	Demonstrates knowledge and understanding of the scientific field of study that builds upon the first cycle, by applying methodologies appropriate for resolving complex problems, both in a systematic and in creative manner, which provides the basis or the possibility for originality in the development and/or application of autonomous ideas in the context of the research; Presents a high level of professional competence in one or in several specific scientific fields; Possesses knowledge from one or more subject areas, which in the given scientific fields are based on the most renowned international research in that scientific field, as well as capability to connect wider and deeper knowledge in related professions or fields of science.	Capability for critical, independent and creative problem-solving with a certain degree of originality in new or unknown environments and in multi-disciplinary contexts, related to the field of study; Capability to synthesize and integrate the knowledge and to handle complex issues, in a systematic and creative manner; Capability to evaluate and select scientific theories, methodologies, tools and general skills from the subject areas, and to put forward new analyses and solutions on scientific basis; Capability to recognize the personal need for further knowledge and capability for independent and autonomous actions when acquiring new knowledge and skills in the social framework; Capability to exchange conclusions and proposals by clearly and unambiguously arguing and rationally underpinning the stance, both with experts and non-experts.	Demonstrates significant responsibility for the own and the joint results, for leading and initiating activities; Capability for solid evaluation, even in the case of incomplete and limited information, which includes the personal, social and ethical responsibilities in the application of the acquired knowledge and evaluation thereof; Capability for taking responsibility for further professional development and for the group with which cooperates.	60 ECTS credits	

Table 1.3 — NQF level descriptors in terms of knowledge, skills and competences

NQF level	Sub-level	Knowledge and understanding	Skills	Competence	Credits	EQF Level
VIII	8	DOCTORATE	Demonstrates a systematic understanding of the field of research and perfect knowledge of research methods and skills within the respective field in accordance with the highest international standards; Possesses knowledge gained with own research or work, thus significantly contributing to the professional and scientific field of research, but also in the related fields.	Ability for independent initiation of research and development projects, through which new knowledge will be generated, as well as skills for development in the field of research; Expected to be capable of self-promotion in academic and professional context and in the technological, social or cultural development in a knowledge-based society; Capable for communication with the colleagues, the wider academic community and with the society as a whole within the field of expertise.	At least 180 ECTS credits	8
			Demonstrates ability to interpret, design, apply and adapt the essential subject of the research with scientific integrity; Uses the knowledge as a basis for original ideas and research that exceed the current boundaries of knowledge, developing new knowledge, valued on the level of national and international peer-reviewed publications; Ability for critical analysis, evaluation and synthesis of new and complex ideas, necessary for solving complex problems in the field of research; Ability for independent initiation and participation in national and international research networks and events with scientific integrity; Ability for independent initiation of research and development projects, through which new knowledge will be generated, as well as skills for development in the field of research;	Takes maximum responsibility for the results of the own work, but also for the work of the others in the group; Takes responsibility for managing complex processes, while, in the same time, ensuring the professional development of the individuals and the group as a whole		

It is also useful for continuing professional development (CPD) purposes.

1.3 NQF Level Descriptors

Each level and sub-level of the NQF has a set of descriptors. These descriptors show what type and range of knowledge, skills and competences is required for each qualification type.

NQF level descriptors are grouped into three categories:

- i. knowledge and understanding,
- ii. skills
- iii. competences.

These descriptors are taken into account when the learning outcomes for new qualifications are being designed and developed.

The NQF level descriptors are presented in full in **Table 1.3** below.

Table 1.2 — Number of credits acquired from the levels and sub-levels in the NQF and comparability with the levels of the EQF

NQF level	Sub-level	General education	Formal vocational education and training	Non-formal education and training	Higher education EQF level
V/5	VA				Vocational studies (from 60 to 120ECTS credits)
	VB		Post-secondary school education - specialist education and craftsman exam (from 60 to 120 ECVET credits)	Post-secondary school education - specialist education and craftsman exam (from 60 to 120 ECVET credits)	Post-secondary school education (from 60 to 120 ECVET credits)
IV/4	Secondary school education (240 MCSGE ¹ credits)		Four-year technical education (240 ECVET credits)	Informal education for acquiring a qualification (level of complexity – IV, in accordance with the standards of profession)	4
			Vocational education for professions (lasting 3 years) (180 ECVET credits)	Informal education for acquiring a qualification (level of complexity – III, in accordance with the standards of profession)	3
			Vocational education for professions (lasting up to 2 years) (from 60 to 120 ECVET credits)	Informal education for acquiring a qualification (level of complexity – I and II, in accordance with the standards of profession)	2
	Primary education			Functional literacy and numeric skills	1

Source: Law on NQF (2013) article 10 and Ministry of Education and Science 2016, pp. 58-62.

It should be noted that all qualifications from secondary arts education, while not specifically mentioned in Table 1.2, are allocated by Law on NQF to level IV. In the NQF structure above, it can be seen that there is a common level across post-secondary school, vocational education, non-formal education and higher education at level VB/5B. This is a very useful sub-level for many reasons. In particular, it is useful for professional training and for lifelong learning. A level VB/5B qualification can be developed and provided by any of the sectors, or by sectors working together. This gives the NQF additional flexibility in responding quickly to the needs of workers and to labour market requirements for re-skilling or up-skilling.

NQF level	I	II	III	IV	V		VI		VII		EQF level
					VA	VB	VIA	VIB	VIA	VIB	
EQF level	1	2	3	4	5	6	7	8			8

Table 1.1 — Comparison of the National Qualifications Framework and the EQF levels

Source: Ministry of Education and Science 2016, p. 74.

Each level of the NQF matches with a type of education (Table 1.2).

Each type also has a certain number of credits.

Table 1.2 — Number of credits acquired from the levels and sub-levels in the NQF and comparability with the levels of the EQF

NQF level	Sub-level	General education	Formal vocational education and training	Non-formal education and training	Higher education	EQF Level
VIII/8					Doctorate studies (at least 180 ECTS credits)	8
VII/7	VII A				Master of Science academic studies (from 60 to 120 ECTS credits)	7
	VII B				Specialist studies (60 ECTS credits)	
VI/6	VI A				University studies (240 ECTS credits)	6
					Vocational studies (240 ECTS credits)	
	VI B				University studies (180 ECTS credits)	6
					Vocational studies (180 ECTS credits)	

1.1 Qualification standards

Qualifications standards are developed by:

- the VET Centre², the Centre for Adult Education³, and the Bureau for Development of Education⁴ - *qualifications on levels I to VB (SB)*;
- higher education institutions - *qualifications on levels VB/VA (SB/SA) to level VIII (8)*.

An important part in developing qualification standards is played by the National Board for the Qualifications Framework and Sectoral Qualification Councils. The NQF Board is responsible, among other things, for:

- allocation of existing and new qualifications in the NQF,
- proposing the development of new, or improvement of existing, qualifications to the competent institutions,
- establishing Sectoral Qualification Councils.

Sectoral Qualification Councils are to be responsible, among others, for:

- analysing and evaluating existing qualifications,
- proposing sectoral or sub-sectoral qualifications for all levels,
- providing opinions on the compliance of the assessment standards and instruments with the occupational standards and the standards of qualifications.

More on responsibilities of competent bodies in the Qualifications System can be found in the *EQF Referencing Report of the Macedonian Qualifications Framework and Self-Certification to the QF-EHEA* (Ministry of Education and Science, 2016).

1.2 The Architecture of the National Qualifications Framework (NQF)

The NQF is organised into eight levels, three of which - V, VI and VII - are further divided into sub-levels A and B. The NQF broadly follows the structure of the European Qualifications Framework (EQF) as illustrated in the Table 1.1. below :

2	VET Centre develops qualifications awarded within secondary vocational education on NQF levels II-IV.
3	Centre for Adult Education in cooperation with social partners develops qualifications awarded within adult education on NQF levels II – VA. In cooperation with higher educational institutions it develops qualifications on NQF levels VB-VII.
4	The Bureau develops qualifications awarded within primary and general secondary education on NQF levels I and IV.

is a standardised description of the qualification which consists of:

- the title of the qualification,
- the type of qualification,
- the level and sub-level of the qualification,
- code of the qualification,
- credit value of the qualification,
- description of the qualification and the content of qualification (enrolment criteria, number of mandatory and elective subjects or modules, assessment methods and criteria for the assessment of learning outcomes)

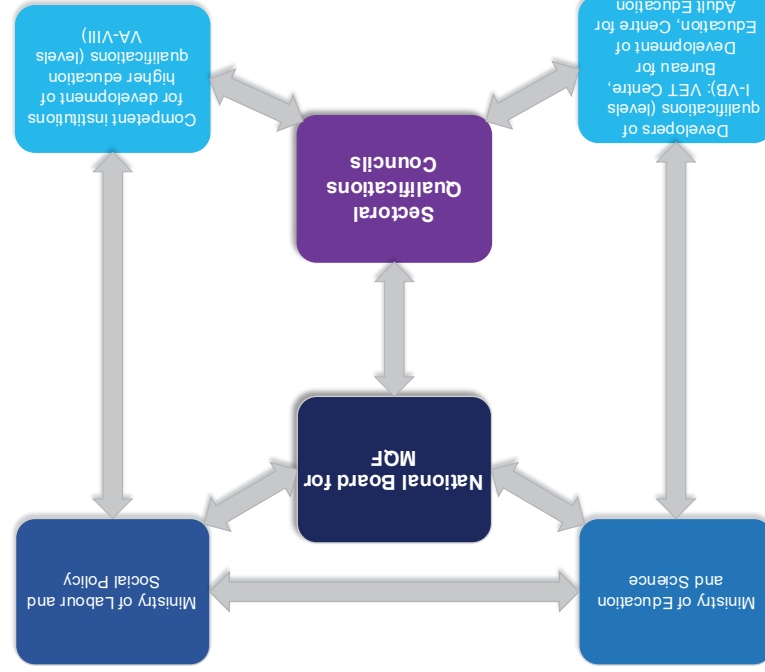
qualification

is a formal result of the evaluation and confirmation process that is acquired when the responsible institution certifies that an individual has achieved learning outcomes in accordance with the established standards

In other words, “qualification” is what a person is awarded with (by an authorised body and in result of assessment) while “qualification standard” is a document containing all elements that constitute a qualification.

It should be noted that the Manual is focused on qualification standards. Therefore - unless stated otherwise - each time the term “qualification” is used in the text, it is a short form of “qualification standard”.

Figure 1.1 — Competent institutions and bodies for the development and implementation of the NQF

Source: Ministry of Education and Science 2016, p. 74.

Part 1 — Introduction to the NQF

The National Qualifications Framework (NQF) was adopted in 2013 when the Parliament passed the Law on the National Qualifications Framework.¹ It was developed as “an instrument for communication among stakeholders and for reforming the education and training system” (Ministry of Education and Science, 2016, p. 56).

The NQF is based on the following principles:

- **learning outcomes** are expressed through knowledge and understanding, skills and competence;
- classification of qualifications at **levels and sub-levels**;
- transferability of **credits**;
- comparability with the **European Qualifications Framework (EQF)**;
- **quality assurance** in the process of development of qualifications and acquisition of qualifications;
- providing conditions for equal **access to education** throughout the whole life for the acquisition and recognition of qualifications;
- strengthening the competitiveness of the **economy** that is based on human potentials and building a system for **validation of non-formal and informal learning**.

The Ministry of Education and Science and the Ministry of Labour and Social Policy are responsible for the development and implementation of the NQF. Both ministries can recommend development of qualifications standards. Additionally, the Ministry of Labour and Social Policy adopts occupational standards (Ministry of Education and Science, 2016, p. 56). Who develops qualifications?

In order to answer the question, a difference between a **qualification standard** and a **qualification** needs to be shown. According to the glossary:

List of Abbreviations and Acronyms

AG EQF	Advisory Group of the European Qualifications Framework
BC	beneficiary country
BC	British Council
BDE	Bureau for Development of Education
BTCP	Board for Trust and Co-operation with the Public
CAE	Centre for Adult Education
ECTS	European Credit Transfer and Accumulation System
ECVET	European Credit System for Vocational Education and Training
EQUAVET	European Quality Assurance for VET
EQF LLL	European Qualifications Framework for Lifelong Learning
ESA	Employment Services Agency
ETF	European Training Foundation
HEAEB	Higher Education Accreditation and Evaluation Board
LO	Learning Outcomes
MCSGE	Macedonian Credit System for General Education
ME	Ministry of Economy
MOES	Ministry of Education and Science
MLSP	Ministry of Labour and Social Policy
MF	Ministry of Finance
NQF	National Qualifications Framework
NBRM	National Bank of the Republic of Macedonia
NEC	National Examination Centre
OS	Occupational Standard
RPL	Recognition of Prior Learning
SSB	State Statistics Bureau
RNFIL	Recognition of non-formal learning
TVET	Technical Vocational Education and Training
QA	Quality Assurance
QS	Qualification Standard
VET Centre	Vocational Education and Training Centre
VNFIL	Validation of non-formal and informal learning
WB	World Bank
WBL	Work-based Learning

Quality assurance—A process or a system of processes adopted at a national and/or institutional level in order to assure quality in the educational process, in educational programmes and in processes (VET Centre and British Council, 2016).

Skills are the ability to apply knowledge, perform tasks and solve problems. Skills are described as cognitive (involving the use of logical, creative and intuitive thinking) and practical (manual work and the use of methods, instruments, tools and materials).

Type of Qualification – Main grouping of qualifications according to the purpose, type of document issued, type of programmes and volume. In the NQF there are two types of qualifications: educational and vocational.

and factual information.

Learning outcomes are statements about what the participant knows, understands and is able to do, as a result of the formal, non-formal or informal learning process. Learning outcomes are defined in terms of knowledge, skills and competences (autonomy and responsibility).

Levels in the framework are a series of successive steps of learning, expressed in terms of a series of general outcomes, structured according to a set of level descriptors.

Lifelong learning is the activity of formal, non-formal or informal learning throughout the whole life, aimed at improving knowledge, skills and competences for personal, professional or social needs.

National Qualifications Framework (NQF) is an obligatory national standard that regulates the acquisition and use of qualifications and an instrument for establishing a system of qualifications acquired that provide the bases for the transparency, access, progression, acquisition and quality of qualifications.

Module is an independent unit of learning that is complete or a part of an educational programme.

Non-formal learning signifies organised learning activities in order to improve knowledge, skills and competences for personal, social or professional needs and most frequently does not lead to the issuing of a public document.

Occupational standard/national occupational standards — a document that prescribes the content of the qualification at a certain level and determines the necessary knowledge, skills and competences that an individual has to have in order to be able to perform work and tasks within the occupation.

Programme (educational/study) is a set of educational components, based on learning outcomes, which are recognised for the award of a specific qualification.

Qualification is a formal result of the evaluation and confirmation process that is acquired when the responsible institution confirms that an individual has achieved the learning outcomes in accordance with established standards.

Qualifications Framework for the European Higher Education Area (QF-EHEA) is an instrument for establishing the levels of qualifications in the higher education system for the purpose of recognition and understanding of qualifications among the different national qualifications frameworks of the European Higher Education Area.

Qualification standard/standard of qualification — The qualification standard shall comprise the following:

- Title of the qualification
- Type of qualification
- Level or sub-level of the qualification
- Code of the qualification
- Credit value of the qualification
- Description of the qualification
- Contents of the qualification (entry requirements, number of mandatory and optional subjects, that is modules, method of verification and criteria for verification of learning outcomes).

Glossary of Terms

Assessment is the process of the evaluation of knowledge, skills and competences according to predefined criteria and learning outcomes, which includes written, oral and practical tests, exams, projects and a portfolio.

Competences are a set of acquired knowledge and skills, i.e. the proven ability to use the knowledge and skills in situations of learning or work.

Credit is a quantitative measure for expressing the volume of learning, based on the volume of work that is required of the participants, so that they can achieve the expected outcomes of the learning process at a given level.

Credit system is a system of accumulation and transfer of credits based on the transparency of the learning outcomes and the learning processes.

Credit transfer is the process through which the value of the learning outcomes, achieved in a system or institution, can be determined in another system or institution.

Competences are a set of acquired knowledge and skills, i.e. the proven ability to use the knowledge and skills in situations of learning or work.

Descriptors of qualifications are measurable indicators of learning outcomes relating to the acquired knowledge and understanding, skills and competence.

ECTS— European Credit Transfer System

ECVET— European Credits for VET

MGCE— Macedonian general credits for education

European Qualifications Framework (EQF) represents a common reference framework which links the qualifications systems in different countries and is an instrument for the recognition and understanding of qualifications.

Formal learning is an activity provided by an educational institution or a training facility that is conducted in accordance with certain approved programmes, in order to advance knowledge, skills and competences, wherefore a public document shall be issued.

Informal learning is learning resulting from daily life activities related to work, family or leisure time. It is not structured in terms of learning objectives, learning time or learning support.

Institution is an entity or another body that is verified/credited to educate, train and assess participants who acquire qualifications. Institutions offer formal and non-formal programmes that lead to qualifications and issue public documents for them.

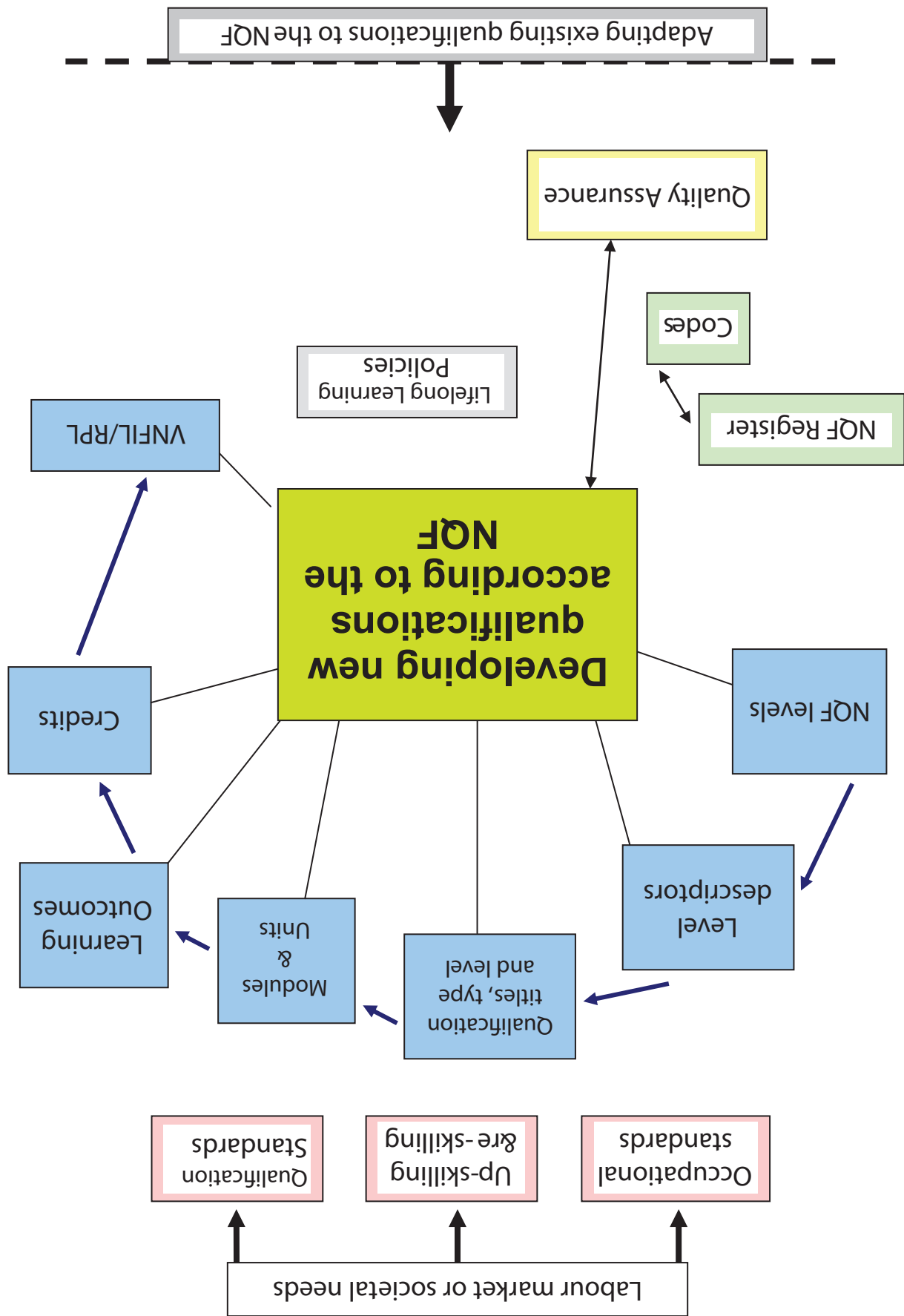
Key competences are a set of competences to a certain level, required to satisfy the personal, social or professional needs of the individual in the process of lifelong learning. There are eight key competences: communication in one's mother tongue, communication in a foreign language, mathematical, technical and scientific competence, civic awareness, information technology, entrepreneurship, learning to learn and cultural expression.

Knowledge and understanding is a set of acquired and systematised information, i.e. a set of theoretical

Assessment.....	62
5.5 10 Tips for Writing Learning Outcomes in Modules.....	63
Part 6 — Modules and Semesters.....	65
6.1 Modules without Semesters.....	65
6.2 Using Credits to Design Sizes of Modules.....	65
6.3 Basic Modular Design.....	66
6.4 Pre-requisites, Co-requisites, Options, Electives, Shared Modules, Exemptions and Repeats.....	66
6.5 Disadvantages of Modularisation.....	67
Disadvantage for Teaching Staff.....	69
Part 7 — Qualifications for Lifelong Learning.....	70
7.1 Lifelong learning' or Simply Learning to Cope with Life and Work?.....	70
7.2 The Connection Between Lifelong Learning and Qualifications in National Frameworks.....	70
7.3 How Can We Make the Most of Qualifications Frameworks for Lifelong Learning?.....	71
Part 8 — Recognising/Validating Prior Non-formal and Informal Learning (RPL/VNFIL) Based on Learning Outcomes Related to Qualifications.....	73
8.1 Legislation for RPL/VNFIL.....	73
8.2 Definitions of Formal, Accredited Learning, and Informal, Non-accredited Learning.....	73
8.3 Assessment Methods for Informal, Non-accredited Learning.....	74
8.4 Criteria for Assessing RPL/RNFIL.....	74
Part 9 — Including Qualifications in the NQF Register.....	76
Bibliography.....	78

Table of Contents

Introduction	3
Table of Contents	5
Glossary of Terms	7
Part 1 – Introduction to the NQF	11
1.1. Qualification standards	13
1.2 The Architecture of the National Qualifications Framework (NQF)	13
1.3 NQF Level Descriptors	16
1.4 Types of Qualifications	22
1.5 The NQF Credit Systems	23
1.6 Occupational Standards	23
1.7 Vocational Qualifications awarded in the system of formal education	23
1.8 Adult Education qualifications	24
1.9 The NQF Register of Qualifications	25
Proposal for a new Qualification Standard	26
Part 2 – Preparation phase – need for a qualification	26
2.1 Establishing the Need for a Qualification Standard	26
Part 3 – The Template for a New Qualification Standard	29
3.1 Structure of a Qualification Standard under the Law on NQF	29
3.2 Elaboration on the Structure of a Qualification Standard	32
Part 4 – Developing New Qualification Standards	38
4.1 The Stages of Developing a New Qualification Standard	38
4.2 Developing new qualifications in different types of education	44
4.2.1 Developing Qualifications in General Education	44
4.2.2 Developing 3-Year VET Qualifications	45
4.2.3 Developing 4-year TVET Qualifications	45
4.2.4 Developing Post-Secondary Qualifications	47
4.2.5 Developing Adult Education Qualifications	49
4.2.6 Developing Higher Education Qualifications	50
4.2.7 Developing qualifications for professional development	51
Part 5 – Using Learning Outcomes in a New Qualification: a Basic Introduction	52
5.1 NQF Levels and Level Descriptors	52
5.2 Designing a VET or Adult Education Qualification (educational programme) to NQF Standards	56
5.3 How a Learning Outcomes Model Works for Qualifications Design	58
5.4 How to Match Learning Outcomes with the Educational Programme , Teaching, Learning and	58

Introduction

The National Qualifications Framework (NQF) was approved by law in 2013. Since then extensive development work has been going on to make all the necessary arrangements for future qualifications to be designed according to the NQF law.

New qualifications in VET, TVET, Adult Education, post-secondary schools, and higher education will all use similar methodologies in the future. Designers of new qualifications will be required to use many new tools and techniques. The main tools and techniques include: framework levels, level descriptors; learning outcomes, modules and units, and credits.

This MANUAL is intended to introduce practitioners to these new tools and techniques for developing new qualifications.

Getting to know the new NQF tools and techniques

We can summarise the tools and techniques for developing new qualifications in an overview diagram below.

The blue boxes – NQF Levels; Level Descriptors; Qualifications Title, type and level; modules and units; learning outcomes, credits; arrangements for VNFIL/RPL – are the main new requirements for design of programmes in the future. **This MANUAL will guide developers of new qualifications through each of these requirements.**

When all these elements are used together they represent the new METHODOLOGY for developing qualifications.

The Manual also contains brief information on the proposed NQF Register of Qualifications and coding system which is now under development.

The Manual has brief information on **lifelong learning** aspects of new qualifications.

However, there is no specific section on new policies and procedures for **quality assurance** because all of these procedures and policies are listed in other documents. These documents are the following:

- QA procedure: Evaluation of development of new qualification ,
- Methodology for evaluation of high education qualification standards,
- Guidelines for QA of development of new vocational qualifications in NQF.

Preface

Dear stakeholders in education and training

Thank you for co-operating with us in creating this Manual for the Development of New Qualifications.

Who the Manual is for

The Manual is written for use by any individual or provider or sector involved in development of new qualifications according to the National Qualifications Framework (NQF). In particular it will be useful for VET, TVET, Post-Secondary, Adult Education and higher education practitioners. It has less content related to school qualifications.

How to use the Manual

The Manual has **9 Parts** with part titles and main sub-section listed in the **contents page**.

Who contributed to the Manual?

The Manual was produced by the EU Twinning project: "Further improvement of the systems for development and implementation of the National Qualifications Framework". In addition, we were given great assistance by the NQF Unit and NQF Board, by other project personnel – particularly by the British Council and the World Bank projects – and by individual stakeholders involved in our project activities. We also took account of feedback from stakeholders on the first draft of the Manual following the seminar on 26 January 2017.

Your feedback is always welcome!

Editors: Anne Murphy, Rokšana Pierwienicka

Natasha Janevska, MOES
Nada Stojmenova, MOES
Borcho Aleksov, MOES
Aspasija Hadzishite, MOES

In cooperation with the national experts:

Anne Murphy
Roksana Pierwienicka, IBE
Michal Sitek, IBE
Andrzej Zurawski, IBE

International experts:

DEVELOPING NEW QUALIFICATIONS FOR THE NATIONAL QUALIFICATIONS FRAMEWORK

for

MANUAL

“Further improvement of the systems for development and implementation of the National
Qualifications Framework”

EU-funded Twinning Project:

MK 13 IPA SO 02 15

This publication has been produced with the assistance of the European Union. The contents of this publication are the sole responsibility of the Twinning Project "Further Improvement of the system for development and implementation of the National Qualifications Framework" and can in no way be taken to reflect the views of the European Union.

Ministry of Education and Science
Sv. Kiril i Metodij 54, 1000 Skopje
Phone: (+389 02) 3248 500
Fax: (+389 02) 3248 500

This project is funded
by the European Union

Manual DEVELOPING NEW QUALIFICATIONS FOR THE NATIONAL QUALIFICATIONS FRAMEWORK

MK 13 IPA SO 02 15

EU-funded Twinning Project:
“Further improvement of the systems for development and implementation of the National
Qualifications Framework”

